

Έρευνες
Μελέτες

Δεκέμβριος 2023

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΦΟΡΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Έτος ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

imegsevee.gr

Νικόλαος Ε. Λιωνής

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΦΟΡΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Νικόλαος Ε. Λιωνής

IME ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων

Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας

Αριστοτέλους 46, 104 33 Αθήνα

Τηλ: 210 8846852, Φαξ: 210 884653

Email: info@imegsevee.gr

www.imegsevee.gr

Τίτλος: «Το πλαίσιο φορολόγησης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων»

Τύπος δημοσίευσης: Έρευνες – Μελέτες ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Χρονολογία δημοσίευσης: Δεκέμβριος 2023

Συγγραφέας: Νικόλαος Ε. Λιωνής

Σελιδοποίηση: Γιάννης Μισεντζής

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιωνής Ε. Ν., (2023) *Το πλαίσιο φορολόγησης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων*, Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Οι γνώμες και τα επιχειρήματα που διατυπώνονται στη παρούσα μελέτη δεσμεύουν τον συντάκτη του και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις επίσημες θέσεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο Νικόλαος Λιωνής κατέχει διδακτορικό δίπλωμα (Ph.D) στα Οικονομικά και την Θεωρία Παιγνίων από το University of Bristol. Η διδακτορική του έρευνα, μέρος της οποίας έγινε στο University of Pittsburgh, υποστηρίχτηκε με υποτροφίες από το Economic and Social Research Council, το University of Bristol και το Ίδρυμα Βαρδινογιάννη. Είναι επίσης κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (M.Sc) στην Οικονομική και Χρηματοοικονομική Θεωρία από το University of Bristol, διπλώματος (Certificate) στην Τραπεζική και Χρηματοοικονομική Θεωρία του London Guildhall University και πτυχίου Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Έχει εργαστεί ως ερευνητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Ludwig Maximilians University of Munich, στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών και στο Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεματικής του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου, στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης καθώς και ως υπεύθυνος έρευνας του Κέντρου Έρευνας Επενδύσεων και Τεχνολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, της Μονάδας Βιομηχανικής Οργάνωσης του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών και του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ. Από το 2003 είναι εξωτερικός συνεργάτης του Πανεπιστημίου Αθηνών όπου διδάσκει ανελλιπώς μεταπτυχιακά κυρίως μαθήματα.

Παράλληλα, έχει σημαντική επαγγελματική εμπειρία έχοντας εργαστεί σε ανώτερες και ανώτατες διοικητικές θέσεις στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, ως μέλος διοικητικού συμβουλίου και σύμβουλος διοίκησης μεγάλων εταιρειών καθώς και ως σύμβουλος στον Υπουργό Ενέργειας.

Ειδικεύεται στο χώρο της Θεωρίας Παιγνίων και Στρατηγικής, της Βιομηχανικής Οργάνωσης και της Μικροοικονομικής Ανάλυσης και Πολιτικής.

**ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΦΟΡΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΥ
ΜΙΚΡΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

Περιεχόμενα

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
ABSTRACT	11
1. Εισαγωγή	13
2. Μικρή και Πολύ Μικρή Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα	17
2.1. Συνεισφορά Μικρής και Πολύ Μικρής Επιχειρηματικότητας στην Ελληνική Οικονομία	24
3. Πλαίσιο Φορολόγησης Ατομικών Επιχειρήσεων	29
3.1 Εισόδημα από Επιχειρηματική Δραστηριότητα	31
3.2 Ειδικό Τέλος Επιτηδεύματος	34
3.3 Τεκμαρτό Εισόδημα	35
3.4 Ασφαλιστικές Εισφορές Φυσικών Προσώπων	35
3.5 Έμμεσοι φόροι	37
4. Ποσοτικά Στοιχεία Φορολόγησης Ατομικών Επιχειρήσεων	39
4.1 Άτομα	40
4.2 Εισοδήματα	42
4.3 Φορολογία	43
4.4 Κατανομή Φορολογικών Υποχρεώσεων και Τεκμήρια	45
5. Φορολόγηση Ατομικών Επιχειρήσεων στις χώρες της Ε.Ε.	51
5.1 Πλαίσιο Φορολόγησης	52
5.2 Ειδική Φορολόγηση	61

6. Επιπτώσεις Φορολογίας στη Μικρή και Πολύ Μικρή Επιχειρηματικότητα	67
6.1 Έναρξη Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και Ανάλυση Κινδύνων	70
6.2 Ανάπτυξη και Παραγωγικότητα	72
6.3 Απασχόληση	74
6.4 Επένδυση και Καινοτομία	75
6.5 Φορολογική Συμμόρφωση	76
7. Αποτελέσματα Ερωτηματολογίου	79
8. Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής	91
9. Επίμετρο	95
Βιβλιογραφία	101
10. Παράρτημα	107

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη έχει ως αντικείμενο την αξιολόγηση του πλαισίου φορολόγησης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, εστιάζοντας στην ατομική επιχείρηση η οποία είναι η επικρατέστερη μορφή επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Η μελέτη ξεκινά με την παρουσίαση του οικοσυστήματος και της σημασίας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Κατόπιν, καταγράφει αναλυτικά το ισχύον φορολογικό πλαίσιο για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις χωρίς νομική προσωπικότητα και αναλύει τα πρόσφατα ποσοτικά στοιχεία φορολόγησής τους. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στο καθεστώς φορολόγησης αυτών των επιχειρήσεων σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, παρουσιάζονται οι ειδικές φορολογικές πρακτικές που εφαρμόζονται σε κάθε χώρα και αναλύονται οι επιπτώσεις της φορολόγησης στην μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα. Στα πλαίσια της μελέτης, και προκειμένου να αποτυπωθούν οι απόψεις επί των φορολογικών θεμάτων της αγοράς, πραγματοποιήθηκε πρωτογενείς δειγματοληπτική έρευνα σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Η μελέτη κλείνει με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής για ένα φορολογικό σύστημα που υποστηρίζει την ανάπτυξη της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας.

Λέξεις-κλειδιά: Φορολογία, Φορολογία εισοδήματος, Φορολογία μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, Μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, Ειδικά φορολογικά καθεστώτα, Φορολογικά κίνητρα.

ABSTRACT

The present study aims to evaluate the tax framework for small and micro enterprises, focusing mainly on sole proprietorships, which is the most prevalent form of entrepreneurship in Greece. The study begins with a short presentation of the ecosystem and the importance of small and micro enterprises in Greece. It then details the current tax framework for unincorporated small and micro enterprises and analyses their recent quantitative taxation data. It then refers to the tax framework for these enterprises in other European countries, presents specific tax regimes applied in each country and analyses the impact of taxation on small and micro unincorporated businesses. As part of the study, and in order to capture the views of the market on tax issues, a primary sample survey of small and micro enterprises in Greece was conducted. The study concludes by presenting the results of the survey and by formulating policy recommendations for a tax system that facilitates the development of small and micro entrepreneurship.

Keywords: Taxation, Income tax, Taxation of small and micro enterprises, Small and micro enterprises, Special tax regimes, Tax incentives.

Εισαγωγή

Η φορολογία βρίσκεται στον πυρήνα της ζωής μιας επιχείρησης. Ο φορολογικός συντελεστής και ο τρόπος φορολόγησης των επιχειρήσεων επηρεάζουν την εκκίνηση και την παύση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, την νομική μορφή του επιχειρηματικού εγχειρήματος, τους τομείς άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας και τις επιχειρηματικές επενδύσεις και, κατά συνέπεια, τις προοπτικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων, την απόφαση των επιχειρηματιών να δηλώσουν, πλήρως ή εν μέρει, το εισόδημά τους και γενικότερα πολλές και σημαντικές επιχειρηματικές αποφάσεις. Στο πλαίσιο αυτό, η επιλογή της φορολογικής πολιτικής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δημιουργία ενός ελκυστικού για την επιχειρηματικότητα οικονομικού περιβάλλοντος.

Το φορολογικό σύστημα, δηλαδή, δεν εξυπηρετεί μόνο εισπρακτικούς στόχους δημοσιονομικής πειθαρχίας αλλά αποτελεί βασικό μοχλό αναπτυξιακής πολιτικής και εργαλείο άμβλυνσης οικονομικών ανισοτήτων. Με αυτήν την παραδοχή, το ζήτημα μετεξέλιξης του ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι άκρως επίκαιρο ώστε να διορθωθούν οι στρεβλώσεις που δημιουργήθηκαν την περίοδο της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων, όπου επίκεντρο της φορολογικής πολιτικής ήταν η δημοσιονομική διόρθωση, και να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της τρέχουσας περιόδου ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, όπου επίκεντρο στη φορολογική πολιτική θα πρέπει να είναι η αναπτυξιακή διάσταση. Κρίσιμο για την επιτυχία αυτής της μετεξέλιξης του ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι η ενσωμάτωση των βασικών ποιοτικών στοιχείων της ελληνικής παραγωγικής οικονομίας, ήτοι του δεδομένου ότι η πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων είναι μικρές και πολύ μικρές σε μέγεθος. Συνεπώς, στόχος της φορολογικής πολιτικής στη τρέχουσα οικονομική συγκυρία θα πρέπει να είναι η δημιουργία ενός οικονομικού περιβάλλοντος φιλικού και ελκυστικού για τη μικρή και πολύ μικρή ελληνική επιχειρηματικότητα.

Στο πλαίσιο αυτό, αντικείμενο της μελέτης είναι να αποτυπώσει το υφιστάμενο πλαίσιο φορολόγησης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, εστιάζοντας στις ατομικές επιχειρήσεις, και να προχωρήσει στη διατύπωση προτάσεων πολιτικής λαμβάνοντας υπόψη πρακτικές άλλων χωρών καθώς και την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας.

Στην ενότητα 2 καταγράφεται η παρουσία και η συμβολή των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και την Ε.Ε. Σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό ορισμό, μια επιχείρηση είναι πολύ μικρή όταν απασχολεί λιγότερους από 10 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 2 εκατ. ευρώ και μικρή όταν απασχολεί λιγότερους από 50 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 10 εκατ. ευρώ. Σε αυτές τις δύο κατηγορίες ανήκει το 99,4% του συνόλου των (μη χρηματοοικονομικών) επιχειρήσεων στην Ελλάδα και το 98,9% στην Ε.Ε. Στην Ελλάδα όμως, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις προσφέρουν το 69,8% των θέσεων απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα και παράγουν

το 41,3% της συνολικής προστιθέμενης αξίας, ενώ στην Ε.Ε. προσφέρουν το 48,6% των θέσεων απασχόλησης και παράγουν το 34,9% της συνολικής προστιθέμενης αξίας. Επομένως, η σημασία των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερη από ότι στο σύνολο της Ευρωζώνης, κυρίως σε όρους απασχόλησης.

Η μεγάλη πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων έχει τη νομική μορφή της ατομικής επιχείρησης (84,5% του συνόλου) και φορολογούνται ως φυσικά πρόσωπα ενώ οι άλλες νομικές μορφές όπως Ο.Ε. (4,7%), ΙΚΕ (2,8%), Ε.Ε. (2%), ΕΠΕ (1,1%) φορολογούνται ως νομικά πρόσωπα. Στην πρώτη περίπτωση, όπως περιγράφει η ενότητα 3, η διαφορά εσόδων και δαπανών των ατομικών επιχειρήσεων υπάγεται στην προοδευτική κλίμακα φορολογίας των φυσικών προσώπων με τρεις πρόσθετες επιβαρύνσεις: το τέλος επιτηδεύματος, την προκαταβολή φόρου (55%) και την εξαίρεση από την έκπτωση φόρου για τα χαμηλά εισοδήματα (αφορολόγητο). Στη δεύτερη περίπτωση, οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τον συντελεστή φορολογίας των νομικών προσώπων (22% και 5% επί των μερισμάτων).

Η ενότητα 4 χρησιμοποιεί τα στοιχεία από τις δηλώσεις εισοδήματος φυσικών προσώπων (εισοδήματα 2019) για να αποτυπώσει τα εισοδήματα των ατομικών επιχειρήσεων. Από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτει πως υπάρχουν 932.294 άτομα που κατηγοριοποιούνται ως «ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα», από τα οποία μόνο 381.816 δηλώνουν θετικό εισόδημα. Το εισόδημα που δηλώνουν φτάνει τα 9.533 εκατ. ευρώ εκ των οποίων μόνο τα 3.352 εκατ. (δηλαδή το 35,2%) προέρχονται από την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας ενώ τα υπόλοιπα προέρχονται από άλλες πηγές. Όσον αφορά την κατανομή των επιχειρηματικών εισοδημάτων, σχεδόν το 24% δηλώνει κάτω από 1.000 ευρώ και συγκεντρώνει το 1,1% του συνολικού επιχειρηματικού εισοδήματος ενώ, στην άλλη άκρη της κατανομής, ένα 2% δηλώνει εισόδημα πάνω από 50.000 και συγκεντρώνει σχεδόν 20% του συνολικού επιχειρηματικού εισοδήματος. Όσον αφορά την αθροιστική κατανομή, το 56% δηλώνει ετήσιο επιχειρηματικό εισόδημα μέχρι 5.000 ευρώ και το 74% μέχρι 10.000 ευρώ.

Η ενότητα 5 παρουσιάζει μια συγκριτική καταγραφή της φορολογικής αντιμετώπισης των ατομικών επιχειρήσεων στην Ε.Ε. Στην πλειονότητα των χωρών της Ε.Ε., όπως και στην Ελλάδα, η ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα αντιμετωπίζεται φορολογικά ως εισόδημα φυσικών προσώπων. Επιπρόσθετα, σε 11 χώρες της Ε.Ε. υπάρχουν ειδικά φορολογικά προνόμια για την πολύ μικρή, μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα που συνδέονται με το ύψος του εισοδήματός τους. Η ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση των μικρών επιχειρήσεων δικαιολογείται ως αντιστάθμισμα των οικονομικών και φορολογικών μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζουν έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων. Ωστόσο, στις υπόλοιπες 16 χώρες της Ε.Ε., συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, δεν υπάρχουν τέτοια ειδικά προνόμια.

Η φορολογία επηρεάζει την οικονομική συμπεριφορά και η ενότητα 6 παρουσιάζει συνοπτικά τις υπάρχουσες επιστημονικές έρευνες για την επίδραση της φορολογίας στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι επιπτώσεις της φορολογίας στην έναρξη και παύση ατομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, στην ανάπτυξη και παραγωγικότητα, στην απασχόληση, στην επένδυση και καινοτομία και στη φορολογική συμμόρφωση.

Η ενότητα 7 παρουσιάζει τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου που απάντησε δείγμα 208 επιχειρήσεων από όλη την Ελλάδα. Οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να απαντήσουν σε 23 ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, περιοχή) τα οικονομικά χαρακτηριστικά (κλάδος, νομική μορφή, έτη λειτουργίας, αριθμός μισθωτών, κύκλος εργασιών, κερδοφορία) και τις απόψεις για μια σειρά θέματα (ύψος φορολογίας, καθεστώς φορολόγησης, κίνητρα, απόκρυψη εισοδήματος, ηλεκτρονικές συναλλαγές, οικονομικά και φορολογικά βάρη). Ένα βασικό συμπέρασμα είναι πως οι περισσότερες επιχειρήσεις θεωρούν τη φορολογία υψηλή και αποτελεί το σημαντικότερο οικονομικό βάρος που αντιμετωπίζουν.

Τέλος, η μελέτη κλείνει με τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής για ένα φορολογικό σύστημα με λιγότερα βάρη για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεων στο πλαίσιο των δημοσιονομικών δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας.

2

Μικρή και
Πολύ Μικρή
Επιχειρηματικότητα
στην Ελλάδα

Ο όρος μικρή επιχείρηση χρησιμοποιείται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Σε μερικούς μπορεί να φέρει στο μυαλό μια επιχείρηση ενός ατόμου ή έναν αυτοαπασχολούμενο επαγγελματία. Σε άλλους, ο όρος μπορεί να παραπέμπει σε μια μικρή εταιρεία με λίγα άτομα προσωπικό. Για κάποιους, μικρή επιχείρηση μπορεί να σημαίνει ακόμα και μια εταιρεία εισηγμένη σε εναλλακτική αγορά και όχι σε κύρια χρηματιστηριακή αγορά. Η έννοια, λοιπόν, της μικρής επιχείρησης, και κατ' επέκταση της μικρής επιχειρηματικότητας, είναι σχετική και εξαρτάται κρίσιμα από το πλαίσιο αναφοράς και τον σκοπό του ορισμού.

Σύμφωνα με την Σύσταση 2003/361/ΕΚ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹ μια επιχείρηση είναι πολύ μικρή όταν απασχολεί λιγότερους από 10 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 2 εκατ. ευρώ, μικρή όταν απασχολεί λιγότερους από 50 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών ή σύνολο ισολογισμού έως και 10 εκατ. ευρώ, μεσαία όταν απασχολεί λιγότερους από 249 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών έως και 50 εκατ. ευρώ ή ετήσιο σύνολο ισολογισμού έως και 43 εκατ. ευρώ και μεγάλη όταν απασχολεί περισσότερους από 250 εργαζόμενους και έχει ετήσιο κύκλο εργασιών μεγαλύτερο από 50 εκατ. ευρώ ή ετήσιο σύνολο ισολογισμού μεγαλύτερο από 43 εκατ. ευρώ.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, η συντριπτική πλειονότητα των ελληνικών επιχειρήσεων του μη χρηματοοικονομικού επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας (non-financial business economy)² είναι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις. Το 93,6% των ελληνικών επιχειρήσεων ταξινομούνται ως πολύ μικρές και το 5,8% ως μικρές. Αθροιστικά, το 99,4% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις. Αυτή η κατανομή μεγέθους των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι παρόμοια με εκείνη της ΕΕ27. Συνολικά, δηλαδή, η πολύ μικρή και μικρή επιχειρηματικότητα αποτελεί την κυρίαρχη μορφή επιχειρηματικής δραστηριότητας τόσο στην Ελλάδα (99,4%) όσο και στην ΕΕ27 (98,9%).

¹ Βλ. σύσταση 2003/361/ΕΚ της Επιτροπής, όπως δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 124 της 20ής Μαΐου 2003.

² Η «μη χρηματοπιστωτική επιχειρηματική οικονομία» (non-financial business economy) περιλαμβάνει τη βιομηχανία, τις κατασκευές, το εμπόριο και τις υπηρεσίες (κλάδοι Β έως Ι και Λ, Μ και Ν της στατιστικής ταξινόμησης οικονομικών δραστηριοτήτων NACE αναθ. 2), αλλά όχι τις επιχειρήσεις στους τομείς της γεωργίας, της δασοκομίας και της αλιείας και τους τομείς υπηρεσιών που δεν είναι σε μεγάλο βαθμό εμπορεύσιμοι, όπως η εκπαίδευση και η υγεία.

Πίνακας 1: Κατανομή ανά τάξη μεγέθους των επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού επιχειρηματικού τομέα το 2022

Μέγεθος Επιχειρήσεων	Ελλάδα		ΕΕ27
	Αριθμός	Μερίδιο	Μερίδιο
Πολύ Μικρές	673.561	93,6%	93,1%
Μικρές	41.584	5,8%	5,8%
Μεσαίες	4.151	0,6%	0,9%
Μεγάλες	532	0,1%	0,2%
Σύνολο	719.828	100%	100%

Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (SBS).

Με δεδομένο ότι αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι το πλαίσιο φορολόγησης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, η διάκριση των μικρών και των πολύ μικρών επιχειρήσεων θα πρέπει να γίνει και στη βάση της νομικής μορφής οργάνωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η οποία, εν τέλει, συνεπάγεται και τις όποιες διαφορετικές κανονιστικές, λογιστικές και φορολογικές υποχρεώσεις.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη νομική τους μορφή, οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε ατομικές χωρίς νομική προσωπικότητα και σε εταιρικές. Η ατομική επιχείρηση είναι η πιο απλή μορφή επιχειρηματικής οντότητας στην οποία ένα μόνο φυσικό πρόσωπο είναι υπεύθυνο για την λειτουργία και την επίβλεψη όλης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενώ οι εταιρικές επιχειρήσεις, από την άλλη πλευρά, αποτελούν εν γένει συμπράξεις δύο ή περισσότερων φυσικών προσώπων που ανάλογα με το είδος της εταιρικής μορφής (νομικό πρόσωπο) διακρίνονται περαιτέρω σε προσωπικές εταιρείες (Ομόρρυθμες, Ετερόρρυθμες) και σε κεφαλαιουχικές εταιρείες (Ανώνυμες, Περιορισμένης Ευθύνης, Ιδιωτικές Κεφαλαιουχικές).

Στην πράξη, η ατομική επιχείρηση³, λόγω της απλότητας και της ευελιξίας της, αποτελεί την επικρατέστερη μορφή επιχειρηματικότητας, ειδικά για μικρές και πολύ μικρές επιχειρηματικές δραστηριότητες. Φυσικά μια ατομική επιχείρηση δύναται να αναπτυχθεί σημαντικά σε προσωπικό και κύκλο εργασιών και να ξεπεράσει τα κριτήρια του ευρωπαϊκού ορισμού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, όμως, προτιμάται η μετατροπή της ατομικής επιχείρησης σε κάποια μορφή εταιρίας, καθώς, όπως θα συζητηθεί παρακάτω, αλλάζει τελείως η φορολογική αντιμετώπιση αλλά και η οποιαδήποτε οικονομική και νομική ευθύνη του επιχειρηματία. Για τους ίδιους λόγους, ήτοι φορολογική ωφέλεια και περιορισμός επιχειρηματικής ευθύνης, συναντά κανείς εταιρείες (νομικά πρόσωπα) που βάσει δραστηριότητας και αριθμού προσωπικού κατατάσσονται στην μικρή και πολύ μικρή κατηγορία επιχειρήσεων. Συνεπώς, δεν υπάρχει μονοσήμαντη σχέση μεταξύ νομικής μορφής και μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας.

Παρόλα αυτά, και με δεδομένο ότι οι κανονιστικές, λογιστικές και φορολογικές υποχρεώσεις διαφοροποιούνται μεταξύ ατομικής και εταιρικής επιχειρηματικής μορφής, μια ασφαλής, εν γένει, καταγραφή της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικής δραστηριότητας στην οικονομία είναι ο αριθμός των ατομικών επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει τον αριθμό των επιχειρήσεων ανά νομική μορφή στην ελληνική οικονομία το 2020.

³ Στην οικονομική έννοια της ατομικής επιχείρησης περιλαμβάνεται και η έννοια του ελεύθερου επαγγελματία, ακριβώς γιατί και οι δύο όροι αναφέρονται στην επαγγελματική δραστηριότητα ενός μόνο φυσικού προσώπου και όχι μιας εταιρίας (νομικού προσώπου). Στην ελληνική έννομη τάξη, και συγκεκριμένα στη φορολογική νομοθεσία, η ατομική επιχείρηση και ο ελεύθερος επαγγελματίας διακρίνονται ως έννοιες χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται και ουσιαστική διαφοροποίηση στις κανονιστικές, λογιστικές και φορολογικές υποχρεώσεις τους. Συγκεκριμένα, η έννοια του ελεύθερου επαγγελματία περιλαμβάνει όλους τους επιτηδευματίες που ασκούν δραστηριότητα προσφέροντας ανεξάρτητες υπηρεσίες και ασχολούνται με εργασία του πνεύματος ή της τέχνης. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον πρώην ΚΦΕ και συγκεκριμένα με την παράγραφο 1 του άρθρου 48 του Ν. 2238/1994 ως ελεύθεροι επαγγελματίες «θεωρούνται όσοι ασκούν το επάγγελμα του ιατρού, οδοντίατρου, κτηνιάτρου, φυσιοθεραπευτή, βιολόγου, ψυχολόγου, μαιας, δικηγόρου, δικολάβου, συμβολαιογράφου, άμισθου υποθηκοφύλακα, δικαστικού επιμελητή, αρχιτέκτονα, μηχανικού, τοπογράφου, χημικού, γεωπόνου, γεωλόγου, δασολόγου, ωκεανογράφου, σχεδιαστή, δημοσιογράφου, συγγραφέα, διερμηνέα, ξεναγού, μεταφραστή, καθηγητή ή δασκάλου, καλλιτέχνη γλύπτη ή ζωγράφου ή σκιτσογράφου ή χαράκτη, ηθοποιού, εκτελεστή μουσικών έργων ή μουσουργού, καλλιτεχνών των κέντρων διασκέδασης, χορευτή, χορογράφου, σκηνοθέτη, σκηνογράφου, ενδυματολόγου, διακοσμητή, οικονομολόγου, αναλυτή, προγραμματιστή, ερευνητή ή συμβούλου επιχειρήσεων, λογιστή ή φοροτέχνη, αναλογιστή, κοινωνιολόγου, κοινωνικού λειτουργού και εμπειρογνώμονα» και μόνο αυτοί. Προφανώς, όσα επαγγέλματα δεν κατονομάζονται στην ανωτέρω παράγραφο, δεν εμπίπτουν στην έννοια του ελεύθερου επαγγελματία και αποτελούν ατομικές επιχειρήσεις. Σε αυτή τη λογική, η ατομική επιχείρηση αφορά επιτηδευματίες που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα ατομικά, χωρίς σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, και η φύση της εργασίας τους είναι κατά κόρον χειρωνακτική χωρίς να απαιτεί τη χρήση του πνεύματος ή της καλλιτεχνικής φύσης του ανθρώπου.

Πίνακας 2: Κατανομή ελληνικών επιχειρήσεων ανά νομική μορφή το 2022

Νομική Μορφή Επιχείρησης	Αριθμός	Μερίδιο
Ατομική Επιχείρηση	1.177.798	84,5%
Ομόρρυθμη Εταιρεία	65.211	4,7%
Ετερόρρυθμη Εταιρεία	28.205	2,0%
Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης	15.046	1,1%
Ανώνυμη Εταιρεία	31.086	2,2%
Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία	39.441	2,8%
Λοιπές	36.827	2,6%
Σύνολο	1.393.614	100,0%

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων.

Η μορφή, λοιπόν, της ατομικής επιχείρησης, η οποία, όπως ειπώθηκε, αφορά κατά βάση μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματική δραστηριότητα, κυριαρχεί στην ελληνική οικονομία. Το 84,5% των ελληνικών επιχειρήσεων είναι ατομικές επιχειρήσεις.

Η κατανομή των ελληνικών επιχειρήσεων ανά νομική μορφή και ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, βάσει της στατιστικής ταξινόμησης οικονομικών δραστηριοτήτων NACE αναθ. 2, παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα. Οι τομείς δραστηριότητας με τις περισσότερες ατομικές επιχειρήσεις είναι ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας (γεωργία, δασοκομία και αλιεία) με 516 χιλ. περίπου ατομικές (αγροτικές) επιχειρήσεις⁴, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο με περίπου 166 χιλ. ατομικές επιχειρήσεις και η παροχή επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών υπηρεσιών με περίπου 125 χιλ. ατομικές επιχειρήσεις. Έπονται, η παροχή υπηρεσιών διαμονής και εστίασης με 80 χιλ. ατομικές επιχειρήσεις και ο τομέας της υγείας με 54 χιλ. ατομικές επιχειρήσεις.

⁴ Όπως με τα ελεύθερα επαγγέλματα, η φορολογική νομοθεσία διακρίνει ως έννοια την ατομική αγροτική επιχείρηση από τις λοιπές ατομικές επιχειρήσεις. Σε αυτήν όμως την περίπτωση, και σε αντίθεση με την αντιμετώπιση των ελευθέρων επαγγελμάτων, οι κανονιστικές, λογιστικές και φορολογικές υποχρεώσεις των ατομικών αγροτικών επιχειρήσεων διαφέρουν σημαντικά. Εν γένει, οι ατομικές αγροτικές επιχειρήσεις τυγχάνουν απλούστερης κανονιστικής και λογιστικής υποχρέωσης και διαφορετικής φορολογικής αντιμετώπισης.

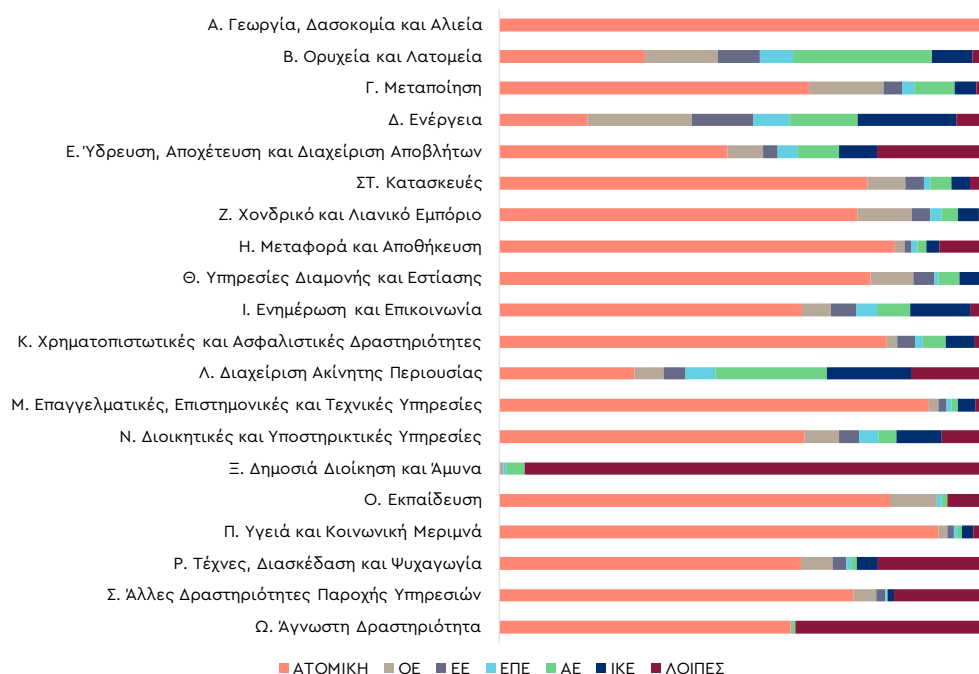
Πίνακας 3: Αριθμός ελληνικών επιχειρήσεων ανά νομική μορφή και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας το 2022

Κλάδος Δραστηριότητας (NACE αναθ. 2)	Ατομική	ΟΕ	ΕΕ	ΕΠΕ	ΑΕ	ΙΚΕ	Λοιπές
Α. Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία	516.210	690	199	126	444	483	1.956
Β. Ορυχεία και Λατομεία	177	88	51	40	169	49	13
Γ. Μεταποίηση	36.322	8.685	2.180	1.407	4.813	2.505	824
Δ. Ενέργεια	1.774	2.081	1.239	725	1.353	1.977	551
Ε. Ύδρευση, Αποχέτευση και Διαχείριση Αποβλήτων	928	146	60	83	168	154	433
ΣΤ. Κατασκευές	46.644	4.794	2.326	855	2.595	2.336	1.739
Ζ. Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	166.184	25.187	8.872	5.077	7.372	9.845	2.192
Η. Μεταφορά και Αποθήκευση	48.756	1.254	710	892	1.045	1.567	5.476
Θ. Υπηρεσίες Διαμονής και Εστίασης	80.459	9.402	4.547	850	4.427	4.692	580
Ι. Ενημέρωση και Επικοινωνία	11.239	1.062	944	762	1.240	2.256	467
Κ. Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	13.471	362	613	260	813	1.023	285
Λ. Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	3.246	703	534	710	2.684	2.022	1.747
Μ. Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Υπηρεσίες	124.911	2.943	2.311	1.440	1.942	5.052	2.290
Ν. Διοικητικές και Υποστηρικτικές Υπηρεσίες	13.761	1.585	910	850	797	2.044	1.897
Ξ. Δημοσιά Διοίκηση και Άμυνα	0	9	x	7	36	x	x
Ο. Εκπαίδευση	16.858	2.040	x	197	241	x	x
Π. Υγεία και Κοινωνική Μερिमνά	53.986	1.050	782	482	582	1.362	1.246
Ρ. Τέχνες, Διασκέδαση και Ψυχαγωγία	12.771	1.329	583	176	257	898	4.450
Σ. Άλλες Δραστηριότητες Παροχής Υπηρεσιών	28.610	1.795	745	104	91	527	7.210
Ω. Άγνωστη Δραστηριότητα	1.491	6	x	3	17	x	x
Σύνολο	1.177.798	65.211	28.205	15.046	31.086	39.441	36.827

Σημείωση: Στις λοιπές περιλαμβάνονται κοινοπραξίες, αστικές κερδοσκοπικές και μη, αφανείς, συνεταιρισμοί κτλ. Το x υποδεικνύει εμπιστευτικά στοιχεία. Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων.

Αντίστοιχα, το επόμενο διάγραμμα παρουσιάζει την ποσοστιαία σύνθεση των επιχειρήσεων ανά νομική μορφή σε κάθε κλάδο οικονομικής δραστηριότητας αναδεικνύοντας χαρακτηριστικά τους κλάδους που κυριαρχεί η μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα. Ειδικότερα, στον τομέα Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία το 99,3% είναι ατομικές (αγροτικές) επιχειρήσεις, στην Υγεία και Κοινωνική Μέριμνα το 90,7% είναι ατομικές επιχειρήσεις, στις Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Υπηρεσίες το 88,7%, στην Εκπαίδευση το 80,7%, στην Μεταφορά και Αποθήκευση το 81,7%, στις Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες το 80,1%, στις Υπηρεσίες Διαμονής και Εστίασης το 76,7%, στις Κατασκευές το 76,1% και στο Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο το 73,9%.

Διάγραμμα 1: Κατανομή ελληνικών επιχειρήσεων ανά νομική μορφή και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας το 2022

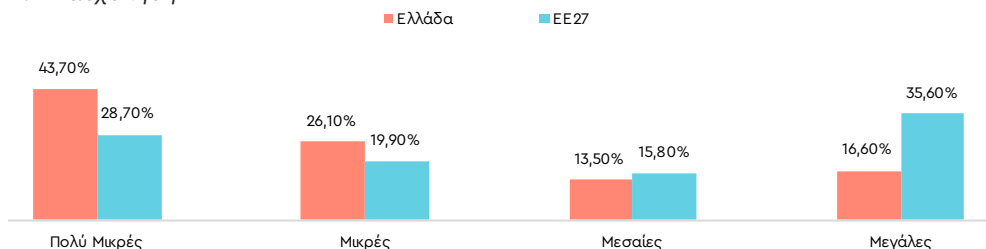
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων

2.1. Συνεισφορά Μικρής και Πολύ Μικρής Επιχειρηματικότητας στην Ελληνική Οικονομία

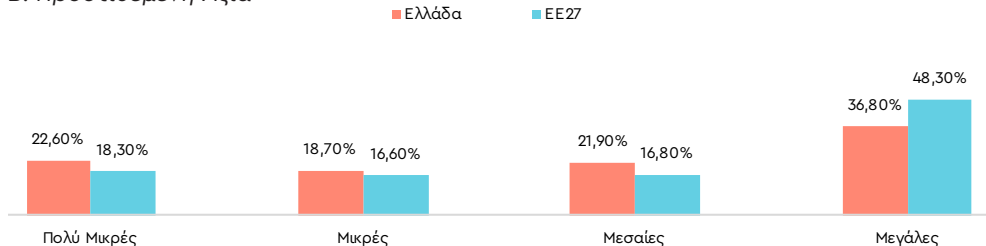
Η συνεισφορά των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση και στην προστιθέμενη αξία της ελληνικής οικονομίας είναι ιδιαίτερα σημαντική⁵. Συγκεκριμένα, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, με δεδομένη και την αριθμητική τους πλειοψηφία, προσφέρουν το 69,8% των θέσεων απασχόλησης στις επιχειρήσεις του μη χρηματοοικονομικού επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας και παράγουν το 41,3% της προστιθέμενης αξίας του εν λόγω τομέα. Μάλιστα, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του παρακάτω διαγράμματος, η συνεισφορά των ελληνικών μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην οικονομία είναι σημαντικά υψηλότερη σε σχέση με τη συνεισφορά των ευρωπαϊκών μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, οι οποίες απασχολούν το 48,6% των εργαζομένων και παράγουν το 34,9% της προστιθέμενης αξίας στην οικονομία της ΕΕ27.

Διάγραμμα 2: Κατανομή απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας ανά τάξη μεγέθους των επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού επιχειρηματικού τομέα το 2022

A. Απασχόληση

B. Προστιθέμενη Αξία

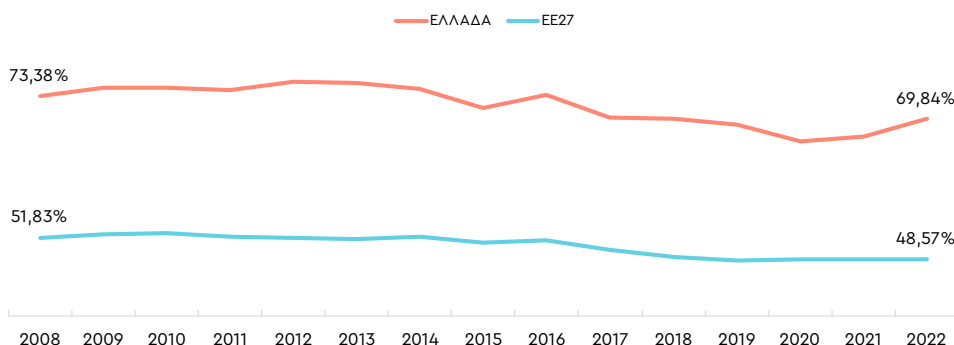
Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (SBS).

⁵ Για περισσότερα σχετικά με τη μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα βλ., μεταξύ άλλων, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2019) και ΣΕΒ (2017).

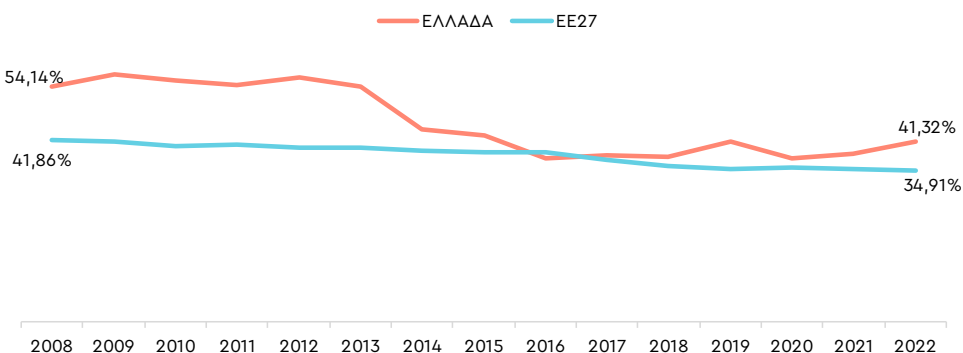
Σημειώνεται επιπλέον, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, ότι η σημαντικά υψηλότερη ποσοστιαία συνεισφορά των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση και στην προστιθέμενη αξία της οικονομίας, σε σχέση με τη συνεισφορά του αντίστοιχου μεγέθους επιχειρήσεων στην οικονομία της ΕΕ27, είναι ένα διαχρονικό ποιοτικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας. Όσον αφορά στην προστιθέμενη αξία σημειώνεται ότι επηρεάστηκε την περίοδο της οικονομικής κρίσης αλλά πλέον επανεμφανίζεται ως ποιοτικό χαρακτηριστικό. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει εμφατικά τη σπουδαιότητα της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας τόσο για την απασχόληση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας όσο και για την περαιτέρω ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Διάγραμμα 3: Ποσοστιαία συνεισφορά των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση και στην προστιθέμενη αξία της οικονομίας από το 2008 έως το 2022

A. Απασχόληση

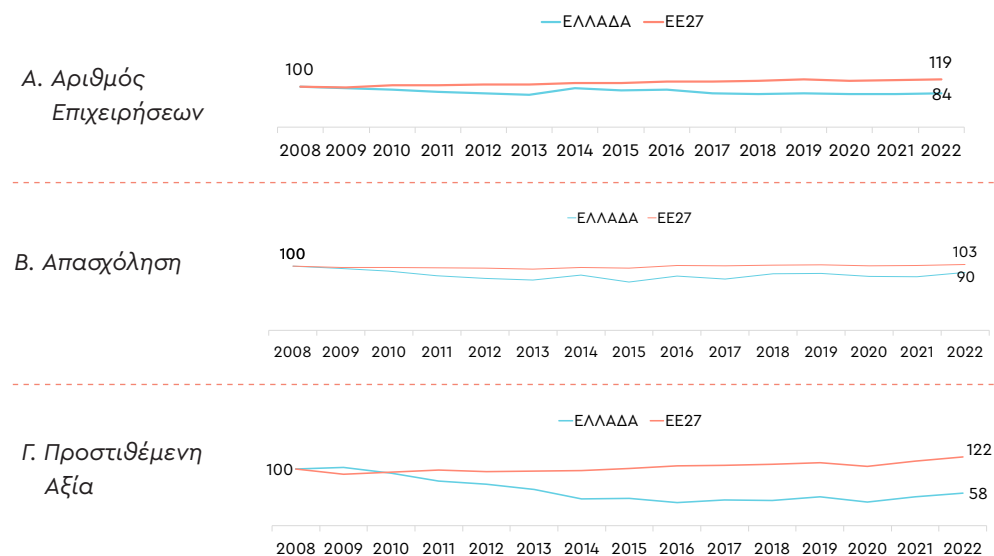
B. Προστιθέμενη Αξία

Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (SBS).

Από την άλλη, η σχετική εξέλιξη του αριθμού των επιχειρήσεων και των δεδομένων απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας από το 2008 έως και το 2022 αναδεικνύει ότι η οικονομική ύφεση έπληξε σημαντικά τη μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Όπως φαίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα, απόρροια της οικονομικής κρίσης ήταν η συρρίκνωση τόσο του αριθμού των ελληνικών μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων όσο και των θέσεων εργασίας σε αυτές. Όμως, το πιο κρίσιμο αρνητικό αποτύπωμα της περιόδου της κρίσης είναι η σημαντική μείωση της προστιθέμενης αξίας της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας στην ελληνική οικονομία. Από το 2020 και μετά παρατηρείται βελτίωση αυτών των εξελίξεων για τις ελληνικές μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, αλλά η σύγκριση με την εξέλιξη, την αντίστοιχη χρονική περίοδο, των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων της ΕΕ27 δημιουργεί προβληματισμό. Όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα, από το 2008 έως το 2022, η μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα σε επίπεδο ΕΕ27, σε αντίθεση με την ελληνική περίπτωση, ενισχύθηκε σε αριθμό, διατήρησε σταθερή την απασχόληση και αύξησε σημαντικά τη συνεισφορά της σε όρους προστιθέμενης αξίας, γεγονός που σηματοδοτεί βελτίωση αποδοτικότητας και παραγωγικότητας.

Διάγραμμα 4: Σχετική εξέλιξη αριθμού επιχειρήσεων, απασχόλησης και προστιθέμενης αξίας μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων από το 2008 έως το 2022

Έτος βάσης: 2008. Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (SBS).

* Στα διαγράμματα εμφανίζεται ασυνέχεια στη συγκρισιμότητα της χρονολογικής σειράς μεταξύ των ετών 2013 και 2014 λόγω χρήσης νέων πηγών δεδομένων στην κατάρτιση του Στατιστικού Μητρώου Επιχειρήσεων από τη Ελληνική Στατιστική Αρχή (βλ. μεθοδολογικά στοιχεία <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SBR01/2014>).

Οι προαναφερθείσες επισημάνσεις, αφενός, επιβεβαιώνουν την ιδιαίτερη σημασία των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων για την ελληνική οικονομία και, αφετέρου, καταδεικνύουν μια διαφορετική δυναμική της ελληνικής μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας έναντι της δυναμικής που ακολουθούν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις σε επίπεδο ΕΕ27.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στη συμπεριληπτική ανάπτυξη και την ανθεκτικότητα της οικονομίας και στη κοινωνική ευημερία. Οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, ακριβώς λόγω του μεγέθους τους, ενισχύουν σημαντικά τις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες καθώς δημιουργούν θέσεις εργασίας και συμμετέχουν στις τοπικές αλυσίδες αξίας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη συμπεριληπτικότητα της ανάπτυξης. Οι μικρές επιχειρήσεις μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη μικρή τους κλίμακα και την ευελιξία τους ώστε να προσαρμοστούν στις αλλαγές της αγοράς, να αντιμετωπίσουν ταχύτερα οικονομικές διακυμάνσεις και κρίσεις, να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα σε νέες απαιτήσεις και να εστιάσουν στην ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών και εξειδικευμένων αγορών, αντιδράσεις και στρατηγικές που δεν είναι εύκολες σε μια μεγάλη επιχείρηση. Αυτή η προσαρμοστικότητα οδηγεί σε υψηλό επίπεδο ανθεκτικότητας. Τέλος, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, μέσω της καινοτομίας και της δυνατότητας οικοδόμησης ισχυρών προσωπικών σχέσεων με τους πελάτες τους, μπορούν να ανταγωνιστούν μεγάλες εταιρείες, ή τουλάχιστον να δημιουργούν συνθήκες ισχυρού δυνητικού ανταγωνισμού στις αγορές, γεγονός που παράγει καλύτερες και περισσότερες επιλογές και, εν τέλει, ενισχύει την συνολική ευημερία στην οικονομία και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής ισορροπίας⁶.

⁶ Για τη συνεισφορά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη, την συμπεριληπτική ανάπτυξη, την ανθεκτικότητα και τον ανταγωνισμό βλ., μεταξύ άλλων, OECD (2017), ILO (2019), Lee & Yuhua (2015) και Gimpon & Aiche (2021). Ειδικά για το ζήτημα του ανταγωνισμού και της ανάπτυξης, ο αναγνώστης παραπέμπεται στη δουλειά των Aghion & Griffith (2008), όπου αναλύεται η σημασία του ανταγωνισμού στις αγορές για την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και στις πιο πρόσφατες δουλειές των Baker (2019) και Philippon (2019) όπου αναδεικνύεται ως αναπτυξιακό πρόβλημα η υψηλή συγκέντρωση που καταγράφεται στις σημερινές αγορές.

3

Πλαίσιο
Φορολόγησης
Ατομικών
Επιχειρήσεων

Η φορολόγηση των ατομικών επιχειρήσεων ακολουθεί την φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων σύμφωνα με τον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) (Ν. 4172/2013) όπως αυτός ισχύει μετά την έκδοση των κατ' εξουσιοδότηση κανονιστικών πράξεων και εγκυκλίων και μετά από τις όποιες τροποποιήσεις υπέστη μέχρι σήμερα⁷.

Συγκεκριμένα, ο εν λόγω ΚΦΕ, ο οποίος αντικατέστησε, στο πλαίσιο των μνημονιακών μεταρρυθμίσεων, τον μέχρι τότε ισχύοντα ΚΦΕ του Ν. 2238/1994, επαναπροσδιόρισε τις πηγές εισοδήματος των φυσικών προσώπων και όρισε τέσσερις διακριτές κατηγορίες ως εξής: α) εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις, β) εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα, γ) εισόδημα από κεφάλαιο (μερίσματα, τόκοι κτλ.) και δ) εισόδημα από υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου.

Στο εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα περιλαμβάνεται το εισόδημα από ατομικές επιχειρήσεις, δηλαδή από οποιαδήποτε ατομική εμπορική, βιοτεχνική, βιομηχανική επιχείρηση ή από την άσκηση οποιουδήποτε κερδοσκοπικού επαγγέλματος ή ελεύθερου επαγγέλματος. Δεν περιλαμβάνεται η συμμετοχή φυσικών προσώπων (εταίρων) στα κέρδη νομικών προσώπων, είτε προσωπικών εταιρειών (ΟΕ και ΕΕ) είτε κεφαλαιουχικών εταιρειών (ΕΠΕ, ΑΕ και ΙΚΕ) ή άλλων νομικών οντοτήτων που τηρούν απλογραφικά βιβλία, καθώς τα συγκεκριμένα εισοδήματα έχουν φορολογηθεί στο όνομα του νομικού προσώπου και φορολογούνται με φόρο μερισμάτων κατά την διανομή τους στα φυσικά πρόσωπα.

Επιπλέον της φορολογικής υποχρέωσης για το εισόδημα από την επιχειρηματική δραστηριότητα, η ατομική επιχείρηση επιβαρύνεται και με άλλους φόρους. Συγκεκριμένα, η ατομική επιχείρηση, όπως και όλα τα νομικά πρόσωπα, επιβαρύνεται με έμμεσους φόρους, ήτοι ΦΠΑ και, ανάλογα με τη φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, με ειδικούς φόρους κατανάλωσης, καθώς και με το ειδικό τέλος επιτηδεύματος. Επιπλέον αυτών, και λόγω του ότι η φορολογική αντιμετώπιση των ατομικών επιχειρήσεων ακολουθεί τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και όχι τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων, η ατομική επιχείρηση, ανάλογα με το δηλούμενο εισόδημα, υπόκειται σε τεκμαρτή φορολόγηση. Τέλος, η ατομική επιχείρηση, και συγκεκριμένα ο επιχειρηματίας, επιβαρύνεται με τις ανάλογες ασφαλιστικές εισφορές.

⁷ Για λεπτομερή ανάλυση της νομοθεσίας φορολογίας εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων βλ., μεταξύ άλλων, Σταματόπουλος & Καραβοκύρης (2022). Για ανάλυση του φορολογικού συστήματος, της φορολογικής πολιτικής και της εφαρμογής της φορολογίας εισοδήματος στην Ελλάδα βλ., μεταξύ άλλων, Καπλάνογλου (2023), Γιαννοπούλου κ.α. (2022), Ξαφά (2021) και Διανέοσις & IOBE (2018).

3.1 Εισόδημα από Επιχειρηματική Δραστηριότητα

Το φορολογητέο εισόδημα (κέρδος) της ατομικής επιχείρησης, εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα, προσδιορίζεται από το σύνολο των εσόδων από τις επιχειρηματικές συναλλαγές, μετά την αφαίρεση των επιχειρηματικών δαπανών, των αποσβέσεων και των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις.

Κατά τον προσδιορισμό του κέρδους της ατομικής επιχείρησης επιτρέπεται η έκπτωση όλων των δαπανών που πραγματοποιούνται προς το συμφέρον της επιχείρησης κατά τις συνήθεις επιχειρηματικές συναλλαγές της, εκτός των δαπανών που αφορούν: α) τους τόκους από δάνεια της επιχείρησης κατά το ποσό που υπερβαίνουν τους τόκους που θα προέκυπταν εάν το επιτόκιο ήταν ίσο με το επιτόκιο που ισχύει για τα έντοκα γραμμάτια του δημοσίου τρίμηνης διάρκειας κατά το χρόνο σύναψης του δανείου, β) συναλλαγές αξίας άνω των €500 όταν η εξόφληση δεν γίνεται μέσω τραπεζικού λογαριασμού ή μέσω επιταγών, γ) μη καταβληθείσες ασφαλιστικές εισφορές, δ) πρόστιμα και ποινές, ε) τον φόρο εισοδήματος, στ) τα τεκμαρτά μισθώματα όταν υπερβαίνουν το 3% της αντικειμενικής αξίας καθώς και ζ) τις προσωπικές καταναλωτικές δαπάνες του επιχειρηματία. Σε μεταγενέστερες τροποποιήσεις του ΚΦΕ (Ν. 4172/2013)⁸ προστέθηκε, ως κίνητρο για την μικρομεσαία επιχειρηματικότητα, η δυνατότητα έκπτωσης, και σε ορισμένες περιπτώσεις προσαυξημένης, δαπανών επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας, δαπανών που αφορούν τους εργαζόμενους και την προστασία του περιβάλλοντος, διαφημιστικών δαπανών καθώς και δαπανών που αφορούν σε πράσινη οικονομία, ενέργεια και ψηφιοποίηση της επιχείρησης.

Πλέον των παραπάνω δαπανών, κατά τον προσδιορισμό των κερδών της ατομικής επιχείρησης εκπίπτουν οι αποσβέσεις των παγίων στοιχείων, οι οποίες υπολογίζονται με βάση προκαθορισμένους συντελεστές που διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατηγορία ενεργητικού της επιχειρηματικής δραστηριότητας και κυμαίνονται από 4% έως 100% ανά φορολογικό έτος, καθώς και οι προβλέψεις επισφαλών απαιτήσεων, το ποσοστό των οποίων εξαρτάται από τον χρόνο υπερημερίας τους.

Εάν το αποτέλεσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι αρνητικό, ήτοι η ατομική επιχείρηση εμφανίσει ζημία, η ζημία αυτή δύναται να μεταφερθεί για να συμψηφισθεί με τα επιχειρηματικά κέρδη της επιχείρησης μέσα στα επόμενα πέντε (5) φορολογικά έτη.

Τα κέρδη της ατομικής επιχείρησης φορολογούνται, από το 2017, με την

⁸ Ν. 4386/2016, Ν. 4646/2019, Ν. 4728/2020, Ν. 4768/2020 και Ν. 4941/2022.

προοδευτική κλίμακα με την οποία φορολογούνται οι μισθοί και οι συντάξεις⁹, αλλά χωρίς την εφαρμογή των μειώσεων του φόρου εισοδήματος¹⁰. Σημειώνεται ότι τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα φορολογούνται αφού προστεθούν σε τυχόν εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα κλιμάκια εισοδήματος και τους αντίστοιχους οριακούς φορολογικούς συντελεστές που ισχύουν σήμερα.

Πίνακας 4: Κλιμάκια εισοδήματος και οριακός φορολογικός συντελεστής για εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα

Κλιμάκιο Εισοδήματος (€)	Οριακός Φορολογικός Συντελεστής
0 – 10.000	9%
10.001 – 20.000	22%
20.001 – 30.000	28%
30.001 – 40.000	36%
40.001 –	44%

Πηγή: Φορολογική νομοθεσία.

Στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν παρουσιάζεται ενδεικτικά η συνολική φορολογική επιβάρυνση για τα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα και υπολογίζεται ο πραγματικός φορολογικός συντελεστής (effective tax rate), ήτοι το πραγματικό ποσοστό του εισοδήματος που καταβάλει μια ατομική επιχείρηση σε φόρους.

⁹ Ο αρχική φιλοσοφία του ΚΦΕ στο Ν. 4172/2013, ο οποίος, όπως ήδη αναφέρθηκε, αντικατέστησε τον μέχρι τότε ισχύοντα ΚΦΕ του Ν. 2238/1994, ήθελε τη φορολόγηση κάθε διαφορετικής κατηγορίας εισοδήματος (μισθωτή εργασία και συντάξεις, επιχειρηματική δραστηριότητα, κεφάλαιο, υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου) με διαφορετικό φορολογικό συντελεστή, εγκαταλείποντας ουσιαστικά την έννοια του συνολικού εισοδήματος. Οι τροποποιήσεις όμως που έγιναν με την παρ. 5 του άρθ. 112 του ν.4387/2016 και την παρ. 3α του άρθ. 44 του ν.4389/2016 ανέτρεψαν αυτήν την λογική και εξομοίωσαν τους φορολογικούς συντελεστές για εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα με αυτά από μισθούς και συντάξεις.

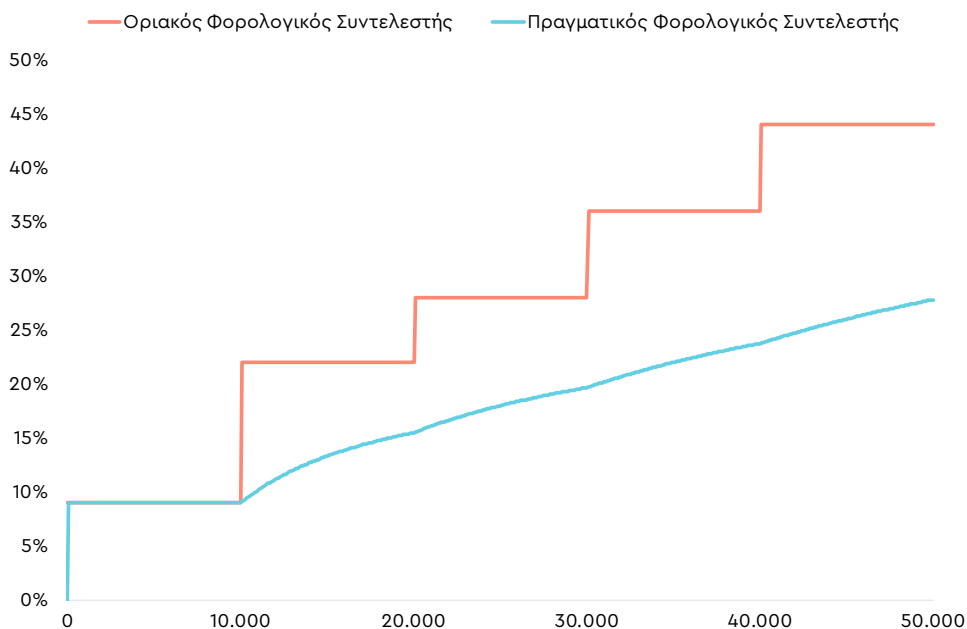
¹⁰ Εξαίρεση αποτελεί το εισόδημα από ατομική αγροτική επιχείρηση, το οποίο φορολογείται αυτοτελώς με την κλίμακα μισθωτών και συνταξιούχων με εφαρμογή των μειώσεων φόρου εισοδήματος.

Πίνακας 5: Φορολογική επιβάρυνση και πραγματικός φορολογικός συντελεστής για εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα

Εισόδημα (€)	Οριακός Φορολογικός Συντελεστής	Φόρος (€)	Πραγματικός Φορολογικός Συντελεστής
10.000	9%	900	9%
20.000	22%	3.100	16%
30.000	28%	5.900	20%
40.000	36%	9.500	24%
50.000	44%	13.900	28%

Πηγή: Ανάλυση φορολογικής νομοθεσίας.

Διάγραμμα 5: Οριακός και πραγματικός συντελεστής φορολογίας εισοδήματος επιχειρηματικής δραστηριότητας

Πηγή: Ανάλυση φορολογικής νομοθεσίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι εκτός του φόρου εισοδήματος που καταβάλλει μια ατομική επιχείρηση κάθε έτος, ο οποίος φόρος αφορά το εισόδημα του προηγούμενου φορολογικού έτους, οφείλει να καταβάλει και προκαταβολή φόρου για το εισόδημα του διανυόμενου φορολογικού έτους. Συγκεκριμένα, με βάση τη δήλωση που υποβάλλει η επιχείρηση βεβαιώνεται ποσό ίσο με το 55% του φόρου που προκύπτει από την επιχειρηματική δραστηριότητα του προηγούμενου φορολογικού έτους για προκαταβολή φόρου εισοδήματος του διανυόμενου φορολογικού έτους¹¹. Για τον υπολογισμό της προκαταβολής αφαιρούνται τυχόν φόροι που έχουν παρακρατηθεί ή προκαταβληθεί με άλλους τρόπους. Σημειώνεται, επίσης, ότι το ποσοστό προκαταβολής διαφοροποιείται για συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες, ήτοι στους μηχανικούς είναι 4% ή 10% ανάλογα με το αντικείμενο του έργου και στους δικηγόρους είναι 15%, ενώ αρκετοί ελεύθεροι επαγγελματίες¹² απαλλάσσονται καθώς υπόκεινται σε παρακράτηση φόρου 20% στην αμοιβή των υπηρεσιών τους.

Η προκαταβολή φόρου δεν είναι προφανώς πρόσθετη φορολογική επιβάρυνση, αφού μειώνει τον φόρο που θα καταβληθεί το επόμενο φορολογικό έτος, αλλά, εμμέσως, λειτουργεί ως τέτοια καθώς επηρεάζει σημαντικά τις χρηματοροές και τη ρευστότητα της επιχείρησης. Το πρόβλημα αυτό διογκώνεται στην περίπτωση μιας νεοϊδρυθείσας επιχείρησης και, για αυτό το λόγο, ο ΚΦΕ προβλέπει ότι όταν υποβάλλεται φορολογική δήλωση για πρώτη φορά η προκαταβολή περιορίζεται στο μισό.

3.2 Ειδικό Τέλος Επιτηδεύματος

Οι ατομικές επιχειρήσεις καλούνται να πληρώσουν ένα ειδικό τέλος επιτηδεύματος, το οποίο επιβάλλεται ετησίως ως σταθερό ποσό ανεξάρτητα από το οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης.

Το τέλος επιτηδεύματος θεσπίστηκε το 2011, με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου

¹¹ Για τα νομικά πρόσωπα η προκαταβολή ανέρχεται σε ποσό ίσο με το 80% της προκύπτουσας φορολογικής υποχρέωσης με μείωση κατά 50% στην πρώτη τριετία λειτουργίας.

¹² Πιο συγκεκριμένα, η παρακράτηση φόρου 20% αφορά αμοιβές ελεύθερων επαγγελματιών για παροχή τεχνικών, διοικητικών και συμβουλευτικών ή παρόμοιων υπηρεσιών. Στις αμοιβές για τεχνικά έργα περιλαμβάνονται οι αμοιβές που καταβάλλονται σε εργολήπτες κατασκευής κάθε είδους τεχνικών έργων καθώς και οι αμοιβές που καταβάλλονται για παρεχόμενες υπηρεσίες που σχετίζονται όμως με την εκτέλεση και ολοκλήρωση των έργων αυτών. Οι αμοιβές διοίκησης αφορούν υπηρεσίες διοικητικής υποστήριξης, οργάνωσης, αναδιοργάνωσης, κ.λπ. και γενικότερα αμοιβές αποκαλούμενες με τον αγγλικό όρο «management fees». Στις αμοιβές για συμβουλευτικές ή παρόμοιες υπηρεσίες περιλαμβάνονται οι αμοιβές που καταβάλλονται εξαιτίας παροχής επαγγελματικών υπηρεσιών στις οποίες προέχει το στοιχείο της συμβουλής ή της επιστημονικής, καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας. Σημειώνεται, επίσης, ότι η παρακράτηση φόρου 20% ενεργείται μόνον εφόσον η συναλλαγή υπερβαίνει τα τριακόσια (300) ευρώ.

31 του Ν. 3986/2011, ως ένας έκτακτος ελάχιστος φόρος που πρέπει να πληρώνουν όλοι οι επιτηδευματίες που τηρούν λογιστικά αρχεία με το απλογραφικό ή διπλογραφικό σύστημα, ήτοι το τέλος επιτηδεύματος εκτός των ατομικών επιχειρήσεων επιβάλλεται και σε νομικά πρόσωπα.

Το τέλος επιτηδεύματος για τις ατομικές εμπορικές επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες ανέρχεται σε εξακόσια πενήντα (650) ευρώ ετησίως¹³. Εάν η επιχείρηση διαθέτει υποκαταστήματα, ήτοι επαγγελματική εγκατάσταση εκτός της έδρας της επιχείρησης στην οποία ενεργείται παραγωγική ή συναλλακτική δραστηριότητα, το τέλος επιτηδεύματος προσαυξάνει κατά εξακόσια (600) ευρώ ετησίως για κάθε ένα υποκατάστημα.

3.3 Τεκμαρτό Εισόδημα

Με δεδομένο ότι η φορολόγηση των ατομικών επιχειρήσεων ακολουθεί την φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, ο φορολογούμενος επιχειρηματίας υποβάλλεται σε εναλλακτική ελάχιστη φορολογία όταν το τεκμαρτό εισόδημά του είναι υψηλότερο από το συνολικό εισόδημά του.

Το τεκμαρτό εισόδημα υπολογίζεται με βάση τις δαπάνες διαβίωσης του φορολογούμενου και των εξαρτώμενων μελών του. Είναι, δηλαδή, ένα θεωρητικό ελάχιστο εισόδημα που η φορολογική διοίκηση συμπεραίνει πως υφίσταται λόγω του κόστους απόκτησης ή κατοχής (συντήρησης) συγκεκριμένων δαπανών και περιουσιακών στοιχείων από τον φορολογούμενο, όπως, μεταξύ άλλων, κύρια και δευτερεύουσα κατοικία, οχήματα, σκάφη αναψυχής, πισίνες, οικιακό προσωπικό, ιδιωτικά σχολεία κτλ.

Σε περίπτωση που το τεκμαρτό εισόδημα υπερβαίνει το δηλωθέν εισόδημα, η διαφορά προστίθεται στο δηλωθέν εισόδημα και φορολογείται με τους αντίστοιχους φορολογικούς συντελεστές.

3.4 Ασφαλιστικές Εισφορές Φυσικών Προσώπων

Όλοι οι ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα οφείλουν υποχρεωτικά να

¹³ Για τα νομικά πρόσωπα το τέλος επιτηδεύματος ανέρχεται σε οκτακόσια (800) ευρώ ετησίως εάν η έδρα της επιχείρησης είναι σε τουριστικούς τόπους και σε πόλεις ή χωριά με πληθυσμό έως διακόσιες χιλιάδες (200.000) κατοίκους και σε χίλια (1.000) ευρώ ετησίως εάν η έδρα είναι σε πόλεις με πληθυσμό πάνω από διακόσιες χιλιάδες (200.000) κατοίκους.

καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές στον Εθνικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) ή στο Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Απασχολούμενων (ΕΤΑΑ) έναντι λήψης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και λοιπών κοινωνικών παροχών και επιδομάτων, αλλά και έναντι μελλοντικού δικαιώματος συνταξιοδότησης. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ασφαλιστικές εισφορές είναι ανταποδοτικές πληρωμές του υπόχρεου και ως τέτοιες δεν θεωρούνται φόρος. Σε κάθε περίπτωση, οι ασφαλιστικές εισφορές, συνταξιοδότησης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, είναι μια υποχρεωτική πληρωμή προς την γενική κυβέρνηση που επιβαρύνουν την ατομική επιχείρηση.

Με το ισχύον ασφαλιστικό, Ν. 4387/2016 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει¹⁴, για τους μη μισθωτούς ασφαλισμένους, αυτοαπασχολούμενους και ελεύθερους επαγγελματίες παρέχεται η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής μεταξύ έξι (6) ασφαλιστικών κατηγοριών, οι οποίες περιλαμβάνουν εισφορές κλάδων σύνταξης και υγείας.

Πίνακας 6: Ασφαλιστικές κατηγορίες για μη μισθωτούς

Ασφαλιστικές Κατηγορίες	Κλάδος Κύριας Σύνταξης (€)	Κλάδος Υγειονομικής Περίθαλψης (€)	Συνολικό ποσό Εισφοράς (€)
1η	169,95	60,30	230,25
2η	203,94	72,37	276,31
3η	258,76	72,37	331,13
4η	325,65	72,37	398,02
5η	404,59	72,37	476,96
6η	548,23	72,37	620,60

Πηγή: Νομοθεσία κοινωνικής ασφάλισης.

Με τις ως άνω ασφαλιστικές εισφορές οι αυτοαπασχολούμενοι και ελεύθεροι επαγγελματίες υποχρεούνται στη μηνιαία καταβολή επιπλέον εισφοράς υπέρ ανεργίας ύψους 10 €. Σημειώνεται ότι στο ασφαλιστικό σύστημα έχει προβλεφθεί ειδική κατηγορία με χαμηλότερες εισφορές για νέους ασφαλισμένους που μπορεί να

¹⁴ Για το ασφαλιστικό σύστημα των ελεύθερων επαγγελματιών όπως διαμορφώθηκε μετά την ριζική μεταρρύθμιση του Ν. 4387/2016 βλ, μεταξύ άλλων, Κουμαριανός (2019).

επιλεγθεί κατά τα πέντε (5) πρώτα έτη ασφάλισης. Σε αυτήν την ειδική κατηγορία η εισφορά κλάδου κύριας σύνταξης είναι € 101,97 και η εισφορά κλάδου υγειονομικής περίθαλψης είναι € 36,28, ήτοι η συνολική εισφορά είναι € 138,25. Επιπλέον, οι ασφαλισμένοι με δικαίωμα υπαγωγής στον κλάδο επικουρικής ασφάλισης και/ή στον κλάδο εφάπαξ παροχών καταβάλουν πρόσθετες ασφαλιστικές εισφορές οι οποίες επιλέγονται ελεύθερα μεταξύ τριών (3) ασφαλιστικών κατηγοριών.

Πίνακας 7: Ασφαλιστικές κατηγορίες επικουρικής ασφάλισης και εφάπαξ παροχών

Ασφαλιστικές Κατηγορίες	Εισφορά Επικουρικής Ασφάλισης (€)	Εισφορά Εφάπαξ Παροχών (€)
1η	42,76	28,51
2η	51,53	33,99
3η	61,40	40,57

Πηγή: Νομοθεσία κοινωνικής ασφάλισης.

3.5 Έμμεσοι φόροι

Οι έμμεσοι φόροι περιλαμβάνουν τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης.

Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης επιβάλλονται επί της πώλησης (ad valorem rate) ή της χρήσης (specific tariff) συγκεκριμένων προϊόντων ή ακόμη και ενός συνδυασμού των δύο τρόπων. Στην Ελλάδα ειδικοί φόροι κατανάλωσης επιβάλλονται σε μια σειρά από προϊόντα και υπηρεσίες όπως τα καύσιμα και άλλα ενεργειακά προϊόντα, τα προϊόντα καπνού και τα οιοπνευματώδη ποτά, τα οχήματα, ο καφές, η διαμονή σε τουριστικά καταλύματα, οι τηλεφωνικές κινητές επικοινωνίες, η συνδρομητική τηλεόραση, τα υγρά ηλεκτρονικών τσιγάρων και οι πλαστικές σακούλες. Η επιβολή ειδικών φόρων κατανάλωσης αυξάνει τις τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών και, εν τέλει, αυξάνει, ως πρόσθετη έμμεση φορολόγηση, το κόστος της επιχειρηματικής δραστηριότητας, ειδικά όταν ορισμένα εξ αυτών αποτελούν βασικές εισροές για τις επιχειρήσεις (π.χ. ενέργεια, καύσιμα, τηλεπικοινωνίες)¹⁵.

¹⁵ Για μια ολοκληρωμένη ανάλυση των ειδικών φόρων και την επίδραση αυτών στην ελληνική οικονομία βλ. IOBE (2020).

Ο ΦΠΑ, ο οποίος είναι ο πιο διαδεδομένος γενικός φόρος κατανάλωσης, είναι ένας έμμεσος φόρος κατανάλωσης που επιβαρύνει τον τελικό καταναλωτή αλλά εισπράττεται από τις επιχειρήσεις. Ουσιαστικά, πρόκειται για ένα φόρο που επιβάλλει το κράτος στους τελικούς καταναλωτές προϊόντων και υπηρεσιών και χρησιμοποιεί τις επιχειρήσεις ως εισπράκτορες του. Σήμερα, ο κανονικός συντελεστής ΦΠΑ είναι 24%, ο μειωμένος 13%¹⁶ και ο υπερμειωμένος 6%¹⁷.

Στην πράξη ο ΦΠΑ επιβαρύνει κάθε αγοραστή σε όλα τα στάδια της αλυσίδας αξίας μιας αγοράς καθώς επιρρίπτεται από τον πωλητή στον αγοραστή. Εάν ο αγοραστής είναι υποκείμενος στο φόρο, όπως στην περίπτωση των ατομικών επιχειρήσεων, ο ΦΠΑ των αγορών (εισροών) τού εκπίπτει από το ΦΠΑ των πωλήσεων (εκροών) που πραγματοποιεί, και αποδίδεται μόνο η διαφορά¹⁸. Όταν ο αγοραστής δεν είναι υποκείμενος στο φόρο, ή είναι υποκείμενος αλλά η συγκεκριμένη δαπάνη είναι μη εκπιπτόμενη, ή είναι υποκείμενος αλλά η φύση της δραστηριότητας θέλει τον ΦΠΑ αγορών να είναι μικρότερος του ΦΠΑ πωλήσεων (π.χ. παροχή υπηρεσιών), ο ΦΠΑ συνιστά κόστος. Συνεπώς, ο ΦΠΑ επιβαρύνει ως πρόσθετη έμμεση φορολόγηση τη λειτουργία της επιχείρησης. Σε κάθε περίπτωση ο ΦΠΑ επηρεάζει σημαντικά τις χρηματοροές και την ρευστότητα της κάθε επιχείρησης.

Γενικά, λοιπόν, οι έμμεσοι φόροι, ΦΠΑ, ειδικόι φόροι κατανάλωσης αλλά και οι δημοτικοί φόροι¹⁹, επιβαρύνουν τη λειτουργία της ατομικής επιχείρησης και ειδικότερα επηρεάζουν την ρευστότητα αυτής. Η φορολογική επιβάρυνση, προφανώς, διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των ατομικών επιχειρήσεων καθώς εξαρτάται κρίσιμα από τη φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, το προϊόν ή την υπηρεσία που παρέχεται αλλά και από τις ιδιαίτερες συνθήκες και δομές της κάθε αγοράς.

¹⁶ Ενδεικτικά αγαθά και υπηρεσίες που υπάγονται στον μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ είναι τα βασικά προϊόντα ευρείας κατανάλωσης όπως ψωμί, γάλα, κρέας, ψάρια, ελαιόλαδο, τυριά, ζυμαρικά, άλευρα, δημητριακά, λαχανικά, καφές, τσάι, αλάτι, ξύδι, διάφορα παρασκευάσματα διατροφής με βάση τα δημητριακά, τα αλεύρια, τα άμυλα, ζώντα ζώα, είδη για εξυπηρέτηση ατόμων με ειδικές ανάγκες, αγροτικά εφόδια, παιδικά καθίσματα αυτοκινήτου, πάνες για βρέφη, κράνη δικυκλιστών, υπηρεσίες όπως διαμονή σε τουριστικά καταλύματα, παροχή υπηρεσιών κατ' οίκον φροντίδας παιδιών, ηλικιωμένων, ασθενών κτλ., εκμετάλλευση εστιατορίων, καφενείων, ζαχαροπλαστειών και συναφών επιχειρήσεων κτλ.

¹⁷ Ενδεικτικά αγαθά και υπηρεσίες που υπάγονται στον υπερμειωμένο συντελεστή ΦΠΑ είναι τα φάρμακα, βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, εισιτήρια θεατρικών παραστάσεων και συναυλιών, ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο κτλ.

¹⁸ Οι ατομικές επιχειρήσεις που τηρούν απλογραφικά λογιστικά αρχεία οφείλουν να αποδώσουν τον ΦΠΑ που εισπράττουν, μετά προφανώς την εκκαθάριση με τον εκπιπτόμενο ΦΠΑ που πλήρωσαν, με την περιοδική δήλωση ΦΠΑ κάθε τρίμηνο. Οι επιχειρήσεις με διπλογραφικά αρχεία αποδίδουν ΦΠΑ μηνιαίως.

¹⁹ Στην έννοια δημοτική φορολογία εντάσσονται μια σειρά φόρων, τελών, δικαιωμάτων και εισφορών (τέλος καθαριότητας και φωτισμού, τέλος επί των ακαθαρίστων εσόδων κέντρων διασκέδασης, εστιατορίων και συναφών καταστημάτων, τέλος ακίνητης περιουσίας, κτλ.), κυρίως ανταποδοτικού χαρακτήρα, η επιβολή των οποίων, είτε είναι υποχρεωτική εκ του νόμου (π.χ. τέλη καθαριότητας και φωτισμού), είτε προβλέπεται (π.χ. ειδικά δυνητικά τέλη) προκειμένου οι δήμοι να αντιμετωπίσουν δαπάνες για υπηρεσίες ή έργα στην περιοχή τους. Τα έσοδα που προέρχονται από την επιβολή αυτών των φόρων, τελών, δικαιωμάτων και εισφορών αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των λεγόμενων τακτικών δημοτικών προσόδων.

4

Ποσοτικά
Στοιχεία
Φορολόγησης
Ατομικών
Επιχειρήσεων

Η παρούσα ενότητα περιγράφει κάποια ποσοτικά στοιχεία σχετικά με τα άτομα, τα εισοδήματα και τη φορολογία των ατομικών επιχειρήσεων, τα οποία προέρχονται από τις φορολογικές δηλώσεις, όπως δημοσιεύονται από την ΑΑΔΕ και αφορούν το έτος 2019. Παρότι έχουν δημοσιευθεί και τα στοιχεία του 2020, προτιμήθηκε να παρουσιαστούν εκείνα του 2019 για να δοθεί μια εικόνα από φυσιολογικές συνθήκες αφού το 2020 ήταν έτος πανδημίας.

Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι τα στοιχεία παρουσιάζουν ιδιομορφίες. Γενικά, δεν μπορεί να απομονωθεί μια «καθαρή» κατηγορία ατομικών επιχειρηματιών που τα εισοδήματά τους προέρχονται αποκλειστικά από επιχειρηματική δραστηριότητα και η φορολογία τους προκύπτει από αυτά τα εισοδήματα. Αντίθετα, υπάρχουν επιχειρηματίες που εισπράττουν εισοδήματα από μισθωτή εργασία και άλλες πηγές (ακίνητα, μερίσματα, τόκους, κλπ.) ενώ υπάρχουν μη-επιχειρηματίες που εισπράττουν εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα. Επίσης, οι φόροι που πληρώνουν οι επιχειρηματίες ή μη αφορούν το σύνολο των εισοδημάτων τους, από κάθε πηγή, και δεν διακρίνονται αναλυτικά.

4.1 Άτομα

Ξεκινώντας από τα άτομα διευκρινίζεται ότι ο αριθμός τους δεν ταυτίζεται με τον αριθμό των δηλώσεων αλλά υπολογίζεται από το άθροισμα των υπόχρεων και των συζύγων. Ο λόγος είναι πως το σύνολο σχεδόν των δηλώσεων των έγγαμων γίνονται από κοινού αλλά περιλαμβάνουν τα εισοδήματα και των δύο συζύγων, των οποίων όμως τα επαγγέλματα και οι πηγές εισοδήματος μπορούν να διαφέρουν σημαντικά. Επομένως, οι σύζυγοι παρά την υποβολή κοινής φορολογικής δήλωσης είναι ορθότερο να αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστοί φορολογούμενοι. Σε όσα ακολουθούν έχουν χρησιμοποιηθεί ως πηγή οι πίνακες της ΑΑΔΕ που εμφανίζουν διακριτά τα εισοδήματα κάθε συζύγου ώστε να αναφερόμαστε σε άτομα και όχι σε νοικοκυριά.

Όπως φαίνεται στον παρακάτω Πίνακα, υπάρχουν 932.294 άτομα που κατηγοριοποιούνται ως «ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα» δηλαδή το επιχειρηματικό εισόδημα αποτελεί την κύρια πηγή του εισοδήματός τους. Τα άτομα αυτά δηλώνουν συνολικό εισόδημα 9.533 εκατ. ευρώ αλλά από αυτά μόνο τα 3.352 εκατ. (δηλαδή το 35,2%) προέρχονται από την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τα υπόλοιπα προέρχονται από άλλες πηγές όπως μισθούς και συντάξεις (4.482 εκατ.), ακίνητη περιουσία (1.258 εκατ.), μερίσματα, τόκους, δικαιώματα, υπεραξίες (396 εκατ.) και αγροτικές δραστηριότητες (45 εκατ.). Βλέπουμε επίσης ότι 24 εκατ. ευρώ, το 0,7% του συνόλου των επιχειρηματικών εισοδημάτων, δηλώνονται από φορολογούμενους που δεν είναι επιχειρηματίες.

Θα πρέπει συνεπώς να διευκρινιστεί ότι το εισόδημα των ασκούντων επιχειρηματική δραστηριότητα και το εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα είναι δύο διαφορετικά μεγέθη. Το πρώτο περιλαμβάνει το σύνολο των εισοδημάτων (από κάθε πηγή) εκείνων που έχουν ως κύρια πηγή εισοδήματος την επιχειρηματική δραστηριότητα (μία κατηγορία φορολογουμένων) ενώ το δεύτερο περιλαμβάνει το εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα (μία μόνο πηγή) για το σύνολο των φορολογουμένων (όλες οι κατηγορίες).

Όπως θα δούμε ωστόσο παρακάτω (βλ. Πίνακα 12), θετικό εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα δηλώνουν μόνο 381.816 άτομα, γεγονός που σημαίνει ότι 551.108 άτομα που κατατάσσονται στην κατηγορία των επιχειρηματιών δηλώνουν μηδενικό εισόδημα (ή ζημίες), δηλαδή το 70,6% των 780.605 ατόμων συνολικά που δηλώνουν μηδενικό εισόδημα.

Πίνακας 8: Πληθυσμός και εισοδήματα

	Σύνολο φορολογούμενων (εκατ. €)	Ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα (εκατ. €)	Ποσοστό
Φορολογούμενοι	8.941.922	932.294	10,4%
Δηλωθέν εισόδημα	78.359	9.533	12,2%
Από επιχειρηματική δραστηριότητα	3.376	3.352	99,3%
Από ακίνητη περιουσία	6.768	1.258	18,6%
Από μερίσματα, τόκους, δικαιώματα, υπεραξία	2.632	396	15%
Από αγροτική δραστηριότητα	1.229	45	3,6%
Από μισθούς και συντάξεις	64.354	4.482	7%
Αρνητικά στοιχεία από ζημίες	3.190	2.323	72,8%

Πηγή: Πίνακας Π3 από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

4.2 Εισοδήματα

Ενδιαφέρον έχει η κατανομή του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα. Αυτή φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί που παρουσιάζει το σύνολο των επιχειρηματικών εισοδημάτων και όχι μόνο εκείνο που δηλώνουν οι επιχειρηματίες. Επίσης, οι ίδιοι φορολογούμενοι δηλώνουν και εισοδήματα από άλλες πηγές που αυξάνουν το συνολικό τους εισόδημα. Τέλος, δεν εμφανίζονται εκείνοι που δηλώνουν μηδενικό εισόδημα.

Πίνακας 9: Κατανομή εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα

Κλιμάκιο εισοδήματος	Φορολογούμενοι	Εισόδημα	Μέσο εισόδημα	Ποσοστό φορολογούμενων	Ποσοστό εισοδήματος
1-1.000	91.190	35.829.459	393	23,9%	1,1%
1.001-5.000	122.537	326.291.596	2.663	32,1%	9,7%
5.001-10.000	68.548	494.624.722	7.216	18,0%	14,7%
10.001-20.000	56.761	801.457.594	14.120	14,9%	23,7%
20.001-50.000	35.309	1.045.421.544	29.608	9,2%	31,0%
>50.001	7.471	672.092.990	89.960	2,0%	19,9%
Σύνολο	381.816	3.375.717.905			

Πηγή: Πίνακες Π8.Β και Π8.Γ από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Σχεδόν το 24% των φορολογουμένων δηλώνει ετήσιο επιχειρηματικό εισόδημα κάτω από 1.000 ευρώ και συγκεντρώνει το 1,1% του συνολικού επιχειρηματικού εισοδήματος. Στην άλλη άκρη της κατανομής, ένα 2% δηλώνει εισόδημα πάνω από 50.000 και συγκεντρώνει σχεδόν 20% του συνολικού επιχειρηματικού εισοδήματος. Όσον αφορά την αθροιστική κατανομή, το 56% δηλώνει ετήσιο επιχειρηματικό εισόδημα μέχρι 5.000 ευρώ και το 74% μέχρι 10.000 ευρώ.

4.3 Φορολογία

Όπως και με τα εισοδήματα, έτσι και με τη φορολογία θα πρέπει να διακρίνουμε τους φόρους των ασκούντων επιχειρηματική δραστηριότητα από τους φόρους των εισοδημάτων από επιχειρηματική δραστηριότητα. Στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τα εισοδήματα και τη φορολογική επιβάρυνση του συνολικού πληθυσμού και εκείνων που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα.

Πίνακας 10: Πληθυσμός και φορολογία

	Σύνολο φορολογούμενων (εκατ. €)	Ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα (εκατ. €)	Ποσοστό
Δηλωθέν εισόδημα	78.359	9.533	12,2%
Τεκμήριο δαπανών διαβίωσης	6.346	894	14,1%
Αρνητικά στοιχεία από ζημίες	3.190	2.323	72,8%
Φορολογούμενο εισόδημα	84.687	10.427	12,3%
Φόρος κλίμακας εισοδήματος	18.894	2.461	13,0%
Μειώσεις φόρου	10.257	681	6,6%
Αναλογών φόρος	8.664	1.781	20,6%
Συνολικός φόρος	8.796	1.787	20,3%
Παρακρατηθέντες φόροι	6.538	948	14,5%
Προκαταβολή προηγούμενου χρόνου	620	526	84,9%
Προκαταβολή επόμενου χρόνου	362	307	84,9%
Χαρτόσημο	102	18	17,4%
Εισφορά ΟΓΑ χαρτοσήμου	20	4	17,4%
Εισφορά αλληλεγγύης ²⁰	652	178	27,4%
Τέλος επιτηδεύματος	365	284	77,8%

Πηγή: Πίνακας Π3 από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

²⁰ Η εισφορά αλληλεγγύης έχει καταργηθεί για τα εισοδήματα του ιδιωτικού τομέα από το 2021.

Η πρώτη παρατήρηση από τον Πίνακα 13 είναι πως το δηλωθέν εισόδημα των επιχειρηματιών αποτελεί το 12,2% του συνολικού (δηλωθέντος) εισοδήματος. Αν ωστόσο λάβουμε υπόψη ότι μόλις το 35,2% του δηλωθέντος εισοδήματος των επιχειρηματικών προέρχεται από την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (βλ. παραπάνω Πίνακα 12) συμπεραίνουμε ότι μόλις το 4,3% του συνολικού δηλωθέντος εισοδήματος προέρχεται από επιχειρηματική δραστηριότητα. Δυστυχώς, αυτή η διάκριση δεν μπορεί να γίνει για τη φορολογία, αφού τα στοιχεία της ΑΑΔΕ δεν διακρίνουν τη φορολογική υποχρέωση ανάλογα με την πηγή εισοδήματος. Επομένως θα περιγράψουμε τα φορολογικά μερίδια των επιχειρηματιών με βάση το συνολικό τους εισόδημα, το οποίο περιλαμβάνει και εισοδήματα από άλλες πηγές.

Η δεύτερη παρατήρηση είναι πως τα τεκμήρια δαπανών διαβίωσης δεν διαφοροποιούν το εισοδηματικό μερίδιο των επιχειρηματιών. Φαίνεται εξαρχής ότι η κατανομή των τεκμηρίων δεν απέχει πολύ από την κατανομή των εισοδημάτων, δηλαδή η προσαύξηση των εισοδημάτων δεν παρουσιάζει κάποια έντονη ασυμμετρία. Επομένως δεν επηρεάζεται έντονα και η εισοδηματική κατανομή καθώς από 12,2% επί του συνόλου των δηλωθέντων εισοδημάτων γίνονται 12,3% στο σύνολο των φορολογηθέντων εισοδημάτων (δηλωθέν συν τεκμήρια). Εν τέλει, ο φόρος που αντιστοιχεί σε αυτή την κλίμακα εισοδήματος για τους επιχειρηματίες είναι το 13% των συνολικών φόρων. Η μικρή διαφορά σε σχέση με το εισοδηματικό μερίδιο σημαίνει ότι οι επιχειρηματίες φορολογούνται με οριακά υψηλότερο πραγματικό συντελεστή από τον μέσο.

Εκεί, ωστόσο, που παρουσιάζεται έντονη διαφοροποίηση είναι μετά τον υπολογισμό των φορολογικών μειώσεων καθώς το φορολογικό μερίδιο των επιχειρηματιών αυξάνεται σημαντικά σε ποσοστά πάνω από 20%. Συνεπώς, η μη εφαρμογή φορολογικών εκπτώσεων προκαλεί μια σημαντική μετατόπιση φορολογικού βάρους προς τους ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα. Σε κάθε περίπτωση, ο φορολογικός συντελεστής παραμένει σημαντικά χαμηλότερος από εκείνον που ισχύει για τα νομικά πρόσωπα (24% + 10% επί των μερισμάτων το 2019, 22% + 5% επί των μερισμάτων σήμερα).

Παρατηρούμε ακόμα ότι ένα σημαντικό ποσοστό των παρακρατηθέντων φόρων προέρχεται από τους επιχειρηματίες, γεγονός που πιθανά συνδέεται με το εισόδημά τους από άλλες πηγές. Επίσης, το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των προκαταβολών και του τέλους επιτηδεύματος καταβάλλεται από τους επιχειρηματίες, κάτι που είναι αναμενόμενο καθώς οι συγκεκριμένοι φόροι αφορούν την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τέλος, οι επιχειρηματίες φαίνεται να πληρώνουν το 27,4% της εισφοράς αλληλεγγύης, η οποία έχει πλέον καταργηθεί, ποσοστό δυσανάλογα υψηλό σε σχέση με τη συνολική τους φορολογική επιβάρυνση.

4.4 Κατανομή Φορολογικών Υποχρεώσεων και Τεκμήρια

Τα στοιχεία της ΑΑΔΕ δεν παρέχουν αναλυτικές πληροφορίες για την κατανομή των φορολογικών υποχρεώσεων ειδικά για τους επιχειρηματίες. Θα πρέπει, συνεπώς να περιοριστούμε στα στοιχεία για το σύνολο των φορολογουμένων και για τους φορολογούμενους χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία.

Πίνακας 11: Κατανομή εισοδημάτων στο σύνολο φορολογούμενων

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Φορολογούμενοι (άτομα)	Συνολικό δηλωθέν εισόδημα (εκατ. €)	Επιχειρηματικό εισόδημα (εκατ. €)	Επιχειρηματικό εισόδημα σαν ποσοστό του συνολικού
1-1.000	617.179	93	8	8,6%
1.000-5.000	1.890.561	3.696	173	4,7%
5.000-10.000	2.654.553	15.722	393	2,5%
10.000-20.000	2.188.080	31.457	773	2,5%
20.000-50.000	737.072	19.969	1.204	6,0%
>50.000	65.357	7.423	825	11,1%
Σύνολο	8.152.802	78.359	3.376	

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13Β από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Πίνακας 12: Κατανομή εισοδημάτων φορολογούμενων χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Φορολογούμενοι (άτομα)	Συνολικό δηλωθέν εισόδημα (εκατ. €)	Επιχειρηματικό εισόδημα (εκατ. €)	Επιχειρηματικό εισόδημα σαν ποσοστό του συνολικού
1-1.000	566.174	67	8	11,5%
1.000-5.000	912.877	991	161	16,3%

5.000–10.000	551.061	1.565	341	21,8%
10.000–20.000	129.492	1.611	636	39,5%
20.000–50.000	57.663	1.672	924	55,3%
>50.000	12.756	1.396	606	43,4%
Σύνολο	2.230.023	7.301	2.675	

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13Β από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Βλέπουμε ότι το ποσοστό του επιχειρηματικού εισοδήματος στο συνολικό αυξάνεται στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια. Ειδικά στους φορολογούμενους που δεν έχουν εισοδήματα από μισθωτή εργασία ή συντάξεις, το ποσοστό του επιχειρηματικού εισοδήματος φτάνει κοντά στο 40% για το κλιμάκιο 10.000–20.000 ευρώ, το 55% για το κλιμάκιο 20.000–50.000 ευρώ και το 43% για το κλιμάκιο πάνω από 50.000 ευρώ.

Έχοντας υπόψη την παραπάνω κατανομή των εισοδημάτων, μπορούμε να δούμε την κατανομή του φορολογικού βάρους συνυπολογίζοντας την επίπτωση των τεκμηρίων.

Πίνακας 13: Εισόδημα και φορολογία στο σύνολο φορολογούμενων

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Συνολικό δηλωθέν εισόδημα (εκατ. €)	Τεκμήρια (εκατ. €)	Συνολικό φορολογητέο εισόδημα (εκατ. €)	Φόρος (εκατ. €)	Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (επί φορολογητέου εισοδήματος)	Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (επί δηλωθέντος εισοδήματος)	Διαφορά
1-1.000	93	39	131	11	8,6%	12,2%	3,6%
1.000-5.000	3.696	2.477	6.173	170	2,8%	4,6%	1,8%
5.000-10.000	15.722	3.525	19.247	357	1,9%	2,3%	0,4%
10.000-20.000	31.457	265	31.721	2.890	9,1%	9,2%	0,1%
20.000-50.000	19.969	36	19.987	3.344	16,7%	16,7%	0,0%
>50.000	7.423	5	7.428	2.024	27,2%	27,3%	0,0%
Σύνολο	78.359	6.346	84.687	8.796	10,4%	11,2%	0,8%

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13Β από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Πίνακας 14: Εισόδημα και φορολογία φορολογούμενων χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Συνολικό δηλωθέν εισόδημα (εκατ. €)	Τεκμήρια (εκατ. €)	Συνολικό φορολογητέο εισόδημα (εκατ. €)	Φόρος (εκατ. €)	Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (επί φορολογητέου εισοδήματος)	Πραγματικός φορολογικός συντελεστής (επί δηλωθέντος εισοδήματος)	Διαφορά
1-1.000	67	37	105	10	9,8%	15,2%	5,4%
1.000-5.000	991	1.743	2.734	149	5,4%	15,0%	9,6%
5.000-10.000	1.565	2.228	3.792	219	5,8%	14,0%	8,2%
10.000-20.000	1.611	153	1.764	301	17,1%	18,7%	1,6%
20.000-50.000	1.672	22	1.694	396	23,4%	23,7%	0,3%
>50.000	1.396	3	1.399	377	26,9%	27,0%	0,1%
Σύνολο	7.301	4.186	11.487	1.451	12,6%	19,9%	7,2%

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13B από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Σχετικά με τον ρόλο των τεκμηρίων, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ δηλωθέντων και φορολογητέων εισοδημάτων, παρατηρούμε ότι τα δύο τρίτα, δηλαδή τα 4,2 από τα 6,3 δισ. ευρώ, αφορούν τους φορολογούμενους χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία. Επίσης, η συντριπτική πλειονότητα των τεκμηρίων (σχεδόν 95%) συγκεντρώνεται στα κλιμάκια μεταξύ 1.000-10.000 ευρώ.

Η φορολογική επιβάρυνση που προκαλούν τα τεκμήρια μπορεί να υπολογιστεί από τη διαφορά μεταξύ του φορολογικού συντελεστή που προκύπτει από τον φόρο σαν ποσοστό του φορολογητέου εισοδήματος και του φορολογικού συντελεστή που θα προέκυπτε αν ο ίδιος φόρος υπολογιστεί σαν ποσοστό του δηλωθέντος εισοδήματος. Αυτή η διαφορά φαίνεται στην τελευταία στήλη των πινάκων. Βλέπουμε ότι στο σύνολο των φορολογούμενων η διαφορά είναι μόλις 0,8% και είναι σημαντική μόνο στα δύο χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια, 1-1.000 ευρώ και 1001-5.000 ευρώ, όπου φτάνει το 3,6% και 1,8% αντίστοιχα, ενώ στα ανώτερα κλιμάκια είναι αμελητέα. Αντίθετα, στους φορολογούμενους χωρίς εισόδημα από μισθωτή εργασία ή συντάξεις, η φορολογική επιβάρυνση είναι σαφώς εντονότερη και φτάνει σε υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια. Συγκεκριμένα, ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται κατά 7,2% κατά μέσο όρο, κατά 5,4% στο κλιμάκιο 1-1.000 ευρώ, κατά 9,6%

στο κλιμάκιο 1.001-5.000 ευρώ, κατά 8,2% στο κλιμάκιο 5.001-10.000 ευρώ και κατά 1,6% στο κλιμάκιο 10.001-20.000 ευρώ.

Αξίζει, ακόμα, να σημειωθεί ότι ο φορολογικός συντελεστής που αντιμετωπίζουν οι φορολογούμενοι χωρίς εισόδημα από μισθωτή εργασία ή συντάξεις είναι 2,2% υψηλότερος κατά μέσο όρο από εκείνον που αντιμετωπίζει το σύνολο των φορολογούμενων. Αυτό ισχύει για όλα τα εισοδηματικά κλιμάκια πλην του ανώτατου (πάνω από 50.000 ευρώ) όπου ο συντελεστής είναι οριακά χαμηλότερος (26,9% έναντι 27,2%).

Όσον αφορά την κατανομή των φορολογικών βαρών σε σχέση με την κατανομή των εισοδημάτων, μπορούμε να δούμε τους παρακάτω πίνακες.

Πίνακας 15: Κατανομές στο σύνολο των φορολογούμενων

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Κατανομή φορολογουμένων	Κατανομή δηλωθέντος εισοδήματος	Κατανομή τεκμηρίων	Κατανομή φορολογητέου εισοδήματος	Κατανομή φόρων
1-1.000	7,6%	0,1%	0,6%	0,2%	0,1%
1.000-5.000	23,2%	4,7%	39,0%	7,3%	1,9%
5.000-10.000	32,6%	20,1%	55,5%	22,7%	4,1%
10.000-20.000	26,8%	40,1%	4,2%	37,5%	32,9%
20.000-50.000	9,0%	25,5%	0,6%	23,6%	38,0%
>50.000	0,8%	9,5%	0,1%	8,8%	23,0%

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13B από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Πίνακας 16: Κατανομές στους φορολογούμενους χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Κατανομή φορολογουμένων	Κατανομή δηλωθέντος εισοδήματος	Κατανομή τεκμηρίων	Κατανομή φορολογητέου εισοδήματος	Κατανομή φόρων
1-1.000	25,4%	0,9%	0,9%	0,9%	0,7%
1.000-5.000	40,9%	13,6%	41,6%	23,8%	10,2%

5.000-10.000	24,7%	21,4%	53,2%	33,0%	15,1%
10.000-20.000	5,8%	22,1%	3,7%	15,4%	20,8%
20.000-50.000	2,6%	22,9%	0,5%	14,7%	27,3%
>50.000	0,6%	19,1%	0,1%	12,2%	26,0%

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13Β από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Τα τεκμήρια μεταβάλλουν σημαντικά την κατανομή των εισοδημάτων. Για την ακρίβεια η κατανομή των φορολογητέων εισοδημάτων εμφανίζεται λιγότερο άνιση σε σχέση με την κατανομή των δηλωθέντων εισοδημάτων εξαιτίας της συγκέντρωσης των τεκμηρίων στα σχετικά χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια (1.000–10.000).

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή του φορολογικού βάρους. Στο ανώτατο κλιμάκιο (πάνω από 50.000 ευρώ) βλέπουμε ότι βρίσκεται το 0,8% του συνόλου των φορολογούμενων και το 0,6% των φορολογούμενων χωρίς εισόδημα από μισθωτή εργασία ή συντάξεις. Στους πρώτους αντιστοιχεί το 9,5% του δηλωθέντος εισοδήματος και το 8,8% του φορολογητέου ενώ καταβάλλουν το 23% των φόρων. Στους δεύτερους αντιστοιχεί το 19,1% του δηλωθέντος εισοδήματος και το 12,2% του φορολογητέου και η καταβολή του 26% των φόρων.

Ένας τρόπος να δούμε την επίδραση των τεκμηρίων στην προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος είναι να υπολογίσουμε την αναλογία του εισοδηματικού μεριδίου με το φορολογικό μερίδιο κάθε κλιμακίου, δηλαδή τον λόγο του ποσοστού των συνολικών φόρων που πληρώνει κάθε κλιμάκιο με το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στο ίδιο κλιμάκιο. Όταν αυτός ο λόγος είναι μικρότερος από τη μονάδα για κάποιο κλιμάκιο, αυτό σημαίνει ότι το συγκεκριμένο κλιμάκιο συνεισφέρει λιγότερο στην πληρωμή φόρων σε σχέση με το εισόδημά του (δηλαδή ευνοείται φορολογικά) ενώ όταν είναι μεγαλύτερο από τη μονάδα σημαίνει το κλιμάκιο συνεισφέρει περισσότερο από το εισόδημά του (δηλαδή επιβαρύνεται φορολογικά). Επομένως, σε ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα θα πρέπει ο λόγος αυτός να είναι μικρότερος από τη μονάδα στα χαμηλά κλιμάκια και μεγαλύτερος από τη μονάδα στα υψηλά κλιμάκια.

Στον Πίνακα 17 υπολογίζουμε αυτή την αναλογία για το δηλωθέν και το φορολογητέο εισόδημα τόσο για το σύνολο των φορολογούμενων όσο και για τους φορολογούμενους χωρίς εισόδημα από μισθωτή εργασία ή συντάξεις.

Πίνακας 17: Σχέση κατανομής εισοδημάτων με κατανομές φόρων

Κλιμάκιο συνολικού εισοδήματος	Σύνολο φορολογούμενων		Φορολογούμενοι χωρίς εισοδήματα από μισθωτή εργασία	
	Κατανομή φόρων/ Κατανομή δηλωθέντος εισοδήματος	Κατανομή φόρων/ Κατανομή φορολογητέου εισοδήματος	Κατανομή φόρων/ Κατανομή δηλωθέντος εισοδήματος	Κατανομή φόρων/ Κατανομή φορολογητέου εισοδήματος
1-1.000	1,1	0,8	0,8	0,8
1.000-5.000	0,4	0,3	0,8	0,4
5.000-10.000	0,2	0,2	0,7	0,5
10.000-20.000	0,8	0,9	0,9	1,4
20.000-50.000	1,5	1,6	1,2	1,8
>50.000	2,4	2,6	1,4	2,1

Πηγή: Πίνακες Π13 και Π13Β από στοιχεία ΑΑΔΕ φορολογικού έτους 2019.

Φαίνεται αρκετά καθαρά πως το σύστημα είναι πράγματι προοδευτικό καθώς η αναλογία αυξάνεται στα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια σε σχέση με τα χαμηλά. Βλέπουμε ακόμα ότι τα τεκμήρια ενισχύουν την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος. Αν συγκρίνουμε τις αναλογίες των φόρων προς το δηλωθέν και το φορολογητέο εισόδημα βλέπουμε πως η δεύτερη είναι μεγαλύτερη στα υψηλά εισοδήματα και μικρότερη στα χαμηλά.

5

Φορολόγηση
Ατομικών
Επιχειρήσεων στις
χώρες της Ε.Ε.

5.1 Πλαίσιο Φορολόγησης

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται μια επισκόπηση των γενικών κανόνων και των διαφορών που διέπουν τη φορολόγηση επιχειρήσεων χωρίς νομική προσωπικότητα, ήτοι των ατομικών επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης²¹.

Είναι σημαντικό κατ' αρχήν να σημειωθεί ότι υπάρχουν διάφορες μεταξύ των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς το πλαίσιο άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας χωρίς νομική προσωπικότητα, ήτοι ως αυτοαπασχολούμενος, ελεύθερος επαγγελματίας ή μέσω ατομικής επιχείρησης. Ο ακριβής χαρακτήρας αυτών των διαφορετικών μορφών επιχειρηματικής δράσης ποικίλλει μεταξύ των χωρών, κυρίως ως προς τη δυνατότητα που έχει ο επιχειρηματίας να υιοθετήσει αυτή τη μορφή ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και το αντικείμενο δραστηριότητας του. Συνεπώς, η ενιαία αντιμετώπιση της επιχειρηματικότητας χωρίς νομική προσωπικότητα μεταξύ διαφορετικών χωρών είναι αρκετά απλουστευτική. Με δεδομένο όμως ότι η επιχειρηματική δράση χωρίς νομική προσωπικότητα εντάσσεται εν γένει σε όλες τις χώρες μέλη στην μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα, η συγκριτική ανάλυση της φορολόγησης αυτών των επιχειρήσεων θεωρείται επαρκώς αντιπροσωπευτική για τον τρόπο που κάθε χώρα μέλος της Ε.Ε. αντιμετωπίζει φορολογικά την μικρή και πολύ μικρή επιχείρηση.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συνοπτικά το πλαίσιο φορολόγησης των ατομικών επιχειρήσεων, ήτοι το ειδικότερο φορολογικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η φορολόγηση εισοδήματος από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα, ο τρόπος προσδιορισμού της φορολογικής βάσης, ήτοι του φορολογητέου επιχειρηματικού εισοδήματος, και οι κανόνες φορολόγησης του, ήτοι οι φορολογικοί συντελεστές, τα κλιμάκια και τυχόν αφορολόγητο, καθώς και οι συντελεστές Φ.Π.Α. ως ένδειξη της έμμεσης φορολογικής επιβάρυνσης της οικονομικής δραστηριότητας της κάθε χώρας και, κατ' επέκταση, της έμμεσης φορολογικής επιβάρυνσης και της εν λόγω επιχειρηματικής δραστηριότητας.

²¹ Για μια συστηματική παρουσίαση της φορολόγησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και, ως εκ τούτου, και τις μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας, στις χώρες της ΕΕ βλ. European Commission (2015). Για τις χώρες του ΟΟΣΑ βλ. OECD (2015).

Πίνακας 18: Φορολόγηση ατομικών επιχειρήσεων στην Ε.Ε.

Χώρα	Πλαίσιο Φορολόγησης Επιχειρηματικού Εισοδήματος	Φορολόγηση Επιχειρηματικού Εισοδήματος	Φορολογική Βάση	ΦΠΑ
Αυστρία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 20%-55% Ανώτατο κλιμάκιο €1.000.000 Αφορολόγητο €11.000	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών. Δυνατότητα έκπτωσης κατ' αποκοπή ποσού για εισοδήματα που προέρχονται από συγκεκριμένες εμπορικές δραστηριότητες ή αυτοαπασχόληση (12% [έως 13.200 ευρώ κατ' ανώτατο όριο] ή 6% [έως 26.400 ευρώ κατ' ανώτατο όριο] του κύκλου εργασιών ανάλογα με τη δραστηριότητα).	Κανονικός 20% Μειωμένος 10%/13%
Βέλγιο	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 25%-50% Ανώτατο κλιμάκιο €46.440 Αφορολόγητο €10.160	Γίνεται διάκριση μεταξύ αυτοαπασχολούμενων: α) που αποκτούν εισόδημα από εμπορικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις στους οποίους εκπίπτουν τα επαγγελματικά έξοδα και β) που αποκτούν εισόδημα από ελεύθερα επαγγέλματα οι οποίοι έχουν την επιλογή να αποδείξουν τις πραγματικές τους επαγγελματικές δαπάνες χωρίς περιορισμό, ή να χρησιμοποιήσουν ένα κατ' αποκοπή ποσοστό επί του εισοδήματος (28,7%, 10%, 5%, 3% ανάλογα με το ακαθάριστο φορολογητέο ποσό) με ανώτατο όριο τα 5.520 €.	Κανονικός 21% Μειωμένος 6%/12%
Βουλγαρία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Σταθερός συντελεστής 15% (Τα λοιπά εισοδήματα φυσικών προσώπων φορολογούνται με συντελεστή 10%)	Έκπτωση πραγματικών δαπανών ή σε ποσοστό του φορολογητέου εισοδήματος ανάλογα με τη δραστηριότητα (60% αγρότες, 40% ειδικευμένα ελεύθερα επαγγέλματα, 25% άλλη δραστηριότητα).	Κανονικός 20% Μειωμένος 9%

Γαλλία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 11%-45%</p> <p>Αφορολόγητο €10.777</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €168.994</p> <p>Πρόσθετος φόρος 3% για εισοδήματα πάνω από €250.000</p> <p>Γενική εισφορά κοινωνικής πρόνοιας 9,2%</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 20%</p> <p>Μειωμένος 5,5%/10%</p> <p>Υπερμειωμένος 2,10%</p>
Γερμανία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 14%-45%</p> <p>Αφορολόγητο €10.347</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €277.825</p> <p>Εισφορά Αλληλεγγύης 5,5%</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών με ανώτατο όριο.	<p>Κανονικός 19%</p> <p>Μειωμένος 7%</p>
Δανία	Επιλογή μεταξύ φορολόγησης ως φυσικό πρόσωπο ή ως νομικό πρόσωπο	<p>Συνδυασμός φορολογικών συντελεστών για τα φυσικά πρόσωπα. Δημοτικός 23,1%-26,3%, Κρατικός 12%-15%, Εργασίας 8%. Συνολικά, ο οριακός φορολογικός συντελεστής φυσικών προσώπων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 52,07%. Αφορολόγητο €6.453</p> <p>Σταθερός φορολογικός συντελεστής νομικών προσώπων 22%</p>	Προκειμένου να φορολογηθεί με το καθεστώς φορολογίας εταιρειών, πρέπει να διασφαλίζεται η διάκριση μεταξύ ιδιωτικών και εταιρικών κεφαλαίων. Βασικά, το φορολογητέο κέρδος της επιχείρησης είναι το σύνολο του φορολογητέου εισοδήματος με την αφαίρεση όλων των εταιρικών δαπανών.	Κανονικός 25%
Ελλάδα	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 9%-44%</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €40.000</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 24%</p> <p>Μειωμένος 6%/13%</p>

Εσθονία	Ενιαίος σταθερός συντελεστής για όλους	Σταθερός συντελεστής 20% Αφορολόγητο €7.848	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 20% Μειωμένος 9%
Ιρλανδία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 20%-40% Ανώτατο κλιμάκιο €40.000	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 23% Μειωμένος 9%/13,5% Υπερμειωμένος 4,8%
Ισπανία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 19%-25% Αφορολόγητο €5.500 Ανώτατο κλιμάκιο €300.000	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 21% Μειωμένος 10%
Ιταλία	Εισόδημα Νομικών Προσώπων	Σταθερός συντελεστής 24%. Πρόσθετος φόρος παραγωγικότητας με ενιαίο συντελεστή έως 3,9%	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 22% Μειωμένος 10%/5% Υπερμειωμένος 4%
Κροατία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 20%-30% Ανώτατο κλιμάκιο €47.780 Αφορολόγητο €6.371 Πρόσθετος δημοτικός φόρος 18%	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 25% Μειωμένος 5%/13%
Κύπρος	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 20%-35% Ανώτατο κλιμάκιο €60.000 Αφορολόγητο €19.500	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 19% Μειωμένος 5%/9%

Λετονία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 20%-31%</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €78.100</p> <p>Αφορολόγητο €6.000</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 21%</p> <p>Μειωμένος 12%/5%</p>
Λιθουανία	Ειδική φορολόγηση	<p>Εφαρμόζεται συντελεστής 5% εάν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει τα €20.000, ένας αναλογικά αυξανόμενος συντελεστής που κυμαίνεται από 5% έως 15% για εισόδημα που υπερβαίνει τα €20.000 αλλά είναι χαμηλότερο από €35.000 και για εισόδημα μεγαλύτερο των €35.000 ένας κατ' αποκοπή συντελεστής 15%.</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, το 70% του εισοδήματος.	<p>Κανονικός 21%</p> <p>Μειωμένος 5%/9%</p>
Λουξεμβούργο	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 8%-42%</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €200.004</p> <p>Αφορολόγητο €11.264</p> <p>Εισφορά αλληλεγγύης 7%</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 16%</p> <p>Μειωμένος 7%/13%</p>
Μάλτα	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 15%-35%</p> <p>Αφορολόγητο €9.100</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 18%</p> <p>Μειωμένος 5%/7%</p>
Ολλανδία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	<p>Προοδευτικός συντελεστής 9,28%-49,5%</p> <p>Ανώτατο κλιμάκιο €73.031</p>	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	<p>Κανονικός 21%</p> <p>Μειωμένος 9%</p>

Ουγγαρία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Σταθερός συντελεστής 15%	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, με έκπτωση 10% του εισοδήματος.	Κανονικός 27% Μειωμένος 5%/18%
Πολωνία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 12%-32% Ανώτατο κλιμάκιο €26.147	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 23% Μειωμένος 5%/8%
Πορτογαλία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 14,5%-48% Ανώτατο κλιμάκιο €78.834 Εισφορά Αλληλεγγύης 2,5% για εισοδήματα πάνω από €80.000 και 5% για εισοδήματα πάνω από €250.000	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, ως ποσοστό του εισοδήματος το οποίο κυμαίνεται από 10%-95% ανάλογα με την δραστηριότητα..	Κανονικός 23% Μειωμένος 6%/13%
Ρουμανία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Σταθερός συντελεστής 10%	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, ως ποσοστό του εισοδήματος με ανώτατο όριο δαπανών το 40% του εισοδήματος.	Κανονικός 19% Μειωμένος 5%/9%
Σλοβακία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 9,5%-24,5% Ανώτατο κλιμάκιο €41.446 Αφορολόγητο €4.923	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, το 60% του εισοδήματος με ανώτατο όριο δαπανών τα €20.000.	Κανονικός 20% Μειωμένος 10%
Σλοβενία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 16%-50% Ανώτατο κλιμάκιο €74.160 Αφορολόγητο €5.000	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, ως ποσοστό του εισοδήματος με ανώτατο όριο δαπανών το 63% του εισοδήματος.	Κανονικός 22% Μειωμένος 9,5%/5%

Σουηδία	Ειδική φορολόγηση	Σταθερός συντελεστής 20% Αφορολόγητο €59.626 Δημοτικός φόρος 32%	Βάσει πραγματικών επαγγελματικών δαπανών.	Κανονικός 25% Μειωμένος 6%/12%
Τσεχία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 15%-23% Ανώτατο κλιμάκιο €77.990	Έκπτωση πραγματικών δαπανών ή, εναλλακτικά, μπορεί να εφαρμοστεί εφάπαξ έκπτωση σε ποσοστό του φορολογητέου εισοδήματος ανάλογα με το είδος των δραστηριοτήτων η οποία κυμαίνεται από 30% έως 80% του φορολογητέου εισοδήματος. Όλες οι κατ' αποκοπή δαπάνες έχουν ανώτατο όριο.	Κανονικός 21% Μειωμένος 15%/10%
Φινλανδία	Εισόδημα Φυσικών Προσώπων	Προοδευτικός συντελεστής 12,64%-44% Ανώτατο κλιμάκιο €85.800 Αφορολόγητο €3.870 Πρόσθετος δημοτικός φόρος που κυμαίνεται από 4,36% έως 10,86% και εκκλησιαστικός φόρος 1% ή 2%	Εφάπαξ ποσό €750. Οι επαγγελματικές δαπάνες που υπερβαίνουν την κατ' αποκοπή έκπτωση εκπίπτουν κατόπιν αιτήσεως.	Κανονικός 24% Μειωμένος 10%/14%

Πηγή: European Commission, Taxes in Europe Database v.3 (https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/index.html) και PWC, Worldwide Tax Summaries Online (<https://taxsummaries.pwc.com/>).

Η γενική εικόνα που προκύπτει από την συγκριτική καταγραφή του πίνακα είναι ότι η βασική φορολογική αντιμετώπιση των επιχειρήσεων χωρίς νομική προσωπικότητα στις χώρες μέλη της Ε.Ε. είναι, εν γένει, αντίστοιχη με αυτή που ακολουθείται και στην Ελλάδα.

Στην πλειονότητα των χωρών της Ε.Ε. η ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς νομική προσωπικότητα, που αφορά κυρίως την μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα, αντιμετωπίζεται φορολογικά ως εισόδημα φυσικών προσώπων.

Εντάσσεται, δηλαδή, στο συνολικό ατομικό εισόδημα του φυσικού προσώπου και φορολογείται με την εισοδηματική κλίμακα και τους φορολογικούς συντελεστές που φορολογούνται τα εισοδήματα από μισθωτή εργασία και συντάξεις²². Η όποια διαφορά, λοιπόν, στην φορολόγηση της ατομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας εντοπίζεται στην κλίμακα και τους συντελεστές φορολόγησης κάθε χώρας της Ε.Ε.

Η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και η Ρουμανία, έχοντας αναλογικό φορολογικό²³ σύστημα φυσικών προσώπων, εφαρμόζουν σταθερό φορολογικό συντελεστή, 15%, 15% και 10% αντίστοιχα, και στο εισόδημα από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι υπόλοιπες χώρες μέλη της Ε.Ε. εφαρμόζουν προοδευτική φορολογία στο εισόδημα φυσικών προσώπων, ήτοι και στο εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα, με σημαντικότερες όμως διαφορές στην τελική προοδευτικότητα του συστήματος²⁴. Μια ένδειξη της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος κάθε χώρας είναι το ανώτατο εισοδηματικό κλιμάκιο και το αφορολόγητο εισόδημα που παρουσιάζονται στον σχετικό πίνακα. Με δεδομένο τον φορολογικό συντελεστή, υψηλότερο ανώτατο εισοδηματικό κλιμάκιο και ύπαρξη αφορολόγητου υποδεικνύει προοδευτικότερο σύστημα φορολόγησης. Έτσι, για παράδειγμα, η διαφορά των ανώτατων εισοδηματικών κλιμακίων στην Ελλάδα και την Γερμανία (Ελλάδα €40.000 και Γερμανία €277.825) σε σχεδόν ίσους ανώτατους φορολογικούς συντελεστές (Ελλάδα 44% και Γερμανία 45%), συνεπάγεται σημαντική διαφορά προοδευτικότητας μεταξύ των φορολογικών συστημάτων φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων των δύο χωρών.

Οι χώρες που διαφοροποιούνται από τον παραπάνω κανόνα, ήτοι της φορολογικής εξομίωσης του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα με τα εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις, είναι η Δανία, η Ιταλία, η Λιθουανία και η Σουηδία.

Στην Ιταλία το εισόδημα από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα φορολογείται με βάση τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων και συγκεκριμένα με σταθερό φορολογικό συντελεστή 24% όπως ακριβώς το εταιρικό εισόδημα. Στα επιχειρηματικά εισοδήματα, εταιρικά και φυσικών προσώπων, πλέον του 24% επιβάλλεται και πρόσθετος φόρος παραγωγικότητας με ενιαίο συντελεστή έως 3,9%. Η Δανία δίνει την επιλογή στους επιχειρηματίες χωρίς νομική προσωπικότητα να

²² Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην Ελλάδα τα κέρδη της ατομικής επιχείρησης αντιμετωπίζονται φορολογικά ως εισόδημα φυσικών προσώπων χωρίς όμως, και σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε., την εφαρμογή των μειώσεων του φόρου εισοδήματος (αφορολόγητο όριο) που προβλέπεται για τα φυσικά πρόσωπα.

²³ Ένας φόρος είναι αναλογικός όταν ο μέσος ή/και ο οριακός φορολογικός συντελεστής παραμένει σταθερός για όλα τα επίπεδα εισοδήματος.

²⁴ Ένας φόρος είναι προοδευτικός όταν ο μέσος ή/και ο οριακός φορολογικός συντελεστής αυξάνει όταν ανερχόμαστε την εισοδηματική κλίμακα.

επιλέξουν μεταξύ της φορολόγησης των εισοδημάτων τους ως φυσικά πρόσωπα, με συνδυασμό φορολογικών συντελεστών που μπορεί να ανέλθουν αθροιστικά έως και 52%, ή ως νομικά πρόσωπα, με σταθερό φορολογικό συντελεστή 22%. Προϋπόθεση για την φορολογική εξομοίωση των ατομικών επιχειρηματιών με τις εταιρικές επιχειρηματικές οντότητες είναι να υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ ιδιωτικών και εταιρικών κεφαλαίων. Η Λιθουανία και η Σουηδία εφαρμόζουν ειδική φορολόγηση για τις ατομικές επιχειρηματικές δραστηριότητες χωρίς νομική προσωπικότητα. Η Λιθουανία εφαρμόζει προοδευτική φορολόγηση τριών κλιμακίων και συντελεστών, με συντελεστή 5% για επιχειρηματικά εισοδήματα έως 20.000 ευρώ, αναλογικά αυξανόμενο συντελεστή που κυμαίνεται από 5% έως 15% για εισόδημα από 20.000 ευρώ έως 35.000 ευρώ και συντελεστή 15% για τα επιχειρηματικά εισοδήματα πάνω από 35.000 ευρώ. Στη Σουηδία τα εισοδήματα από επιχειρηματική δραστηριότητα, πέραν του δημοτικού φόρου με συντελεστή 32% που πληρώνεται από όλους, φορολογούνται με σταθερό συντελεστή 20% εάν ξεπεράσουν το αφορολόγητο όριο των 59.626 ευρώ.

Τέλος, ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί η Εσθονία καθώς υπάρχει ένα ενιαίο σύστημα φορολόγησης φυσικών και νομικών προσώπων και, ως εκ τούτου, όλα τα εισοδήματα, ήτοι και τα εισοδήματα από ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα, φορολογούνται με τον ενιαίο σταθερό συντελεστή 20%.

Ως προς την μέτρηση της φορολογικής βάσης, ήτοι τον καθορισμό του φορολογητέου εισοδήματος των ατομικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ο γενικός κανόνας που ακολουθείται στις χώρες μέλη της Ε.Ε. είναι η έκπτωση από το συνολικό επιχειρηματικό εισόδημα των πραγματικών επαγγελματικών δαπανών. Ωστόσο, όπως αναφέρεται και στον παραπάνω πίνακα, σε ορισμένες χώρες, και συγκεκριμένα στην Αυστρία, το Βέλγιο, τη Βουλγαρία, τη Λιθουανία, την Ουγγαρία, την Πορτογαλία, τη Ρουμανία, τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Τσεχία και τη Φινλανδία, υπάρχουν ειδικές διατάξεις βάσει των οποίων η φορολογική βάση στη μικρή και πολύ μικρή ατομική επιχειρηματικότητα δύναται να προσδιορίζεται και με διαφορετικό τρόπο, είτε ως ποσοστό του συνολικού επιχειρηματικού εισοδήματος είτε ως ένα κατ' αποκοπή ποσό.

Πέρα της παραπάνω διάκρισης ως προς τη φορολογική βάση, που αφορά τις επιχειρήσεις χωρίς νομική προσωπικότητα, ορισμένες χώρες έχουν θεσπίσει ειδικότερη φορολογική αντιμετώπιση για την μικρή, πολύ μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα.

5.2 Ειδική Φορολόγηση

Οι μικρές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς – σε σχέση με τις μεγάλες επιχειρήσεις – στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά λόγους που παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω²⁵. Οι περισσότεροι από αυτούς αιτιολογούν την ευνοϊκή διακριτική μεταχείριση των μικρών επιχειρήσεων ως αντιστάθμισμα των οικονομικών και φορολογικών μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζουν έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων.

Ο πρώτος λόγος αφορά τη σημασία των μικρών επιχειρήσεων, καθώς το μερίδιο της απασχόλησής τους ξεπερνά το μερίδιο της προστιθέμενης αξίας που παράγουν. Ενδεικτικά, όπως φαίνεται στον πίνακα 2 (κεφ. 2, Μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα) οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (με λιγότερους από 10 εργαζόμενους) παράγουν το 22,6% της συνολικής προστιθέμενης αξίας στην Ελλάδα και το 18,3% στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά τους στη συνολική απασχόληση είναι 43,7% και 28,7%. Υπάρχει, συνεπώς, μια ασυμμετρία μεταξύ της στενής οικονομικής συνεισφοράς των μικρών επιχειρήσεων (σε όρους προστιθέμενης αξίας) και της ευρύτερης οικονομικής τους συνεισφοράς (σε όρους απασχόλησης και διασφάλισης εισοδήματος). Ταυτόχρονα, αφού το μέγεθος της επιχείρησης συνδέεται αντίστροφα με την παραγωγικότητα (προστιθέμενη αξία ανά εργαζόμενο), οι μικρές επιχειρήσεις βρίσκονται σε μειονεκτική θέση όταν ανταγωνίζονται τις μεγαλύτερες. Η ευνοϊκή τους φορολογική μεταχείριση αποτελεί αντιστάθμισμα αυτής της μειονεκτικής θέσης.

Ένας δεύτερος λόγος συνδέεται με την προσέλκυση των μικρών επιχειρήσεων στον «επίσημο» τομέα της οικονομίας και τον περιορισμό της παραοικονομίας. Το μικρό μέγεθος καθιστά σχετικά ευκολότερη την ανεπίσημη λειτουργία των επιχειρήσεων με συνέπεια την απώλεια εσόδων για το κράτος και την απουσία των προστατευτικών διατάξεων της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας για το προσωπικό τους. Ένα ευνοϊκό φορολογικό και ασφαλιστικό καθεστώς μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τη νόμιμη λειτουργία τους στον «επίσημο» τομέα.

Ο τρίτος λόγος σχετίζεται με το πρόσθετο βάρος που επωμίζονται οι μικρές επιχειρήσεις από το γενικό σύστημα φορολόγησης των νομικών προσώπων. Οι μικρές επιχειρήσεις έχουν, κατά κανόνα, μικρότερη πρόσβαση σε δανεισμό σε σχέση με τις μεγάλες και επομένως έχουν μεγαλύτερη εξάρτηση από ίδια κεφάλαια για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων που αναλαμβάνουν. Ωστόσο, οι αποπληρωμές

²⁵ Βλ. OECD (2015) και Marchese (2021).

δανείων αποτελούν κόστος και εκπίπτουν από τη φορολογία με αποτέλεσμα να διαφοροποιείται το πραγματικό φορολογικό βάρος ανάλογα με την πηγή χρηματοδότησης των επενδύσεων (ίδια κεφάλαια ή δάνεια). Το ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς των μικρών επιχειρήσεων επιχειρεί να διορθώσει αυτή την ανισότητα.

Ο τέταρτος λόγος αφορά το σχετικά υψηλότερο κόστος της φορολογικής συμμόρφωσης των μικρών επιχειρήσεων. Η τακτοποίηση των φορολογικών υποχρεώσεων μιας επιχείρησης συνεπάγεται κάποιο κόστος που μπορεί να είναι σταθερό (π.χ. η απασχόληση ενός λογιστή-φοροτεχνικού) ωστόσο αυτό το κόστος αποτελεί μεγαλύτερο ποσοστό του κύκλου εργασιών μιας μικρής επιχείρησης σε σχέση με τον κύκλο εργασιών μιας μεγάλης. Ενδεικτικά, σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2022: 34-42) το κόστος φορολογικής συμμόρφωσης αποτελεί το 1,9% του κύκλου εργασιών και το 30,1% της φορολογικής υποχρέωσης των πολύ μικρών επιχειρήσεων έναντι μόλις 0,1% του κύκλου εργασιών και 5,9% της φορολογικής υποχρέωσης των μεγάλων επιχειρήσεων.

Ο πέμπτος και τελευταίος λόγος συνδέεται με τις δυνατότητες «φορολογικής αριστοποίησης» που μπορούν να επιστρατεύσουν οι μεγάλες επιχειρήσεις αλλά όχι οι μικρές. Συγκεκριμένα, οι μεγάλες και ιδιαίτερα οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν να μεταφέρουν δραστηριότητες σε πολλές χώρες και να εκμεταλλευτούν τα διαφορετικά φορολογικά καθεστώτα, επιτυγχάνοντας μείωση των συνολικών φορολογικών τους υποχρεώσεων. Αντίθετα, οι μικρές επιχειρήσεις δεν έχουν τη δυνατότητα τέτοιων πρακτικών, λόγω του εθνικού-τοπικού τους χαρακτήρα, με συνέπεια τη σχετικά υψηλότερη φορολογική επιβάρυνση. Επιπρόσθετα, οι μεγάλες επιχειρήσεις μπορούν να εκμεταλλευτούν άλλου τύπου φορολογικά προνόμια όπως οι υπεραποσβέσεις, ο αναβαλλόμενος φόρος τραπεζών, οι φορολογικές εκπτώσεις για δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης κλπ. στα οποία δεν έχουν συνήθως πρόσβαση οι μικρές επιχειρήσεις.

Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί ότι υπάρχουν και επιχειρήματα κατά της προνομιακής φορολογικής μεταχείρισης των μικρών επιχειρήσεων. Καταρχάς, παραβιάζει την αρχή της φορολογικής ισότητας και στρεβλώνει τα κίνητρα και τη λειτουργία των αγορών: Αποτελεί αντικίνητρο για την αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων (threshold effect) προκειμένου να διατηρήσουν την ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση και παράλληλα προσελκύει και συντηρεί ανθρώπινους πόρους στην άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας ακόμα κι αν δεν έχουν τις κατάλληλες δεξιότητες ή προσόντα. Επιπρόσθετα, η διακριτική μεταχείριση προσφέρει δυνατότητες κατάχρησης: Εισοδήματα από εργασία μπορούν να παρουσιάζονται ως επιχειρηματικά εισοδήματα και οι εργαζόμενοι να καταγράφονται ως αυτοαπασχολούμενοι προκειμένου να μειωθούν οι μισθολογικές, φορολογικές και ασφαλιστικές υποχρεώσεις των ίδιων ή των εργοδοτών τους. Τέλος, κάποια από τα μειονεκτήματα των μικρών επιχειρήσεων

θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με διαφορετικά μέσα αντί για ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς. Για παράδειγμα, η δυσκολία πρόσβασης σε δανεισμό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με ειδικά χρηματοδοτικά εργαλεία και το κόστος φορολογικής συμμόρφωσης με απλούστευση και ψηφιοποίηση των διαδικασιών.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συνοπτικά αυτό το ειδικό πλαίσιο φορολόγησης για την πολύ μικρή, μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα. Οι υπόλοιπες χώρες μέλη της Ε.Ε. που δεν εμφανίζονται στον πίνακα, ήτοι η Βουλγαρία, η Γερμανία, η Δανία, η Ελλάδα, η Εσθονία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Κροατία, η Κύπρος, η Μάλτα, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Σλοβενία, η Σουηδία, η Τσεχία και η Φινλανδία δεν έχουν κάποια ειδικό καθεστώς προνομιακής φορολόγησης στην πολύ μικρή, μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα.

Πίνακας 19: Ειδική Φορολόγηση Πολύ Μικρών, Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων στην Ε.Ε.

Χώρα	Φορολογικό Μέτρο	Κατώφλι Εφαρμογής Μέτρου
Αυστρία	Εφάπαξ έκπτωση που ανέρχεται σε 45% του κύκλου εργασιών για παραγωγικές επιχειρηματίες και σε 20% για επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών	Μικροί επιχειρηματίες με καθαρό ετήσιο κύκλο εργασιών το πολύ €35.000 από εμπορικές δραστηριότητες ή από αυτοαπασχόληση
Βέλγιο	Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 20% (Κανονικός 25%)	Ισχύει για τα πρώτα €100.000 φορολογητέου εισοδήματος
Γαλλία	Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 15% (Κανονικός 28,4%)	Εφαρμόζεται όταν ο κύκλος εργασιών δεν υπερβαίνει τα €10 εκατ. και τα κέρδη δεν υπερβαίνουν τα €38.120
Ισπανία	Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 23% (Κανονικός 25%)	Ισχύει για πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις

Λετονία	<p>Δυνατότητα ένταξης σε ειδικό καθεστώς με φορολογικό συντελεστή 25% επί των εσόδων.</p> <p>Πρόκειται για φόρο επί των εσόδων και όχι επί των κερδών και περιλαμβάνονται και οι ασφαλιστικές εισφορές.</p>	Εφαρμόζεται όταν τα έσοδα δεν υπερβαίνουν τις 25.000 ευρώ.
Λιθουανία	<p>Α. Εισόδημα από δραστηριότητες που ασκούνται βάσει επαγγελματικής βεβαίωσης (ειδική μορφή αυτοαπασχόλησης) υπόκειται σε πάγιο ποσό φόρου, το ύψος του οποίου καθορίζεται από τα Δημοτικά Συμβούλια.</p> <p>Β. Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 5%. (Κανονικός 15%)</p> <p>Γ. Οι νεοσύστατες εταιρείες απολαμβάνουν μονοετή «φορολογική αργία» εισοδήματος (φορολογικός συντελεστής 0%)</p>	<p>Α. Κατοχή επαγγελματικής βεβαίωσης (ειδική μορφή αυτοαπασχόλησης) με όριο εισοδήματος τα €45.000</p> <p>Β. Ισχύει για μικρές επιχειρήσεις όπου ο μέσος αριθμός εργαζομένων δεν υπερβαίνει τους 10 και το εισόδημα δεν υπερβαίνει τις €300.000</p> <p>Γ. Εφαρμόζεται σε νεοσύστατες μικρές επιχειρήσεις με μέσο αριθμό εργαζομένων 10 και εισόδημα που δεν υπερβαίνει τις €300.000</p>
Λουξεμβούργο	<p>Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 22,8%</p> <p>(Κανονικός 24,9%)</p>	Εφαρμόζεται όταν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει τα €175.000
Ολλανδία	<p>Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 15%</p> <p>(Κανονικός 25%)</p>	Εφαρμόζεται όταν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει τα €245.000
Πολωνία	<p>Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 9%</p> <p>(Κανονικός 19%)</p>	Εφαρμόζεται όταν τα έσοδα δεν υπερβαίνουν τα €2 εκατ.

Πορτογαλία	<p>A. Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 17%</p> <p>B. Επιπλέον μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 12,5%</p> <p>(Κανονικός 31,5%)</p>	<p>A. Ισχύει για τα πρώτα €50.000 φορολογητέου εισοδήματος για πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (κανονικός συντελεστής για το υπερβάλλον ποσό).</p> <p>B. Η περαιτέρω μείωση του φορολογικού συντελεστή αφορά πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που βρίσκονται σε γεωγραφικά δυσμενή θέση.</p>
Σλοβακία	<p>Μειωμένος εταιρικός φορολογικός συντελεστής 15%</p> <p>(Κανονικός 21%)</p>	<p>Εφαρμόζεται όταν τα έσοδα δεν υπερβαίνουν τα 49.790 ευρώ.</p>

Πηγή: European Commission, Taxes in Europe Database v.3 (https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/index.html) και PWC, Worldwide Tax Summaries Online (<https://taxsummaries.pwc.com/>).

Συγκεκριμένα, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ισπανία, η Λιθουανία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Πολωνία, η Πορτογαλία και η Σλοβακία επιβάλλουν μειωμένους συντελεστές φορολογίας σε εταιρείες, ήτοι επιχειρήσεις με νομική προσωπικότητα, κάτω από ένα ορισμένο μέγεθος. Το προσδιοριστικό κριτήριο μεγέθους που χρησιμοποιείται για την προνομιακή αυτή φορολόγηση της πολύ μικρής, μικρής και μεσαίας επιχειρηματικότητας είναι κατά βάση ο κύκλος εργασιών (έσοδο) ή/και το φορολογητέο εισόδημα (κέρδος), ενώ στην περίπτωση της Ισπανίας και της Λιθουανίας συμπληρώνεται και από τον αριθμό των εργαζομένων. Η διαφορά μεταξύ του προνομιακού φορολογικού συντελεστή και του κανονικού φορολογικού συντελεστή διαφέρει μεταξύ των χωρών. Οι μικρότερες διαφορές συντελεστών φόρου εισοδήματος εταιρειών εντοπίζονται στην Ισπανία, 2 ποσοστιαίες μονάδες (κανονικός συντελεστής 25% και μειωμένος συντελεστής 23%) και στο Λουξεμβούργο, 2,1 ποσοστιαίες μονάδες (κανονικός συντελεστής 24,9% και μειωμένος συντελεστής 22,8%). Οι μεγαλύτερες διαφορές μεταξύ μειωμένων και κανονικών εταιρικών φορολογικών συντελεστών εντοπίζονται στην Πορτογαλία και στην Γαλλία. Ειδικότερα, η Γαλλία έχει τη δεύτερη μεγαλύτερη διαφορά, στις 13,41 ποσοστιαίες μονάδες, καθώς οι μικρές επιχειρήσεις με έσοδα κάτω των 10 εκατ. ευρώ και κέρδη έως 38.120 ευρώ καταβάλλουν μειωμένο συντελεστή 15% αντί του κανονικού

συντελεστή 28,4%. Στην Πορτογαλία η διαφορά ανέρχεται στις 14,50 ποσοστιαίες μονάδες, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις καταβάλλουν σταθερό συντελεστή 31,50%, ενώ οι πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις πληρώνουν μειωμένο συντελεστή 17% για φορολογητέο εισόδημα έως 25.000 ευρώ. Μάλιστα, η διαφορά κανονικού και προνομιακού φορολογικού συντελεστή στη Πορτογαλία αυξάνει σε 19 ποσοστιαίες μονάδες, ήτοι ο προνομιακός γίνεται 12,5%, όταν η πολύ μικρή, μικρή και μεσαία επιχείρηση δραστηριοποιείται σε γεωγραφικά δυσμενή θέση. Σημειώνεται ότι στην Λιθουανία οι νεοσύστατες πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες εταιρείες απαλλάσσονται πλήρως από την υποχρέωση φόρου εισοδήματος, ήτοι ο φορολογικός συντελεστής είναι 0%, κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας τους.

Στο ίδιο πλαίσιο, η Αυστρία, η Λετονία και η Λιθουανία έχουν θεσπίσει ειδικά καθεστώτα φορολόγησης για πολύ μικρές επιχειρήσεις χωρίς νομική προσωπικότητα, ήτοι επιχειρήσεις με έσοδα κάτω των 35.000 ευρώ, 25.000 ευρώ 45.000 ευρώ αντίστοιχα. Η Αυστρία δίνει εφάπαξ έκπτωση 45% του κύκλου εργασιών σε πολύ μικρές παραγωγικές επιχειρηματίες και 20% σε πολύ μικρές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών. Η Λετονία δίνει την επιλογή στις πολύ μικρές επιχειρήσεις να ενταχθούν σε καθεστώς ειδικής φορολόγησης κύκλου εργασιών με συντελεστή 25%, ο οποίος ενσωματώνει φόρο εισοδήματος και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης του επιχειρηματία. Τέλος, η πολύ μικρή επιχειρηματικότητα στη Λιθουανία εντάσσεται σε ειδικό καθεστώς σύμφωνα με το οποίο η φορολογική υποχρέωση εξαντλείται με την καταβολή ενός πάγιου δημοτικού φόρου.

6

**Επιπτώσεις
Φορολογίας
στη Μικρή και
Πολύ Μικρή
Επιχειρηματικότητα**

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά ενός τέλει φορολογικού συστήματος είναι η οικονομική αποτελεσματικότητα (economic efficiency)²⁶. Η φορολογία δεν θα πρέπει να επηρεάζει την λήψη ιδιωτικών αποφάσεων και, κατ' επέκταση την αποτελεσματική κατανομή των πόρων. Η αποτελεσματικότητα, δηλαδή, του φορολογικού συστήματος νοείται ως οικονομική ουδετερότητα.

Στην πράξη, οποιοδήποτε φορολογικό σύστημα έχει εφαρμοστεί επηρεάζει εν τέλει την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων. Το πραγματικό γεγονός είναι ότι όταν μια δραστηριότητα ή ένα προϊόν υπόκειται σε φορολόγηση, τα άτομα θα συνυπολογίσουν το κόστος της πληρωμής του φόρου και θα προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους αναλόγως σε αυτό το χαμηλότερο εισόδημα ή την υψηλότερη τιμή²⁷. Οποιοσδήποτε έμμεσος ή ειδικός φόρος επιβάλλεται στην κατανάλωση, ή την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών είναι στρεβλωτικός (distortionary) καθώς κάθε άτομο μπορεί να αλλάξει τη φορολογική του υποχρέωση απλώς μειώνοντας τις αγορές, ή την παραγωγή, του αντίστοιχου αγαθού. Αντίστοιχα, οποιοσδήποτε φόρος εισοδήματος είναι επίσης στρεβλωτικός καθώς κάθε άτομο, είτε φυσικό πρόσωπο είτε νομικό πρόσωπο, μπορεί να μειώσει τη φορολογική του υποχρέωση απλώς δουλεύοντας (εργασία) ή αποταμιεύοντας (κεφάλαιο) λιγότερο. Οι στρεβλώσεις συνδέονται με την προσπάθεια κάθε ατόμου ή κάθε επιχείρησης να μειώσει τη φορολογική υποχρέωση. Υπό αυτή την έννοια, η φορολόγηση στρεβλώνει πολλές οικονομικές αποφάσεις όπως, μεταξύ άλλων, αποφάσεις επιχειρηματικής χρηματοδότησης (επιλογή μεταξύ δανειακών και ιδίων κεφαλαίων), αποφάσεις τρόπου εργασίας (μισθωτή εργασία ή ελεύθερο επάγγελμα), αποφάσεις επιχειρηματικής οργάνωσης (επιλογή δραστηριοποίησης χωρίς νομική προσωπικότητα ή σύσταση εταιρείας αλλά και επιλογή μεταξύ εταιρικών μορφών), αποφάσεις διαδικασίας παραγωγής (επιλογή μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου) καθώς και αποφάσεις επένδυσης και καινοτομίας (επιλογή ανάληψης σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου).

²⁶ Βλ., μεταξύ άλλων, Stiglitz & Rosengard (2015) και Cullis & Jones (1998). Τα άλλα δύο βασικά χαρακτηριστικά ενός τέλει φορολογικού συστήματος είναι η δικαιοσύνη (fairness) και απλότητα (simplicity). Ένα τέλει φορολογικό σύστημα, δηλαδή, θα πρέπει να είναι δίκαιο ως προς τη σχετική μεταχείριση διαφορετικών ατόμων, ήτοι να αντιμετωπίζει ίσα τους ίσους και να κατανέμει τις φορολογικές υποχρεώσεις ανάλογα με το επίπεδο ευημερίας των ατόμων. Θα πρέπει, επίσης, να είναι και διοικητικά απλό, ήτοι να είναι σχεδιασμένο έτσι ώστε η συμμόρφωση να είναι εύκολη και εθελοντική και να συνεπάγεται σχετικά ανέξοδη διοικητική διαχείριση. Άλλα σχετικά χαρακτηριστικά είναι η ευελιξία (flexibility), η διαφανή πολιτική ευθύνη (transparent political responsibility) και η ανθεκτικότητα στη διαφθορά (corruption resistant).

²⁷ Οι φόροι επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσω των αποτελεσμάτων εισοδήματος και υποκατάστασης. Το αποτέλεσμα εισοδήματος είναι απλό. Καθώς οι φόροι αυξάνονται, το εισόδημα των ατόμων μειώνεται και, συνεπώς, συμπεριφέρονται ανάλογα. Το αποτέλεσμα υποκατάστασης είναι πιο ιδιαίτερο. Οι φόροι επιβάλλονται σε παρατηρήσιμα και επαληθεύσιμα χαρακτηριστικά των ατόμων ή των οικονομικών συναλλαγών (π.χ. αξία ή ποσότητα προϊόντων, εισόδημα ατόμων ή εταιρειών κτλ.). Αυτοί οι φόροι αυξάνουν το συνολικό οικονομικό κόστος των συναλλαγών για τα άτομα με αποτέλεσμα να οδηγούν σε προσαρμογές της συναλλακτικής συμπεριφοράς τους, ήτοι άλλες συναλλαγές ή άλλες ενέργειες. Και το αποτέλεσμα εισοδήματος και το αποτέλεσμα υποκατάστασης μπορεί να οδηγήσουν σε σημαντικό διαφορετικό αποτέλεσμα σε σχέση με την αρχική επιδίωξη της φορολογικής αρχής κατά την επιβολή του φόρου.

Με δεδομένο, λοιπόν, ότι σχεδόν όλοι οι φόροι που επιβάλλονται είναι στρεβλωτικοί, κάθε φορολογική πολιτική συνεπάγεται οικονομική αναποτελεσματικότητα και κόστος. Το βασικό συμπέρασμα στη θεωρητική οικονομική είναι ότι η φορολογία επηρεάζει καθοριστικά τα κίνητρα για εργασία, αποταμίευση και επενδύσεις, έχει συνέπειες στη συμπεριφορά ανάληψης κινδύνων και, εν τέλει, συνεπάγεται απώλεια κοινωνικής ευημερίας (Kay, 1990 και Salanie, 2003). Από άποψη πολιτικής είναι σημαντικό να τονισθεί ότι η απώλεια ευημερίας δεν είναι μόνο το κόστος της ίδιας της φορολογίας αλλά συνδέεται και με το διοικητικό κόστος διαχείρισης των φόρων, το κόστος συμμόρφωσης των φορολογουμένων με τις απαιτήσεις του φορολογικού συστήματος, το κόστος άσκησης πίεσης (rent seeking) στο νομοθέτη για προνομιακή φορολόγηση, καθώς και το κόστος αβεβαιότητας των αλλαγών του φορολογικού συστήματος (Stiglitz & Rosengard, 2015 και Cullis & Jones, 1998).

Θεωρητικά αυτή η απώλεια κοινωνικής ευημερίας μπορεί να εξαλειφθεί με τη χρήση ενός κατ' αποκοπή φόρου²⁸, ο οποίος δεν είναι στρεβλωτικός (non distortional)^{29, 30}. Συνεπώς, μια ιδανική φορολογική πολιτική θα πρέπει, όπου είναι δυνατόν, να περιλαμβάνει κατ' αποκοπή φόρους για να εξαλείψει τις απώλειες ευημερίας για την κοινωνία, καθώς και να προσπαθήσει να διατηρεί το διοικητικό κόστος, το κόστος συμμόρφωσης και τα άλλα πρόσθετα κόστη της φορολογίας στο ελάχιστο επίπεδο. Ωστόσο, εδώ ανακύπτει μια σειρά προβλημάτων. Το ένα πρόβλημα έγκειται στον καθορισμό του σωστού μεγέθους του φόρου. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ο τρόπος φορολόγησης των διαφορετικών δραστηριοτήτων. Τα ζητήματα αυτά θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα πολύπλοκο σύστημα κατ' αποκοπή φόρων που θα αποτελούνταν από διαφορετικά ποσά για διαφορετικές δραστηριότητες και κλάδους και διαφορετικά ποσά για επιχειρήσεις διαφορετικού μεγέθους εντός ενός κλάδου. Ωστόσο, εάν ο κατ' αποκοπή φόρος μεταβάλλεται ανάλογα με την δραστηριότητα, τις πωλήσεις, τον αριθμό των εργαζομένων ή άλλες μεταβλητές υπό τον έλεγχο της επιχείρησης, τότε ο κατ' αποκοπή φόρος παύει να είναι μη στρεβλωτικός και γίνεται στρεβλωτικός, αφού οι επιχειρήσεις θα προσαρμόσουν την συμπεριφορά τους προκειμένου να ελέγξουν την φορολογική τους επιβάρυνση. Αυτό σημαίνει ότι στην

28 Βλ. Cullis & Jones (1998), Salanie (2003), Stiglitz & Rosengard (2015).

29 Ένας φόρος δεν είναι στρεβλωτικός όταν, και μόνο όταν, δεν υπάρχει τίποτα που μπορεί να κάνει ένα άτομο για να μεταβάλει τη φορολογική υποχρέωση. Ο κατ' αποκοπή φόρος είναι ένας φόρος που πρέπει να πληρώσει κανείς ανεξάρτητα από το εισόδημα ή τον πλούτο του ή ένας φόρος που εξαρτάται από αμετάβλητα χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία ή το φύλο. Στο πλαίσιο αυτό, επειδή τα άτομα και οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να τους αποφύγουν, οι κατ' αποκοπή φόροι δεν οδηγούν σε αλλαγές στη συμπεριφορά ή στην ανακατανομή των πόρων, εκτός από το αποτέλεσμα του εισοδήματος των μειωμένων εσόδων μετά από φόρους (Cullis & Jones, 1998 και Stiglitz & Rosengard, 2015).

30 Παράδειγμα ενός τέτοιου μη στρεβλωτικού κατ' αποκοπή φόρου θα μπορούσε να είναι το τέλος επιτηδεύματος που επιβάλλεται στην επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα ανεξάρτητα από το εισόδημα, το κέρδος ή άλλες τέτοιες μεταβλητές.

πράξη είναι αδύνατη η καθολική χρήση μη στρεβλωτικών φόρων και, ως εκ τούτου, ο σχεδιασμός της φορολογικής πολιτικής ακολουθεί αναγκαστικά τη δεύτερη καλύτερη επιλογή (second best), η οποία θέλει την επιβολή στρεβλωτικών άμεσων φόρων εισοδήματος και έμμεσων φόρων κατανάλωσης, και στοχεύει στην ελαχιστοποίηση του συνολικού κόστους, ήτοι στην ελαχιστοποίηση της απώλειας ευημερίας.

Στο πλαίσιο αυτό, κεντρικό ερώτημα της οικονομικής έρευνας, θεωρητικής και εφαρμοσμένης, είναι ο ακριβής προσδιορισμός και η ποσοτικοποίηση των επιπτώσεων της φορολογίας στα κίνητρα και τη συμπεριφορά των ατόμων και των επιχειρήσεων. Η διατύπωση αυτής της σχέσης έχει ξεχωριστή σημασία για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, αφενός λόγω της αριθμητικής κυριαρχίας τους και της σημαντικής συνεισφοράς, τόσο από κοινωνική (απασχόληση) όσο και από οικονομική άποψη (προστιθέμενη αξία), στις οικονομίες των περισσότερων χωρών και αφετέρου γιατί το ζήτημα της φορολογίας κατέχει διαχρονικά υψηλή θέση μεταξύ των εξωγενών εμποδίων που αντιμετωπίζουν³¹. Για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, το φορολογικό σύστημα και οι φόροι αποτελούν οικονομικό και διοικητικό βάρος που ενδεχομένως επηρεάζει άμεσα και καθοριστικά την ικανότητά τους να επενδύουν στην ανάπτυξη τους, στους εργαζόμενους τους και να ανταγωνίζονται στην ευρύτερη οικονομία.

Στο πλαίσιο αυτό, στη συνέχεια της παρούσας ενότητας γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των βασικών συμπερασμάτων της οικονομικής βιβλιογραφίας σχετικά με τις επιπτώσεις της φορολογίας σε διάφορες διαστάσεις της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας, ήτοι στην απόφαση έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας και ανάληψης επιχειρηματικών κινδύνων, στην ανάπτυξη (μεγέθυνση) της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας, στην απασχόληση εργαζομένων στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, στην πραγματοποίηση επενδύσεων και την επιχειρηματική καινοτομία των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων καθώς και στην φορολογική συμμόρφωση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων³².

6.1 Έναρξη Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και Ανάλυση Κινδύνων

Οι περισσότερες έρευνες έχουν διερευνήσει την επίδραση των μέσων και των οριακών

³¹ Βλ. International Labor Organization (2021), ΣΕΒ (2017) και ΣΕΒ (2018).

³² Για μια πιο αναλυτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας βλ., μεταξύ άλλων, Clingingsmith & Shane (2016), Bergner κ.α. (2017), European Commission (2017).

συντελεστών φόρου εισοδήματος στην έναρξη και παύση ατομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Θεωρητικά, η διαφορά μεταξύ φορολογικών συντελεστών για εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα (ατομική επιχείρηση ή αυτοαπασχόληση) και εισόδημα από μισθωτή εργασία θα πρέπει να καθορίζει το κίνητρο για την ίδρυση ατομικών επιχειρήσεων. Σε αυτή τη θεωρητική σχέση θα πρέπει να συνυπολογισθεί, ως επιπλέον κίνητρο ίδρυσης ατομικής επιχείρησης η δυνατότητα που μπορεί να υπάρχει στην ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα, έναντι της μισθωτής εργασίας ή της επιλογής άλλων εταιρικών μορφών επιχειρηματικής δραστηριότητας, για διαφορετική φορολογική μεταχείριση και μείωση του φορολογικού βάρους.

Οι πρώτες μελέτες, χρησιμοποιώντας δεδομένα χρονοσειρών, βρήκαν μια θετική σχέση, αποδίδοντας το αποτέλεσμα σε ευκαιρίες φοροαποφυγής για τους αυτοαπασχολούμενους (Long, 1982; Parker, 1996). Ενδεικτικά σημειώνεται ότι ο Long (1982) προσδιόρισε ότι μία προσδοκώμενη αύξηση κατά 10% του φορολογικού συντελεστή στο εισόδημα από μισθωτή εργασία θα οδηγήσει σε αύξηση κατά 7,4% της πιθανότητας έναρξης ατομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι Moore (1983), Schuetze (2000) και Bruce (2000), χρησιμοποιώντας δια-τομεακά δεδομένα πάνελ (cross-sectional panel data), επιβεβαίωσαν αυτή τη θετική συσχέτιση για τις Ηνωμένες Πολιτείες, και οι Parker & Robson (2004) και Torrini (2005) για τις χώρες του ΟΟΣΑ.

Από την άλλη, πιο πρόσφατες μελέτες με δεδομένα πάνελ μεμονωμένων οντοτήτων (individual panel data) διατύπωσαν την ύπαρξη αντίθετης (αρνητικής) σχέσης στις ευρωπαϊκές χώρες (Fölster 2002; Fossen & Steiner 2009; Hansson 2012; Ferede, 2013)³³. Στο ίδιο πλαίσιο, οι Gentry & Hubbard (2000) έδειξαν ότι ο οριακός φορολογικός συντελεστής και η προοδευτικότητα επηρεάζουν αρνητικά τη δημιουργία ατομικών επιχειρήσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες και οι Balliamoune-Lutz & Garelo (2014) επιβεβαίωσαν αυτές τις αρνητικές σχέσεις για τις ευρωπαϊκές χώρες. Το επιχείρημα είναι ότι οι οριακοί φορολογικοί συντελεστές έχουν αρνητική επίδραση στην προθυμία των ατόμων να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα, επειδή οι φόροι μειώνουν τις αποδόσεις που λαμβάνουν από την ανάληψη κινδύνου. Οι Cullen & Gordon (2007) ανέλυσαν τη δυναμική των διαφόρων μηχανισμών μέσω των οποίων το φορολογικό σύστημα μπορεί να επηρεάσει την επιλογή των ατόμων να αναλάβουν κίνδυνο και να γίνουν επιχειρηματίες. Έδειξαν ότι η ομοιόμορφη μείωση του φόρου εισοδήματος

³³ Το μέγεθος της θετικής επίδρασης των φορολογικών συντελεστών στην ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα είναι, εν γένει, εντονότερη από την αντίστοιχη αρνητική επίδραση. Συγκεκριμένα, η Hansson (2012) προσδιόρισε ότι μία αύξηση κατά 10% του μέσου φορολογικού συντελεστή θα οδηγήσει σε μείωση κατά 0,4% της πιθανότητας έναρξης ατομικής επιχείρησης, ενώ ο Ferede (2013) προσδιόρισε ότι η κατά 10% αύξηση του οριακού φορολογικού συντελεστή θα οδηγήσει σε μείωση την πιθανότητα δημιουργίας ατομικής επιχειρηματικής κατά 1,9%.

φυσικών προσώπων μειώνει την ανάληψη κινδύνων, ότι η μείωση του συντελεστή φορολογίας εταιρειών δεν έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου και ότι η διεύρυνση των εκπτώσεων των φορολογικών ζημιών ενισχύει την ανάληψη κινδύνων³⁴.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η εμπειρική έρευνα παρέχει αντικρουόμενα αποτελέσματα σχετικά με την επίδραση των φορολογικών συντελεστών στην μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα. Οι μελέτες που διαπιστώνουν αρνητικές επιδράσεις τείνουν να δίνουν έμφαση στην ανάληψη του επιχειρηματικού κινδύνου σε σχέση με την τελική μετά φόρων απόδοση που απολαμβάνει ο επιχειρηματίας, ενώ εκείνες που βρίσκουν θετικές επιδράσεις τείνουν να δίνουν έμφαση στην μείωση των συνολικών φορολογικών βαρών του ατόμου³⁵.

6.2 Ανάπτυξη και Παραγωγικότητα

Από τη θεωρητική ανάλυση της σχέσης της φορολογίας με την ανάπτυξη (μεγέθυνση) της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας δεν προκύπτει κάποιο καθαρό συμπέρασμα. Μια μείωση του φορολογικού συντελεστή, ήτοι των φορολογικών βαρών, δημιουργεί δύο αντικρουόμενα αποτελέσματα. Πρώτον, με τη χαμηλότερη φορολόγηση υπάρχει αυξημένη απόδοση, ήτοι μεγαλύτερα κέρδη μετά φόρων, για την προσπάθεια που αφιερώνεται στην επιχείρηση. Τυπικά, αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει στην αύξηση των προσπαθειών του επιχειρηματία και στη χρήση της

³⁴ Αντίθετα με την μελέτη των Cullen & Gordon (2007), οι Darnihamedani κ.ά. (2018), χρησιμοποιώντας δια-κρατικά δεδομένα πάνελ (cross-country panel data) και λαμβάνοντας υπόψη τον τύπο της επιχειρηματικότητας, έδειξαν ότι ο συντελεστής φορολογίας εταιρειών σχετίζεται αρνητικά με την καινοτόμο επιχειρηματικότητα ενώ οι φόροι εισοδήματος δεν έχουν καμία στατιστική σχέση.

³⁵ Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να γίνουν δύο μεθοδολογικές σημειώσεις. Πρώτον, σημειώνεται ότι η αλλαγή των φορολογικών συντελεστών δεν συμβαίνει τυχαία, αλλά αντίθετα προκύπτει μέσα από μια πολιτική διαδικασία που είναι ευαίσθητη στις μεταβολές των συνθηκών της οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε συσχέτιση μεταξύ φορολογικών συντελεστών και επιχειρηματικής δραστηριότητας μπορεί να είναι μια ψευδής αντανάκλαση των αλλαγών στις οικονομικές ή πολιτικές συνθήκες και όχι μια συγκεκριμένη στατιστική επίδραση των φορολογικών συντελεστών στην επιχειρηματικότητα. Συνεπώς, η αρνητική συσχέτιση μεταξύ υψηλών φορολογικών συντελεστών και επιχειρηματικής δραστηριότητας μπορεί στην πραγματικότητα να μην αντιπροσωπεύει την επίδραση του φορολογικού συντελεστή στην επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά κάποιον άλλο οικονομικό παράγοντα ή και την οικονομική συγκυρία. Οι Romer & Romer (2010) καταγράφουν ότι τέτοιες μεροληψίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές σε μελέτες για τις επιπτώσεις της φορολογικής πολιτικής στην οικονομική δραστηριότητα εν γένει. Δεύτερον, όπως αναφέρθηκε η επιλογή της ατομικής επιχείρησης και/ή της αυτοαπασχόλησης γίνεται συχνά απλά με σκοπό την μείωση των συνολικών φορολογικών υποχρεώσεων του φορολογουμένου. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι η εν λόγω επιλογή αφορά απλή αναδιοργάνωση υφιστάμενης επαγγελματικής δραστηριότητας για φοροαποφυγή, δεν αφορά δημιουργία νέας επιχείρησης και είναι απίθανο να ενισχύσει την οικονομική παραγωγή. Συνεπώς, η διατύπωση της θετικής συσχέτισης μεταξύ φορολογικών συντελεστών και επιχειρηματικής δραστηριότητας θα πρέπει να αξιολογείται με προσοχή καθώς εμπεριέχει και τέτοιες μορφής μεροληψία. Ένα τέτοιο παράδειγμα αυτοαπασχόλησης ως φοροαποφυγή εντοπίζει ο Saez (2010) καθώς, όπως καταγράφει στην μελέτη του, πολλοί φορολογούμενοι δηλώνουν ποσό εισοδήματος από αυτοαπασχόληση που θα μεγιστοποιήσει την επιστροφή φόρου στο πλαίσιο της έκπτωσης φόρου εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες.

πρόσθετης εσωτερικής ρευστότητας για περαιτέρω ανάπτυξη της επιχείρησής του. Ταυτόχρονα, όμως, ο επιχειρηματίας μπορεί να μπει στον πειρασμό να απολαύσει προσωπικά αυτούς τους καρπούς ζώντας λίγο καλύτερα, ήτοι καταναλώνοντας περισσότερα αγαθά και, διαθέτοντας περισσότερο ελεύθερο χρόνο³⁶.

Οι Carroll κ.ά. (2001) μελέτησαν τη σχέση των φορολογικών συντελεστών του φόρου εισοδήματος στις πωλήσεις των ατομικών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων στις ΗΠΑ. Διαπίστωσαν ότι η μείωση του οριακού φορολογικού συντελεστή αυξάνει τα ακαθάριστα έσοδα στις μικρές επιχειρήσεις και προσδιόρισαν την ελαστικότητα των εσόδων σε σχέση με τον φορολογικό συντελεστή σε 0,84, ήτοι μια μείωση 10% του φορολογικού συντελεστή συνεπάγεται 8,4% αύξηση επιχειρηματικών εσόδων.

Πέρα από την μελέτη των Carroll κ.ά. (2001) που εστίαζε στον φόρο εισοδήματος και την αυτοαπασχόληση, αρκετές μελέτες έχουν στρέψει την προσοχή τους στην αξιολόγηση των επιπτώσεων της εταιρικής φορολογίας στις επιδόσεις και την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, δείχνοντας κυρίως ότι η στατιστική σχέση είναι αρνητική. Για παράδειγμα, οι Robertson κ.ά. (2003) και, πιο πρόσφατα, οι Rusu & Roman (2017) ανέλυσαν τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι η φορολογία. Έτσι, εάν οι φορολογικοί συντελεστές είναι υψηλοί, θα οδηγήσουν σε μείωση του κινήτρου για την παραγωγή κέρδους. Ο Heimonen (2012) εξέτασε ένα δείγμα αναπτυσσόμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων από τη Φινλανδία και ανέλυσε τους παράγοντες που επηρεάζουν την καινοτομικότητα της ανάπτυξης μεταξύ αυτών των επιχειρήσεων, επισημαίνοντας ότι οι φορολογικές υποχρεώσεις είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία των επιχειρήσεων.

Σε μια πιο πρόσφατη μελέτη, οι Harju κ.ά. (2022) μελέτησαν τον αντίκτυπο που είχε μια μείωση 6% του συντελεστή φορολογίας εταιρειών, κατά την περίοδο 2012-2014 στη Φινλανδία, στις επενδύσεις και την δραστηριότητα μικρών επιχειρήσεων. Δεν εντόπισαν σημαντική επίπτωση στις επενδύσεις των μικρών επιχειρήσεων, αλλά κατέγραψαν στατιστικά σημαντική μέση αύξηση των ετήσιων πωλήσεων (1,6%) και του μεταβλητού κόστους (2%). Οι επιδράσεις αυτές προέρχονται κυρίως από τις μικρές επιχειρήσεις με πιο περιορισμένη ρευστότητα και τις μικρές επιχειρήσεις στις οποίες ο κύριος ιδιοκτήτης εργάζεται ενεργά. Αντίστοιχα, οι Roman κ.ά. (2023) ανέλυσαν, με δείγμα τις 27 χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο μεταξύ 2008 και 2021, τη σχέση μεταξύ των φόρων που καταβάλλουν οι μικρές και μεσαίες

³⁶ Αυτή είναι η γνωστή σύγκρουση των αποτελεσμάτων υποκατάστασης και εισοδήματος, το καθαρό αποτέλεσμα της οποίας είναι ασαφές.

επιχειρήσεις και των επιδόσεών τους. Τα κύρια αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι οι φόροι που πρέπει να καταβάλλουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις θεωρούνται εμπόδια στη βελτίωση των επιδόσεών τους και ότι η σχέση μεταξύ των φόρων και των επιδόσεων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της οικονομίας κάθε χώρας.

Αναφορικά με τη σχέση φορολογίας και παραγωγικότητας σημειώνεται ότι πρόσφατες έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μεταρρυθμίσεις που μειώνουν τον εταιρικό φορολογικό συντελεστή βελτιώνουν την παραγωγικότητα σε όλη την οικονομία καθώς ενθαρρύνουν μικρές ατομικές επιχειρήσεις να μεγεθυνθούν και να αποκτήσουν εταιρική προσωπικότητα. Αυτό συμβαίνει ακριβώς επειδή η απόκτηση νομικής προσωπικότητας περιορίζει τους χρηματοδοτικούς περιορισμούς και επιτρέπει μεγαλύτερες επενδύσεις (Chen κ.ά., 2018). Η εργασία των Dyrda & Pugsley (2023) δείχνει τη σημασία του τρόπου διάρθρωσης των φορολογικών μεταρρυθμίσεων, καθώς διαπιστώνουν ότι οι μεταρρυθμίσεις που διευρύνουν το χάσμα μεταξύ των προσωπικών και των εταιρικών φορολογικών συντελεστών (π.χ., μειώνοντας τον προσωπικό συντελεστή χωρίς παράλληλα να μειώνεται ο εταιρικός συντελεστής) μπορεί να προκαλέσουν αντιπαραγωγική πτώση στους μισθούς και την παραγωγή. Καταλήγουν, λοιπόν, ότι τέτοιες μεταρρυθμίσεις μπορεί να ωθήσουν την επιχειρηματική δραστηριότητα για φορολογικούς λόγους σε απλές μορφές οργάνωσης χωρίς νομική προσωπικότητα, ήτοι στη μορφή ατομικής επιχείρησης, παρά την περιορισμένη πρόσβαση σε εξωτερική χρηματοδότηση και, ως εκ τούτου, εις βάρος της περαιτέρω μεγέθυνσης.

6.3 Απασχόληση

Με δεδομένη την υψηλή συνεισφορά των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση, τίθεται συχνά στη δημόσια συζήτηση το επιχείρημα του σχεδιασμού φορολογικών πολιτικών που να διασφαλίζουν ότι οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις ενισχύουν την απασχόληση, ή τουλάχιστον να μην αποθαρρύνουν την απασχόληση. Παρόλα αυτά η οικονομική έρευνα δεν έχει εξετάσει επαρκώς την επίδραση της φορολογικής πολιτικής στην απασχόληση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Οι Carroll κ.ά. (2000) εξέτασαν το ερώτημα αυτό για αυτοαπασχολούμενους στις Ηνωμένες Πολιτείες υποστηρίζοντας ότι η φορολογία δύναται να επηρεάσει τη ζήτηση εργασίας στις ατομικές επιχειρήσεις μέσω δύο διαύλων.

Πρώτον, η φορολογία επηρεάζει την ένταση της προσπάθειας που καταβάλλει ο επιχειρηματίας στην επιχείρηση, με διφορούμενη επίδραση στις αποφάσεις πρόσληψης, η οποία τελικά εξαρτάται εν τέλει από τις προτιμήσεις του επιχειρηματία.

Ο δεύτερος δίαυλος μέσω του οποίου η φορολογία μπορεί να επηρεάσει την απόφαση για πρόσληψη αφορά τους περιορισμούς ρευστότητας, καθώς μια αύξηση των φόρων μειώνει τις ταμειακές ροές της επιχείρησης. Στο βαθμό που υπάρχουν περιορισμοί ρευστότητας, αυτό οδηγεί σε μείωση της κλίμακας λειτουργίας της επιχείρησης, και ως εκ τούτου σε μείωση στη ζήτηση εισροών, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας. Ποσοτικοποιώντας αυτές τις σχέσεις, οι Carroll κ.ά. (2000) διαπίστωσαν ότι η μείωση του οριακού φορολογικού συντελεστή κατά 10% αυξάνει την πιθανότητα πρόσληψης εργατικού δυναμικού κατά 12,1%, ήτοι κατέγραψαν μια ελαστικότητα 1,2. Επιπλέον, οι συγγραφείς διαπίστωσαν ότι μια μείωση του οριακού συντελεστή κατά 10% αύξησε τις συνολικές μισθολογικές πληρωμές προς τους εργαζομένους κατά 4,3%. Οι επιδράσεις αυτές δεν διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με τον κλάδο και δεν επηρέασαν τις ατομικές επιχειρήσεις με υψηλό και χαμηλό εισόδημα με διαφορετικό τρόπο.

Οι Curtis & Decker (2018), χρησιμοποιώντας στοιχεία σε επίπεδο πολιτειών για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις, εξέτασαν την επίδραση των φορολογικών συντελεστών εταιρειών, φυσικών προσώπων και πωλήσεων, στην δραστηριότητα των νέων επιχειρήσεων και διαπίστωσαν ότι η απασχόληση στις νέες επιχειρήσεις επηρεάζεται αρνητικά, και δυσανάλογα, από τους εταιρικούς φορολογικούς συντελεστές. Αντίθετα, οι Harju & Kosonen (2013), μελετώντας τις επιπτώσεις δύο φορολογικών μεταρρυθμίσεων στη δραστηριότητα των φινλανδικών μικρών μη εταιρικών επιχειρήσεων, δεν τεκμηριώνουν καμία επίπτωση της μείωσης των φόρων στην απασχόληση.

Συμπερασματικά, αν και η θεωρία υποδηλώνει ότι η φορολόγηση μπορεί να επηρεάσει την ζήτηση για εργασία της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας η εμπειρική βιβλιογραφία είναι πενιχρή και δεν παρέχει σαφείς προβλέψεις για το μέγεθος των επιδράσεων.

6.4 Επένδυση και Καινοτομία

Η επένδυση περιγράφεται στην οικονομική θεωρία ως αύξηση του αποθέματος κεφαλαίου που είναι διαθέσιμο σε μια επιχείρηση, με την απόκτηση υλικών (π.χ. εγκαταστάσεις, μηχανήματα) ή/και άυλων (π.χ. λογισμικό, δαπάνες E&A) περιουσιακών στοιχείων. Από θεωρητική άποψη, η επίδραση της φορολογίας στις επενδύσεις αναλύεται λαμβάνοντας υπόψη πώς οι φορολογικές διατάξεις επηρεάζουν το ελάχιστο ποσοστό απόδοσης που απαιτεί μια επιχείρηση από ένα επενδυτικό σχέδιο για να καλύψει το κόστος της, ήτοι το κόστος κεφαλαίου. Όπως

συνοψίζεται από τους Hasset & Hubbard (2002), οι πρώιμες μελέτες³⁷ δεν βρίσκουν σημαντική επίδραση του κόστους κεφαλαίου στις επενδυτικές αποφάσεις, ενώ οι πιο πρόσφατες³⁸, που χρησιμοποιούν πιο εξελιγμένες οικονομετρικές προσεγγίσεις, φαίνεται να επιβεβαιώνουν ότι το κόστος κεφαλαίου, άρα και η φορολογία, είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της επενδυτικής πολιτικής.

Όσον αφορά την επένδυση σε E&A και καινοτομία, σημειώνεται ότι διαμορφώνεται συχνά από διάφορους προσωπικούς παράγοντες του επιχειρηματία. Παρόλα αυτά η οικονομική έρευνα έχει αποδείξει ότι τα οικονομικά κίνητρα και η φορολόγηση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Για παράδειγμα, η μελέτη των Bell κ.ά. (2019) δείχνει ότι μια προσομοίωση αύξησης 40% του φορολογικού συντελεστή εισοδήματος προκαλεί έως και 48% μείωση του αριθμού των καινοτόμων επιχειρήσεων και των ατόμων που καταθέτουν διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Αντίστοιχα, στη μελέτη των Akcigit κ.ά. (2021), προκύπτει επίσης ότι η αύξηση του φόρου εισοδήματος, είτε σε ατομικό είτε σε εταιρικό επίπεδο, έχει αρνητικές επιπτώσεις στην καινοτομία τόσο σε επίπεδο κράτους όσο και στην ατομική συμπεριφορά των εφευρετών. Συγκεκριμένα οι Akcigit κ.ά. (2021) διαπιστώνουν ότι κάθε ποσοστιαία μονάδα αύξησης στο μέσο φορολογικό συντελεστή φυσικών προσώπων οδηγεί σε 6% έως 10% λιγότερες πατέντες και επιστημονικές αναφορές.

Βέβαια αυτό που έχει σημασία για τις συνολικές οικονομικές επιδόσεις δεν είναι μόνο η ποσότητα των εφευρέσεων και των καινοτομιών αλλά και η ποιότητα των νέων ιδεών που δημιουργούνται. Και εδώ, επίσης, σύμφωνα με την μελέτη των Akcigit κ.ά. (2021) οι φόροι εισοδήματος έχουν σημαντικό αντίκτυπο, καθώς διαπιστώνεται ότι τα ιδιωτικά κέρδη των εφευρετών, δηλαδή το εισόδημά τους, συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με το κοινωνικό αντίκτυπο των εφευρέσεών τους, όπως μετράται από τις επιστημονικές αναφορές. Επομένως, η αύξηση των φόρων εισοδήματος μπορεί να μειώσει το κίνητρο των εφευρετών να καινοτομήσουν και να δημιουργήσουν εφευρέσεις με μεγάλο κοινωνικό αντίκτυπο. Ποσοτικά, οι προσομοιώσεις τους υποδηλώνουν ότι μια αύξηση 40% στους φόρους εισοδήματος παράγει μεταξύ 9,4% και 12,5% μείωση της ποιοτικά προσαρμοσμένης καινοτομίας.

6.5 Φορολογική Συμμόρφωση

Η θεωρητική βιβλιογραφία για τη φορολογική συμμόρφωση, στη βάση της μελέτης

³⁷ Βλ. Hall & Jorgenson (1967).

³⁸ Βλ. Auerbach & Hassett (1991), Cummins et al. (1994) και Chirinko κ.ά. (1999).

των Allingham & Sandmo (1972), προτείνει ότι η επιλογή της συμμόρφωσης εξαρτάται τόσο από οικονομικούς παράγοντες, όπως οι φορολογικοί συντελεστές και οι πολιτικές της φορολογικής διοίκησης (π.χ. έλεγχοι, κυρώσεις, κόστος συμμόρφωσης), όσο και από συμπεριφορικούς παράγοντες, όπως η ηθική, τα πρότυπα, η κοινωνική συνείδηση και η στάση απέναντι στην κυβέρνηση³⁹.

Περαιτέρω, η εμπειρική βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η συμμόρφωση εξαρτάται από τη γνώση των επιχειρηματιών για τους φορολογικούς κανόνες και από την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η οποία μπορεί να προκαλέσει ακούσια αλλά και εκούσια μη συμμόρφωση⁴⁰. Οι Alstadsæter και Jacob (2013), σε δείγμα σουηδικών επιχειρήσεων, και ο Vincent (2021), σε δείγμα νιγηριανών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, παρέχουν αποδείξεις ότι η φορολογική επίγνωση μειώνει και η πολυπλοκότητα αυξάνει την πιθανότητα μη συμμόρφωσης.

Αρκετές μελέτες έχουν επικεντρώσει τις αναλύσεις τους στη φορολογική συμμόρφωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων διαπιστώνοντας ότι η φορολογική συμμόρφωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων εξαρτάται από την ηλικία και την τοποθεσία της επιχείρησης, την επιχειρηματική δραστηριότητα, την αντίληψή τους για τη φορολογική δικαιοσύνη, το γενικότερο επίπεδο της φορολογικής ηθικής αλλά και την εμπιστοσύνη στις δημόσιες αρχές και την πολιτική αστάθεια (Roman κ.ά., 2023). Η σχέση φορολογικής συμμόρφωσης με την γενικότερη φορολογική ηθική και την εμπιστοσύνη στις αρχές και το πολιτικό σύστημα είναι σημαντική και για την ελληνική πραγματικότητα. Σύμφωνα με την μελέτη των Karlanoglou & Rapanos (2013) το χαμηλό φορολογικό ηθικό, που επηρεάζεται από τη δυσπιστία τόσο προς την κυβέρνηση ή τους κρατικούς θεσμούς όσο και από άλλους φορολογούμενους, παραμένει μια σημαντική αιτία για την αδυναμία των φορολογικών αρχών να επιτύχουν τους προβλεπόμενους στόχους για τα φορολογικά έσοδα.

Στη μελέτη της ΔιΑΝΕΟσις (2016) αναλύονται οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση και στην εξέλιξη της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, οι οποίοι σύμφωνα με την μελέτη είναι η πολυνομία και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η ανασφάλεια δικαίου που δημιουργείται τόσο στους φορολογούμενους όσο και στους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, η συνεχόμενη αύξηση του φορολογικού βάρους και η

³⁹ Για μια επισκόπηση της σχετικής με τη φορολογική συμμόρφωση βιβλιογραφίας βλέπε Pyle (1991), Freire-Seren & Panades (2013), European Commission (2017), Sritharan κ.ά. (2022) και Schneider & Asllani (2022).

⁴⁰ Η ακούσια μη συμμόρφωση αφορά τις περιπτώσεις όπου οι φορολογούμενοι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις πληροφορίες που παρέχονται και ζητούνται με αποτέλεσμα να υποβάλουν κατά λάθος λανθασμένες φορολογικές. Αντίθετα, η εκούσια μη συμμόρφωση αφορά τις περιπτώσεις όπου οι φορολογούμενοι αντιλαμβάνονται χαμηλή πιθανότητα εντοπισμού και εκμεταλλεύονται σκόπιμα τους πολύπλοκους κανόνες.

μη ύπαρξη πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Πιο τεχνικές μελέτες σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση στην Ελλάδα δείχνουν ότι είναι αρκετά μειωμένη μεταξύ των αυτοαπασχολούμενων επιχειρηματιών (Artavanis, 2015), ότι η φορολογική επιβάρυνση και η διαφθορά στους μηχανισμούς της φορολογικής διοίκησης είναι οι πρωταρχικοί καθοριστικοί παράγοντες για τη μη συμμόρφωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Vlachos & Bitzenis, 2016) και ότι η σχέση του αριθμού των φορολογικών ελέγχων και του ύψους των επιβαλλόμενων προστίμων με τη φορολογική συμμόρφωση είναι θετική και στατιστικά σημαντική και, ως εκ τούτου, δύναται να αποτελέσουν εργαλεία της φορολογικής διοίκησης για την βελτίωσή της (Kounadeas, 2022).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ελληνική πραγματικότητα έχει η συσχέτιση που εντοπίζεται στην εμπειρική βιβλιογραφία μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και της χρηματοδοτικής πρόσβασης των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, οι Leither (2016) και οι Nizaeva & Coskun (2019) ανέλυσαν τις επιπτώσεις των χρηματοοικονομικών περιορισμών σε δείγματα μικρομεσαίων επιχειρήσεων από χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και επεσήμαναν ότι η καλή πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και σχετίζεται και με τη φορολογική τούς συμμόρφωση. Οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα εμπόδια στην απόκτηση των απαραίτητων χρηματοδοτικών πόρων είναι πιθανότερο να αποφεύγουν την καταβολή φόρων.

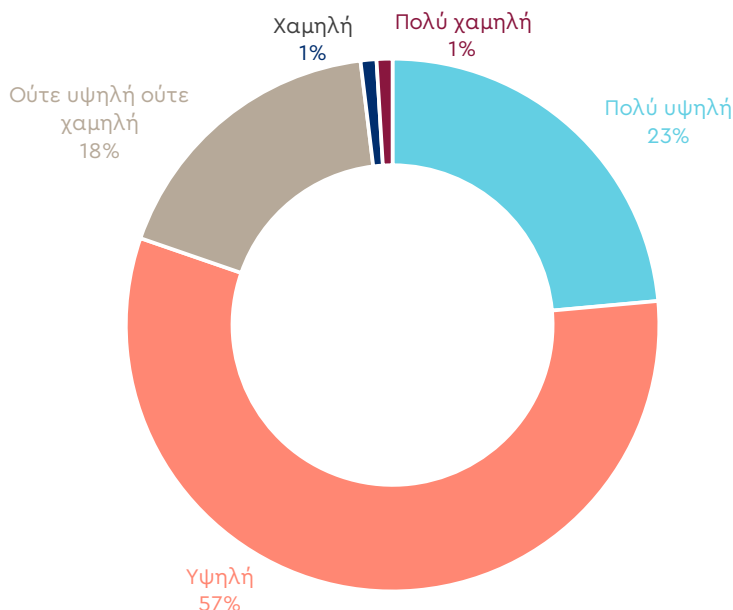

Αποτελέσματα ερωτηματολογίου

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το πρώτο 15μερο του Ιουλίου 2023⁴¹ και περιλαμβάνει 23 ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τα οικονομικά χαρακτηριστικά και τις απόψεις των επιχειρήσεων. Συνολικά απάντησαν 208 επιχειρήσεις⁴². Το ερωτηματολόγιο καταγράφει τις απόψεις των επιχειρήσεων του δείγματος για το ύψος της φορολογίας, το καθεστώς φορολόγησης, τα φορολογικά κίνητρα, τις δυνατότητες απόκρυψης εισοδήματος, την αποτελεσματικότητα των ηλεκτρονικών συναλλαγών, το ύψος των προστίμων της φορολογικής διοίκησης και τα σημαντικότερα οικονομικά και φορολογικά βάρη που αντιμετωπίζουν.

Η μεγάλη πλειονότητα του δείγματος (80%) θεωρεί τη φορολογία που αντιμετωπίζει υψηλή ή πολύ υψηλή. Συγκεκριμένα, 49 επιχειρήσεις τη θεωρούν πολύ υψηλή (23%) και 118 επιχειρήσεις υψηλή (57%). Ακόμα, 37 επιχειρήσεις (18%) δεν τη θεωρούν ούτε υψηλή ούτε χαμηλή ενώ μόλις 2 επιχειρήσεις τη θεωρούν χαμηλή και άλλες 2 πολύ χαμηλή.

Διάγραμμα 6: Θεωρείτε ότι η φορολογία της επιχείρησής σας είναι:

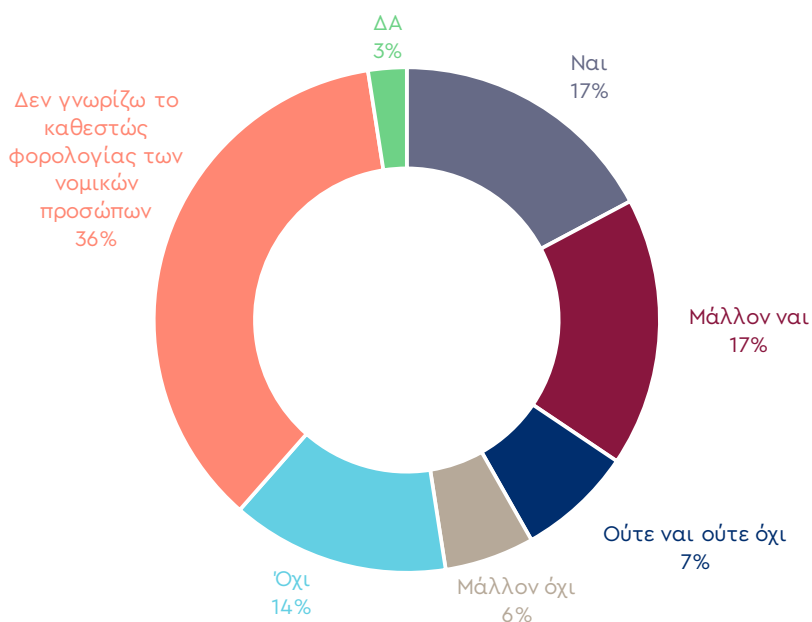

⁴¹ Το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε ηλεκτρονικά σε σχετική διαδικτυακή πλατφόρμα, εστάλη στα μέλη της ΓΣΕ-ΒΕΕ και γνωστοποιήθηκε και σε κοινωνικά δίκτυα. Οι περίοδοι συμπλήρωσης διήρκεσε από τις 3/07/2023 έως και τις 14/7/2023.

⁴² Τα δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων του δείγματος καθώς και το ερωτηματολόγιο που εστάλη, παρουσιάζονται αναλυτικά στο παράρτημα.

Το επόμενο ερώτημα σχετικά με την φορολόγηση των ατομικών επιχειρήσεων με το καθεστώς των νομικών προσώπων αφορά μόνο τις 123 ατομικές επιχειρήσεις του δείγματος. Από αυτές, 21 επιχειρήσεις απάντησαν Ναι (17%) και άλλες 21 Μάλλον Ναι (17%). Όχι απάντησαν 17 επιχειρήσεις (14%) και Μάλλον Όχι 7 επιχειρήσεις (6%). Ωστόσο, 44 επιχειρήσεις φαίνεται πως δεν γνωρίζουν το καθεστώς φορολόγησης των νομικών προσώπων (36%), 9 επιχειρήσεις απάντησαν Ούτε Ναι Ούτε Όχι (7%) και 3 επιχειρήσεις δεν απάντησαν καθόλου. Το ενδιαφέρον εύρημα αυτού του ερωτήματος είναι πως μεταξύ εκείνων που έχουν άποψη, φαίνεται πως οι περισσότεροι αυτοαπασχολούμενοι προτιμούν να φορολογούνται σαν νομικά πρόσωπα.

Διάγραμμα 7: Θα προτιμούσατε η φορολογία της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας να γίνεται όπως των νομικών προσώπων-εταιριών (πχ ΟΕ, ΕΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ, ΑΕ) αντί του ισχύοντος καθεστώτος της φορολόγησης των φυσικών προσώπων (ατομική επιχείρηση-ελεύθερο επάγγελμα).

Ωστόσο, στο ίδιο ερώτημα φαίνεται να διαφοροποιούνται οι απαντήσεις ανάλογα με τον κύκλο εργασιών και τα κέρδη της επιχείρησης. Τα διαγράμματα 8α και 8β διακρίνουν τις ατομικές επιχειρήσεις σε εκείνες με κύκλο εργασιών μέχρι 100.000 ευρώ και σε εκείνες με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ. Σημειώνεται ότι εμφανίζονται μόνο οι επιχειρήσεις που απάντησαν Ναι/Μάλλον ναι και Όχι/Μάλλον

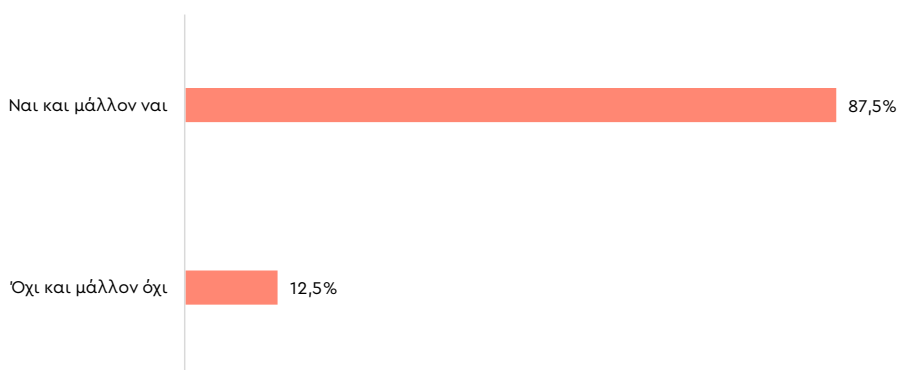
όχι, δηλαδή εξαιρούνται εκείνες που Δεν γνωρίζουν, Δεν απαντούν ή απαντούν Ούτε ναι ούτε όχι. Όπως φαίνεται, η μεγάλη πλειονότητα (87,5%) των ατομικών επιχειρήσεων με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ δείχνει προτίμηση στη φορολόγηση με καθεστώς νομικών προσώπων. Αντίθετα, στις ατομικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών μέχρι 100.000 ευρώ, η πλειονότητα συρρικνώνεται σε 54,8%.

Διάγραμμα 8: Θα προτιμούσατε η φορολογία της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας να γίνεται όπως των νομικών προσώπων-εταιριών (πχ ΟΕ, ΕΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ, ΑΕ) αντί του ισχύοντος καθεστώτος της φορολόγησης των φυσικών προσώπων (ατομική επιχείρηση-ελεύθερο επάγγελμα)

A. Ατομικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών μέχρι 100.000 ευρώ

B. Ατομικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ

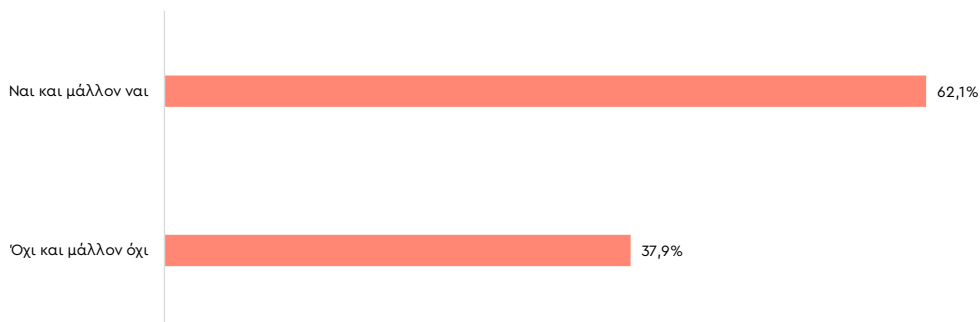
Παρόμοια εικόνα προκύπτει και αν διακρίνουμε τις ατομικές επιχειρήσεις με κριτήριο το ύψος των κερδών (μέχρι και άνω των 10.000 ευρώ). Στις ατομικές επιχειρήσεις με κέρδη μέχρι 10.000 ευρώ οι προτιμήσεις για το καθεστώς φορολόγησης είναι απόλυτα μοιρασμένες (50%) ενώ στις ατομικές επιχειρήσεις με κέρδη άνω των 10.000 ευρώ, η πλειονότητα (62,1%) προτιμά να φορολογείται ως νομικό πρόσωπο.

Διάγραμμα 9: Θα προτιμούσατε η φορολογία της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας να γίνεται όπως των νομικών προσώπων-εταιριών (πχ ΟΕ, ΕΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ, ΑΕ) αντί του ισχύοντος καθεστώτος της φορολόγησης των φυσικών προσώπων (ατομική επιχείρηση-ελεύθερο επάγγελμα)

A. Ατομικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών μέχρι 100.000 ευρώ

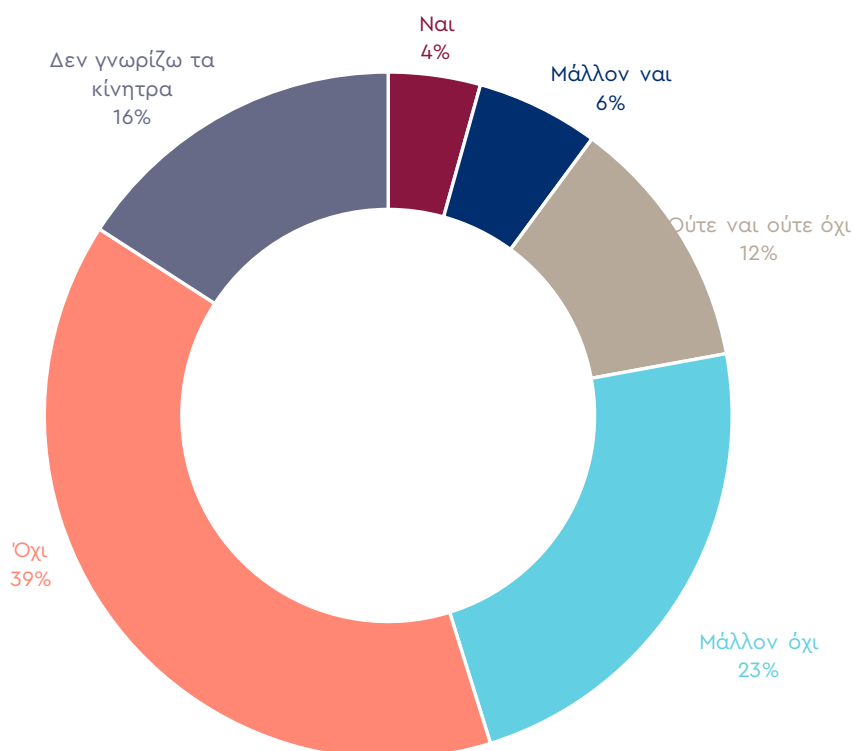

B. Ατομικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ

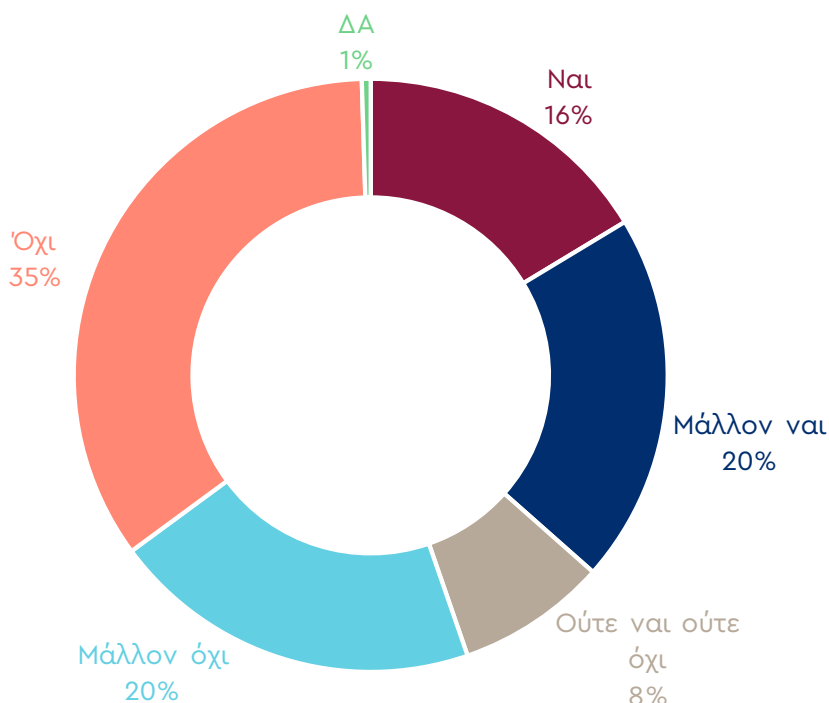
Στο ερώτημα σχετικά με τα φορολογικά κίνητρα για δράσεις ενεργειακής εξοικονόμησης, περιβαλλοντικής συμμόρφωσης, ψηφιακού μετασχηματισμού, καινοτομίας και/ή επιχειρηματικής ανάπτυξης, από τις επιχειρήσεις του δείγματος 81 επιχειρήσεις απάντησαν Όχι (39%) και 48 επιχειρήσεις Μάλλον Όχι (23%). Μόνο 9 επιχειρήσεις απάντησαν Ναι (4%) και άλλες 12 απάντησαν Μάλλον Ναι (6%). Ακόμα, 25 επιχειρήσεις απάντησαν Ούτε Ναι, ούτε Όχι (12%) και 33 επιχειρήσεις δεν γνωρίζουν τα κίνητρα (16%). Το ενδιαφέρον εύρημα είναι πως, για την πλειονότητα του δείγματος, οι επιλογές δεν επηρεάζονται από τα φορολογικά κίνητρα, είτε γιατί δεν υπάρχουν, είτε γιατί δεν τα γνωρίζουν.

Διάγραμμα 10: Θεωρείτε πως υπάρχουν επαρκή φορολογικά κίνητρα ώστε η επιχείρησή σας να αναλάβει δράσεις ενεργειακής εξοικονόμησης, περιβαλλοντικής συμμόρφωσης, ψηφιακού μετασχηματισμού, καινοτομίας και/ή επιχειρηματικής ανάπτυξης;

Περισσότερες από τις μισές επιχειρήσεις του δείγματος (114 επιχειρήσεις ή 55%) θεωρούν πως δεν υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης των εισοδημάτων τους. Συγκεκριμένα, 72 επιχειρήσεις απάντησαν Όχι (35%) και 42 Μάλλον όχι (20%). Ωστόσο, σημαντικό ποσοστό (36%) θεωρεί πως υπάρχει τέτοια δυνατότητα καθώς 34 επιχειρήσεις απάντησαν Ναι (16%) και 42 Μάλλον Ναι (20%). Τέλος, 17 επιχειρήσεις απάντησαν Ούτε Ναι Ούτε Όχι (8%) και 1 επιχείρηση δεν απάντησε.

Διάγραμμα 11: Θεωρείτε ότι υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης εισοδημάτων στο επάγγελμά σας;

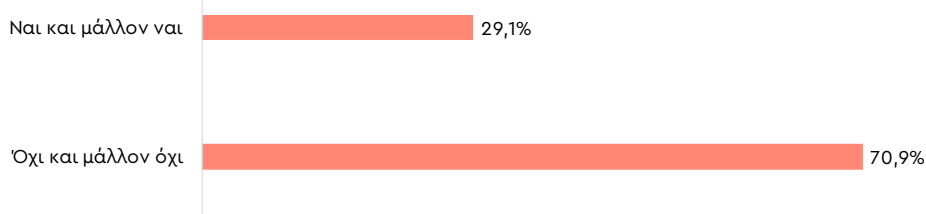
Και σε αυτό το ερώτημα υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με τη νομική μορφή και τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων. Αναφορικά με τη νομική μορφή, τα διαγράμματα 12α και 12β διακρίνουν τις ατομικές επιχειρήσεις του δείγματος από εκείνες που είναι νομικά πρόσωπα. Είναι σαφές ότι οι ατομικές επιχειρήσεις θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης εισοδημάτων (47,7%) έναντι των νομικών προσώπων (29,1%). Σημειώνεται ότι εμφανίζονται μόνο εκείνες οι επιχειρήσεις που απάντησαν Ναι/Μάλλον ναι και Όχι/Μάλλον όχι, εξαιρώντας εκείνες που δεν απάντησαν ή απάντησαν Ούτε ναι ούτε όχι.

Διάγραμμα 12: Θεωρείτε ότι υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης εισοδημάτων στο επάγγελμά σας;

A. Ατομικές επιχειρήσεις

B. Νομικά πρόσωπα

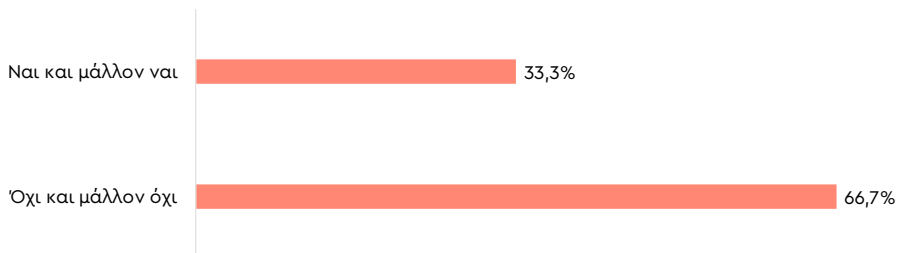
Σχετικά με το ύψος του κύκλου εργασιών, τα διαγράμματα 13α και 13β διακρίνουν τις απαντήσεις του συνόλου των επιχειρήσεων (ατομικών και νομικών προσώπων) με διαχωριστική γραμμή τα 100.000 ευρώ. Όσες έχουν κύκλο εργασιών μέχρι 100.000 ευρώ θεωρούν ότι υπάρχει δυνατότητα απόκρυψης εισοδήματος σε ποσοστό 47,7% ενώ για τις επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ το ποσοστό αυτό περιορίζεται σε 29,1%.

Διάγραμμα 13: Θεωρείτε ότι υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης εισοδημάτων στο επάγγελμά σας;

A. Επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών έως 100.000 ευρώ

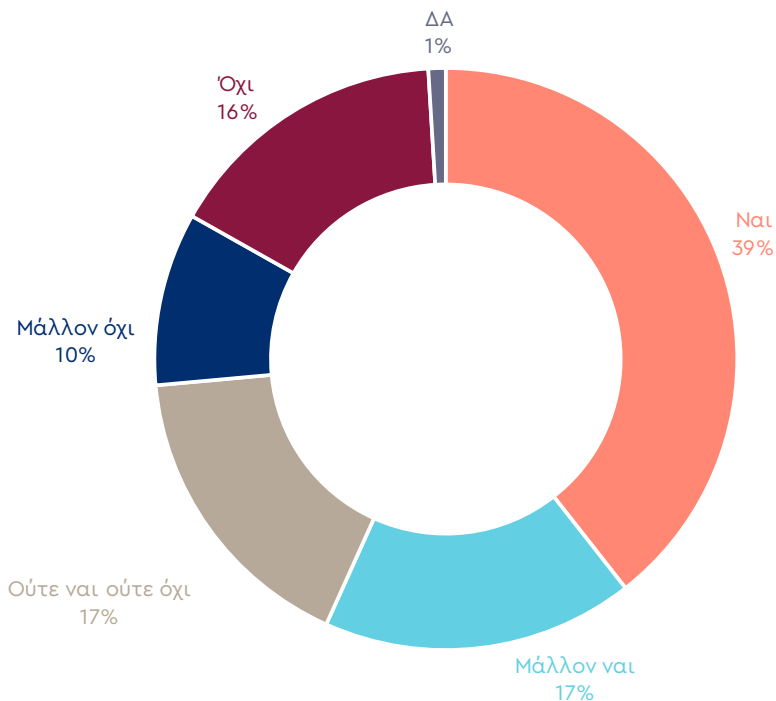

Β. Επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ

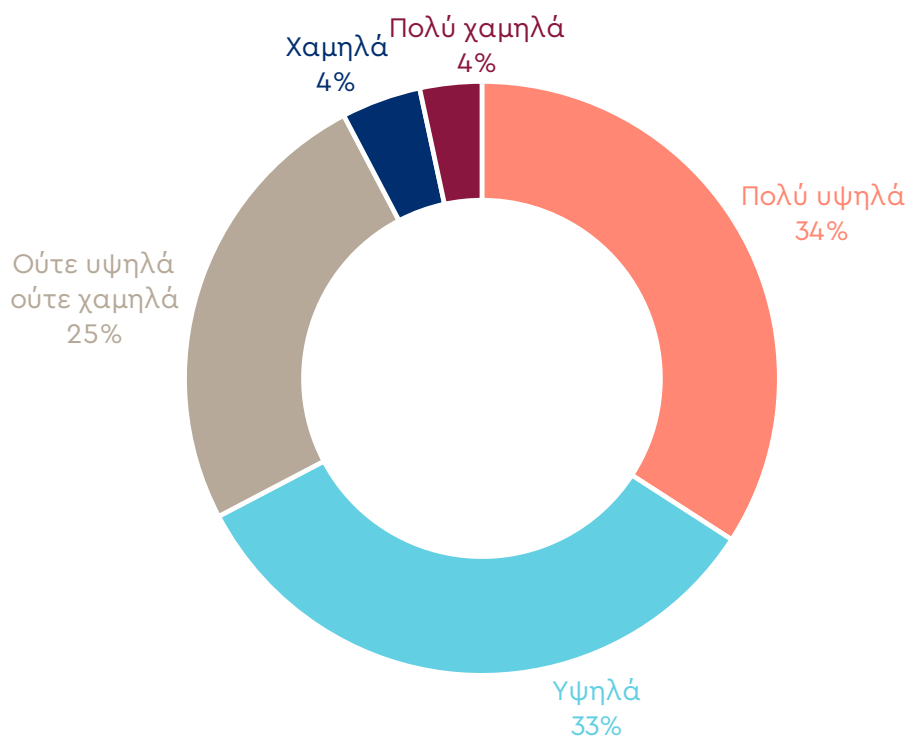
Στο συναφές ερώτημα αν οι ηλεκτρονικές συναλλαγές έχουν μειώσει την απόκρυψη εισοδήματος, περισσότερες από τις μισές επιχειρήσεις (56%) φαίνεται πως συμφωνούν. Ειδικότερα, 82 επιχειρήσεις απάντησαν Ναι (39%) και 36 Μάλλον Ναι (17%). Από την άλλη πλευρά, 33 επιχειρήσεις απάντησαν Όχι (16%) και 20 Μάλλον Όχι (10%) ενώ 35 επιχειρήσεις απάντησαν Ούτε Ναι, ούτε Όχι (17%).

Διάγραμμα 14: Θεωρείτε ότι η αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών έχουν μειώσει την απόκρυψη εισοδημάτων στο επάγγελμά σας/κλάδο σας;

Τα πρόστιμα για φορολογικές παραβάσεις – που δεν αφορούν απαραίτητα απόκρυψη εισοδήματος – θεωρούνται Υψηλά ή πολύ Υψηλά για την πλειονότητα του δείγματος (140 απαντήσεις ή 68%). Πιο αναλυτικά, 71 επιχειρήσεις τα θεωρούν Πολύ Υψηλά (34%) και οι 69 Υψηλά (69%). Ελάχιστες είναι οι επιχειρήσεις που τα θεωρούν Χαμηλά (9 ή 4%) ή Πολύ Χαμηλά (7 ή 4%). Ένα σημαντικό ποσοστό, τέλος, δεν τα θεωρεί Ούτε Υψηλά, ούτε Χαμηλά (52 απαντήσεις ή 25%).

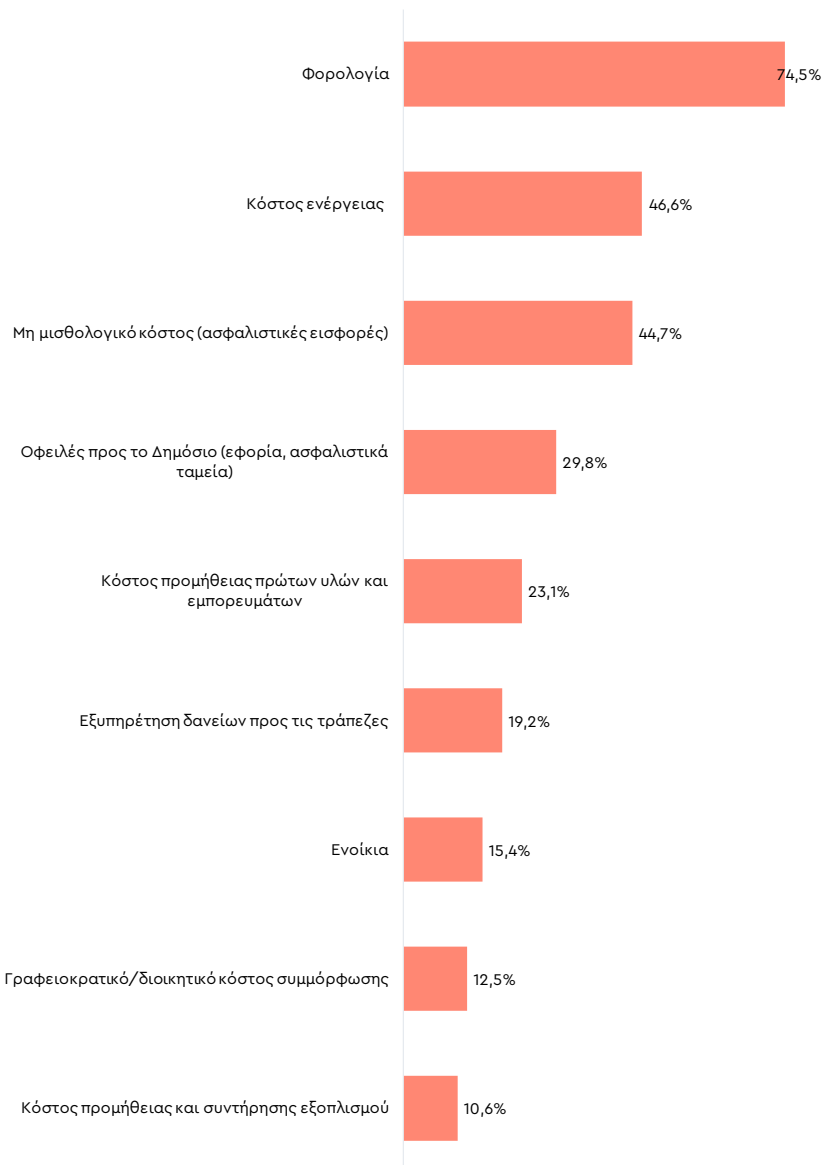
Διάγραμμα 15: Θεωρείτε ότι τα πρόστιμα για φορολογικές παραβάσεις είναι:.

Η φορολογία είναι με διαφορά το σημαντικότερο οικονομικό βάρος καθώς επιλέχθηκε από το 74,5% του δείγματος (155 επιχειρήσεις). Ακολουθούν το κόστος ενέργειας και το μη μισθολογικό κόστος με 46,6% και 44,7% αντίστοιχα (97 και 93 επιχειρήσεις). Πιο χαμηλά, στο 29,8% βρίσκονται οι οφειλές προς την εφορία και τα ασφαλιστικά ταμεία (62 επιχειρήσεις) και ακόμα χαμηλότερα, στο 23,1%, η προμήθεια πρώτων υλών και εμπορευμάτων (48 επιχειρήσεις). Η εξυπηρέτηση δανείων επιλέχθηκε από το 19,2%, (40 επιχειρήσεις), τα ενοίκια από το 15,4% (32 επιχειρήσεις), το διοικητικό κόστος συμμόρφωσης από το 12,5% (26 επιχειρήσεις) και, τέλος, το κόστος εξοπλισμού από

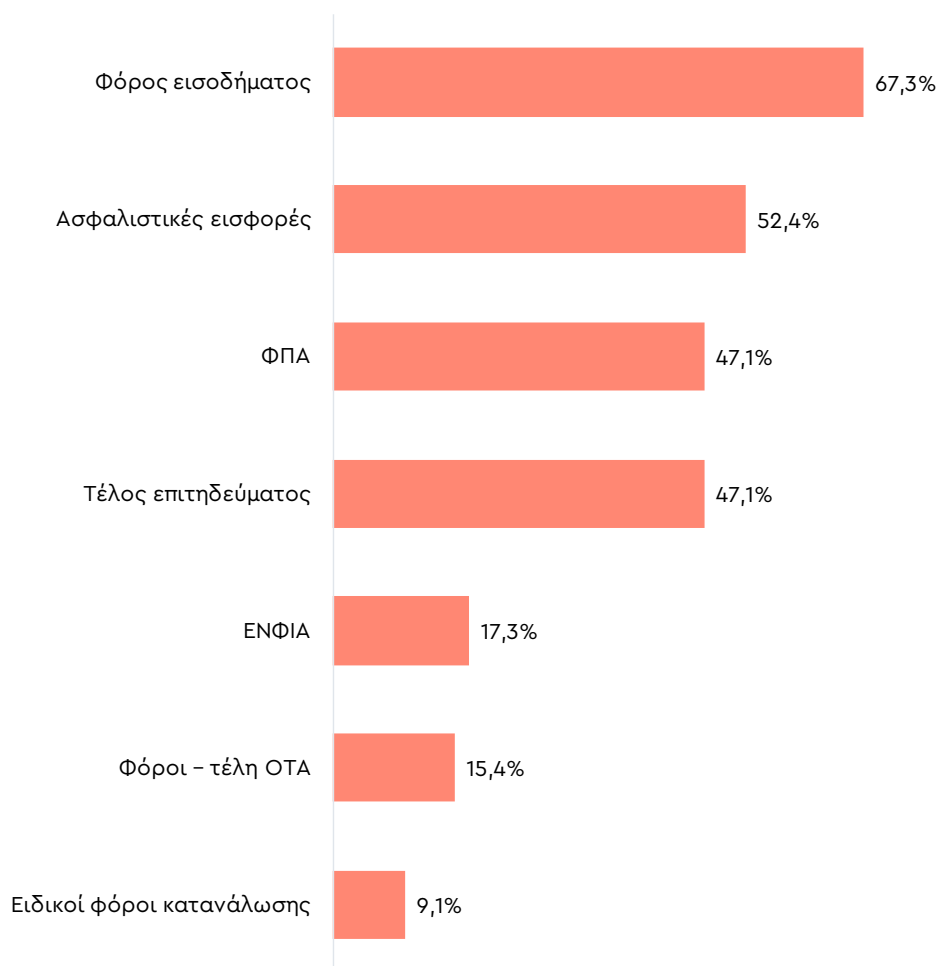
το 10,6% (22 επιχειρήσεις). Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι πως από τα 4 πρώτα βάρη, τα 3 αφορούν το κράτος.

Διάγραμμα 16: Ποια θεωρείτε τα τρία σημαντικότερα οικονομικά βάρη της επιχείρησής σας;

Εξειδικεύοντας περισσότερο στη φορολογία (και τις ασφαλιστικές εισφορές) η μεγαλύτερη επιβάρυνση συνδέεται με τον φόρο εισοδήματος στο 67,3% (140 επιχειρήσεις). Λίγο χαμηλότερα, στο 52,4%, βρίσκονται οι ασφαλιστικές εισφορές (109 επιχειρήσεις) και ακολουθούν ο ΦΠΑ και το τέλος επιτηδεύματος, το καθένα με 47,1% (98 επιχειρήσεις). Στις τρεις τελευταίες θέσεις βρίσκονται ο ΕΝΦΙΑ με 17,3% (36 επιχειρήσεις), τα τέλη ΟΤΑ με 15,4% (32 επιχειρήσεις) και οι ΕΦΚ με 9,1% (19 επιχειρήσεις).

Διάγραμμα 17: Ποια τρία είδη φορολογίας θεωρείτε ότι σας επιβαρύνουν περισσότερο ως επιχείρηση;

8

Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής

Η φορολογία αποτελεί μεγάλη πρόκληση για την μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα. Οι φόροι μειώνουν τα κέρδη της επιχείρησης. Στην ατομική επιχείρηση όμως τα κέρδη αντιπροσωπεύουν τόσο την απόδοση του κεφαλαίου που επενδύει ο επιχειρηματίας όσο και τις αποδόσεις της εργασίας που καταβάλλει, της επιχειρηματικής δεξιότητας που διαθέτει και του επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνει ο ιδιοκτήτης επιχειρηματίας. Επιπλέον, και ειδικά για την Ελλάδα όπου η πρόσβαση σε τραπεζική χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί κεντρικό πρόβλημα για την πλειονότητα των επιχειρήσεων⁴³, τα κέρδη στις μικρές επιχειρήσεις αποτελούν και την κύρια πηγή χρηματοδότησής τους, τόσο μακροχρόνιας για αύξηση μισθών, για επενδύσεις κεφαλαίου και για ευκαιρίες επέκτασης, όσο και χρηματοδότησης κεφαλαίου κίνησης για να υποστηρίξουν περιόδους μείωσης των κερδών στη βάση της οικονομικής συγκυρίας και του οικονομικού κύκλου, όπως, για παράδειγμα, στην περίοδο της πανδημίας.

Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπόψη την αριθμητική κυριαρχία αλλά και τη σημασία, τόσο από κοινωνική όσο και από οικονομική άποψη, των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων για την ελληνική οικονομία, όπως άλλωστε ισχύει και για τις περισσότερες χώρες, η υιοθέτηση των πλέον κατάλληλων φορολογικών πολιτικών για την βελτίωση των επιδόσεων τους και την περαιτέρω ανάπτυξη και μεγέθυνση τους θα έπρεπε να αποτελεί ζωτική προτεραιότητα της δημόσιας πολιτικής. Ο προσεκτικός σχεδιασμός του φορολογικού πλαισίου για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, και ενδεχομένως η χρήση ειδικών φορολογικών κανόνων, μπορεί να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες της μικρής επιχείρησης στην αγορά αλλά και τα δυσανάλογα υψηλά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις αυτές, τα οποία μάλιστα στην Ελλάδα παραμένουν σταθερά και ισχυρά μέσα στο χρόνο⁴⁴.

Προφανώς, ο σχεδιασμός ενός φορολογικού πλαισίου για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις δεν πρέπει να εξαντλείται στην επιλογή φορολογικών συντελεστών, αλλά θα πρέπει να έχει ως σκοπό τη διαμόρφωση των απαραίτητων προϋποθέσεων για ισχυρή, βιώσιμη και ανθεκτική ανάπτυξη της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας, τα οφέλη της οποίας θα διαχέονται σε ολόκληρη την οικονομία. Το φορολογικό πλαίσιο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις μειονεκτούν έναντι των μεγάλων οντοτήτων στο σύστημα φορολογίας επειδή δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες φορολογικού σχεδιασμού, επειδή επηρεάζονται περισσότερο από τη διπλή φορολόγηση των εταιρικών κερδών και τον

⁴³ Βλ. OECD (2022).

⁴⁴ Για τις αδυναμίες και τα εμπόδια των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα βλέπε τις έρευνες του ΣΕΒ (2017 και 2018).

περιορισμένο συμψηφισμό ζημιών, επειδή επιβαρύνονται από υψηλότερο κόστος συμμόρφωσης και επειδή εξαρτώνται περισσότερο από τη χρηματοδότηση με ίδια κεφάλαια. Από την άλλη, οι ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων εμφανίζουν, παραδοσιακά, ιδιαίτερα χαμηλά εισοδήματα σε σχέση με άλλες ομάδες φορολογουμένων, δύνανται να αναμειγνύουν ιδιωτική και επιχειρηματική οικονομική διαχείριση, έχουν σημαντικά περιθώρια ευελιξίας στην οργάνωση της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας ώστε να ελαχιστοποιούν την φορολογική τους επιβάρυνση (π.χ. επιλέγοντας κατάλληλα τη νομική τους μορφή, χρονίζοντας τη διανομή των κερδών σύμφωνα με τις προτιμήσεις τους ή δημιουργώντας συμβατικές σχέσεις με τις επιχειρήσεις τους).

Η υιοθέτηση ειδικού προνομιακού φορολογικού πλαισίου για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, ως τρόπος στήριξης και ενίσχυσης της ανάπτυξής τους, θα πρέπει να ενθαρρύνει και να κινητροδοτεί τα επιθυμητά αποτελέσματα, ήτοι να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την καινοτομία, την εξωστρέφεια, τις επενδύσεις και την ανθεκτικότητα των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, αλλά και να αντιμετωπίζει τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης επιχειρηματικότητας, ήτοι το γεγονός ότι η χρηματοδότησή της γίνεται κυρίως με ίδια κεφάλαια. Διαφορετικά, εάν το ειδικό φορολογικό πλαίσιο συνδέεται αποκλειστικά με το μέγεθος των επιχειρήσεων ή προκρίνει κάποιες επιχειρηματικές δραστηριότητες ή ομάδες, παρεμποδίζει την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και εισάγει νέες στρεβλώσεις που εμποδίζουν την αποτελεσματικότητα και τη διαφάνεια του φορολογικού συστήματος στο σύνολο του. Αντίστοιχες αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη και λειτουργία των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων προκύπτουν και όταν το ειδικό φορολογικό πλαίσιο για αυτές τις επιχειρήσεις σχεδιάζεται στη βάση εισπρακτικών στόχων δημοσιονομικής ισορροπίας, γεγονός που έχει συμβεί αρκετές φορές στην ελληνική πραγματικότητα.

Στο πλαίσιο αυτό, επιλογές πολιτικής που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα στην ελληνική οικονομία κατά την τρέχουσα οικονομική συγκυρία, και να μετατρέψουν το ελληνικό φορολογικό σύστημα σε ένα πρόσθετο αναπτυξιακό εργαλείο, περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων:

- α) την αξιολόγηση και ενδεχομένως τον εναλλακτικό προσδιορισμό των φορολογικών συντελεστών, της φορολογικής κλίμακας και της προοδευτικότητας του συστήματος φορολόγησης γενικά, αλλά και ειδικά για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, στα πρότυπα των ειδικών φορολογικών πλαισίων που εφαρμόζονται σε άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες,
- β) την παροχή συγκεκριμένων φορολογικών κινήτρων συνδεδεμένων με τα αποτελέσματα επιχειρηματικής δράσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, όπως καινοτομία, εξωστρέφεια και επενδύσεις, καθώς, και,
- γ) τη στήριξη με φοροαπαλλαγές μικρών και πολύ μικρών δυναμικών επιχειρήσεων που δημιουργούν θέσεις εργασίας και προστιθέμενη αξία και αντιμετωπίζουν

αυξημένα προβλήματα εξεύρεσης επαρκούς χρηματοδότησης λόγω των αυξημένων κεφαλαιακών αναγκών τους και της αβεβαιότητας που συνδέεται με τα επιχειρηματικά τους μοντέλα. Η όποια ελάφρυνση της φορολογικής επιβάρυνσης της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας, για παράδειγμα με την κατάργηση του τέλους επιτηδεύματος, είναι απαραίτητη, αλλά θα πρέπει να γίνει σε συνδυασμό με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης μέσω μηχανισμών και κινήτρων αποκάλυψης αδήλωτων εισοδημάτων και περιορισμού της παραοικονομίας.

Σε κάθε περίπτωση, η επάρκεια του φορολογικού πλαισίου και των φορολογικών κινήτρων για τη μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα εξαρτάται από την ικανότητα του συστήματος να αντιμετωπίζει και να ανακουφίζει σωστά και στοχευμένα τα προβλήματα των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, καθώς και από το κόστος που συνδέεται με την εφαρμογή του εν λόγω συστήματος. Προκειμένου, λοιπόν, να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητά του και να αποφευχθούν ακούσιες αρνητικές επιπτώσεις, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, η όποια φορολογική πολιτική να σχεδιάζεται με απλό, διαφανή και ουδέτερο τρόπο.

Ως εκ τούτου, υπογραμμίζουμε τη σημασία γενικά ενός δίκαιου, απλού και προβλέψιμου φορολογικού πλαισίου, ώστε να διαμορφώνεται ένα ελκυστικό επιχειρηματικό περιβάλλον για όλες τις επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Ευκαιρία προς αυτήν την κατεύθυνση είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός του φορολογικού μηχανισμού που βρίσκεται σε εξέλιξη, αρκεί αυτός ο μετασχηματισμός να γίνει στη βάση απλοποίησης και βελτίωσης του συστήματος και όχι στη διατήρηση της υφιστάμενης πολυπλοκότητας και την εισαγωγή μιας νέας ψηφιακής πλέον γραφειοκρατίας. Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει την τελευταία δεκαετία, το ελληνικό φορολογικό πλαίσιο εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη πολυπλοκότητα και ο ψηφιακός μετασχηματισμός τού πραγματοποιείται με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς, γεγονός που, αφενός, προκαλεί ανασφάλεια στους φορολογούμενους και καθιστά τη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης δύσκολη και, αφετέρου, αποθαρρύνει τα άτομα να μετέχουν στην επίσημη οικονομία περιορίζοντας έτσι τη φορολογική συμμόρφωση. Η απλοποίηση και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος, λοιπόν, είναι απαραίτητη ώστε να αναπτυχθεί η μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα, η οποία θα συμβάλει, εν τέλει, και στην ευρύτερη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας⁴⁵.

⁴⁵ Για τη σχέση του φορολογικού συστήματος με την οικονομική ανάπτυξη βλέπε την μελέτη των Ράπανος & Καπλάνογλου (2014). Για τις σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στη διανομή του εισοδήματος και την κοινωνική δικαιοσύνη που μπορεί να έχει ένα φορολογικό σύστημα που προωθεί την οικονομική μεγέθυνση βλέπε την εργασία του Institute for Fiscal Studies (2010) που έγινε υπό την εποπτεία του νομπελίστα καθηγητή James Mirrlees.

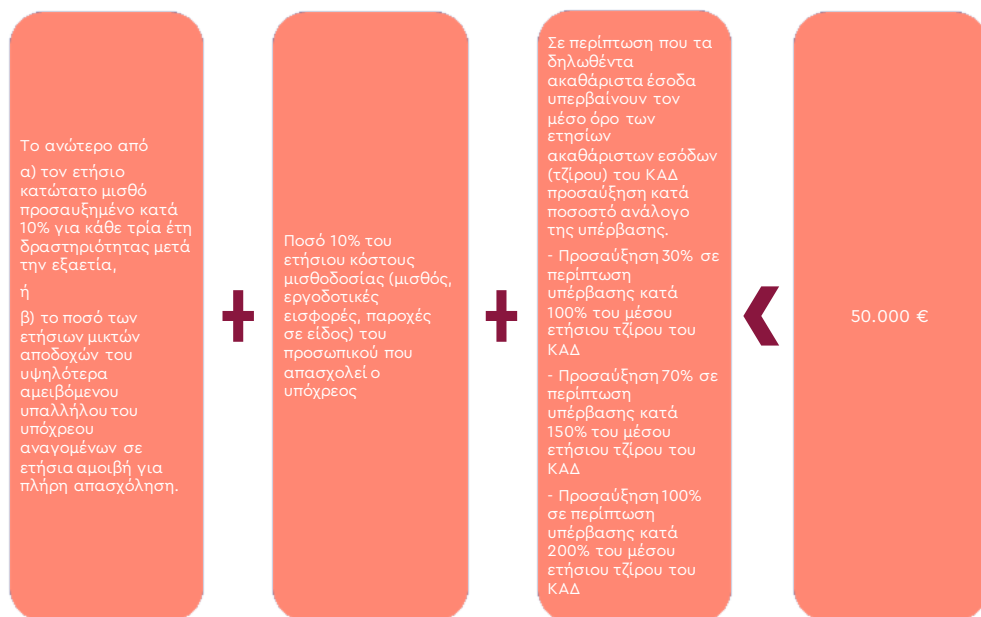

Επίμετρο

Μετά την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών έθεσε σε διαβούλευση νέο φορολογικό νομοσχέδιο με τίτλο «Μέτρα για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής» με το οποίο τροποποιείται σημαντικά ο τρόπος φορολόγησης ατομικών επιχειρήσεων, ελεύθερων επαγγελματιών και αυτοαπασχολούμενων.

Συγκεκριμένα, με το προτεινόμενο νομοσχεδίου θεσπίζεται ένα νέο σύστημα τεκμαρτής φορολόγησης για τη μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα χωρίς νομική προσωπικότητα βάσει του οποίου το ελάχιστο τεκμαιρόμενο κέρδος των ασκούντων ατομική επιχειρηματική δραστηριότητα είναι τουλάχιστον αντίστοιχο με τον κατώτατο μισθό, ήτοι 10.920 ευρώ ετησίως (780×14) ή, εάν απασχολεί ένα ή περισσότερους υπαλλήλους, με τον μισθό του υπαλλήλου του που αμείβεται υψηλότερα, αναγόμενο σε ετήσια βάση. Το ελάχιστο αυτό τεκμαρτό κέρδος προσαυξάνεται ανάλογα με τα χρόνια άσκησης της επαγγελματικής δραστηριότητας, το συνολικό εργατικό κόστος της επιχείρησης καθώς και με βάση τον κύκλο εργασιών που πραγματοποιεί η ατομική επιχείρηση σε σχέση με τον μέσο όρο του κύκλου εργασιών του ίδιου Κωδικού Αριθμού Δραστηριότητας (ΚΑΔ). Το σύνολο του τεκμηρίου δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των πενήντα χιλιάδων ευρώ 50.000 ευρώ ετησίως, γεγονός που συνεπάγεται ότι το ετήσιο τεκμαρτό κέρδος των ατομικών επιχειρήσεων ορίζεται στο εύρος μεταξύ 10.920 ευρώ και 50.000 ευρώ. Σημειώνεται επιπλέον ότι, πέρα από τις προσαυξήσεις, η προτεινόμενη ρύθμιση περιλαμβάνει πλήρη απαλλαγή τεκμηρίου για άτομα με αναπηρία, εκπτώσεις τεκμηρίου για υπόχρεους με επιχειρηματική δραστηριότητα σε χωριά με πληθυσμό έως 500 κατοίκους και νησιά κάτω από 3.100 κατοίκους, μειώσεις τεκμηρίου για υπόχρεους με εισοδήματα από μισθωτή εργασία, σύνταξη ή αγροτική επιχείρηση καθώς και τη δυνατότητα αμφισβήτησης του τεκμηρίου στο σύνολό του (μαχητό τεκμήριο) εάν ο φορολογούμενος αποδείξει με πραγματικά περιστατικά την αδυναμία κάλυψής του (π.χ. στρατιωτική θητεία, φυλακή, νοσηλεία, εγκυμοσύνη και λοχεία, φυσικές καταστροφές, ανάκληση άδειας, απαγόρευση λειτουργίας και άλλους λόγους ανωτέρας βίας).

Σχήμα 1: Προσδιορισμός ελάχιστου τεκμαρτού κέρδους ατομικής επιχείρησης στο προτεινόμενο νέο σύστημα τεκμαρτής φορολόγησης

Για την αξιολόγηση της προτεινόμενης ρύθμισης πρέπει καταρχήν να γίνει διάκριση μεταξύ ειδικών φορολογικών καθεστώτων τεκμαρτής φορολόγησης ανάλογα με το σκοπό θέσπισης τους.

- Η μία περίπτωση είναι ο σχεδιασμός και επιβολή πλαισίου τεκμαρτής φορολόγησης να έχει ως στόχο τη μείωση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής (μη καταγεγραμμένης οικονομικής δραστηριότητας γενικά). Για την επίτευξη αυτού του στόχου θα πρέπει να δίδονται αντίστοιχα κίνητρα για την ενίσχυση της επίσημης οικονομικής δραστηριότητας, ήτοι το όφελος που θα έχουν οι φορολογούμενοι και συμμετέχοντες στις συναλλαγές, εάν δηλώνουν τις συναλλαγές και τα εισοδήματα, να υπερτερεί έναντι της επιλογής της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής (ειδική τεκμαρτή φορολόγηση για μείωση παραοικονομίας).
- Η δεύτερη περίπτωση στόχου θέσπισης πλαισίου τεκμαρτής φορολόγησης είναι η παροχή αναπτυξιακών κινήτρων σε συγκεκριμένες επιχειρηματικές ομάδες, π.χ. μικρή και πολύ μικρή επιχειρηματικότητα. Σε αυτήν την περίπτωση το πλαίσιο τεκμαρτής φορολόγησης σχεδιάζεται με παροχή συγκεκριμένων

προνομιών (π.χ. χαμηλότεροι συγκριτικά φορολογικοί συντελεστές, φορολογικές εκπτώσεις και απαλλαγές κτλ.) για να ενισχυθεί η συγκεκριμένη οικονομική δραστηριότητα. Μια τέτοια προνομιακή τεκμαρτή φορολόγηση δύναται να συνδυάζεται και με άλλα φορολογικά, ή και μη φορολογικά, κίνητρα στο πλαίσιο ολοκληρωμένης αναπτυξιακής πολιτικής για την επιχειρηματική ομάδα στόχο (ειδική τεκμαρτή φορολόγηση αναπτυξιακού χαρακτήρα).

- Η τρίτη περίπτωση σχεδιασμού και επιβολής πλαισίου τεκμαρτής φορολόγησης έχει περισσότερο εισπρακτικό χαρακτήρα καθώς έχει ως στόχο την αύξηση των φορολογικών εσόδων, είτε γενικά στα πλαίσια διατήρησης της δημοσιονομικής ισορροπίας, είτε ειδικά στα πλαίσια βελτίωσης των εσόδων από συγκεκριμένες ομάδες φορολογουμένων με υψηλή φοροδοτική ικανότητα ή/και χαμηλή φορολογική συμμόρφωση (ειδική τεκμαρτή φορολόγηση εισπρακτικού χαρακτήρα).

Η νέα φορολογική πολιτική που ανακοινώθηκε για φορολόγηση βάσει τεκμαρτού εισοδήματος των ατομικών επιχειρήσεων, μάλλον, κατατάσσεται στην τρίτη περίπτωση θέσπισης τεκμαρτής φορολόγησης με εισπρακτικό χαρακτήρα, ήτοι στην επιβολή τεκμαρτής φορολόγησης για απλή βελτίωση των φορολογικών εισπράξεων από την ομάδα των ελεύθερων επαγγελματιών.

Το νέο πλαίσιο τεκμαρτής φορολόγησης προφανώς δεν συνδέεται σε καμία περίπτωση με την παροχή φορολογικών διευκολύνσεων και αναπτυξιακών κινήτρων για την επιχειρηματική ομάδα των ελεύθερων επαγγελματιών. Μόνη τέτοια πρόνοια είναι η μη εφαρμογή της νέας προτεινόμενης τεκμαρτής φορολόγησης σε νέους αυτοαπασχολούμενους για τα τρία πρώτα χρόνια της δραστηριότητάς τους. Προφανώς, η συγκεκριμένη φορολογική διευκόλυνση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει ολοκληρωμένα αναπτυξιακά (φορολογικά) κίνητρα για την εκκίνηση/ επένδυση νέας ατομικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Είναι απλά μια διευκόλυνση σε όποιον ήδη, π.χ. λόγω σπουδών και αντικειμένου, αναπόφευκτα θα πρέπει να εκκινήσει φορολογικά επαγγελματική δραστηριότητα ελεύθερου επαγγελματία.

Δεν μπορεί όμως ούτε να ταξινομηθεί στις ειδικές φορολογικές πολιτικές τεκμαρτής φορολόγησης που έχουν σχεδιαστεί με στόχο τη μείωση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην ομάδα των ελεύθερων επαγγελματιών καθώς δεν συνδυάζεται με την παροχή κινήτρων για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η μοναδική επιβράβευση που καταγράφεται είναι η μείωση του τέλους επιτηδεύματος (από το 2024) κατά 50% για όσους δεν καλύπτονται από τα τεκμήρια ενώ η μείωση για όσους καλύπτονται από τεκμήρια θα είναι μόνο 25%. Η επιβράβευση αυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ουσιαστικό κίνητρο καθώς λόγω του ύψους της συνεπαγόμενης φοροελάφρυνσης δεν φαίνεται να μπορεί να προκαλέσει καμία ουσιαστική διαφορά

στη συμπεριφορά (φορολογική συμμόρφωση) των ατομικών επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών (η επιβράβευση για έναν φορολογούμενο που θα δηλώσει παραπάνω εισόδημα ώστε να υπερκαλύπτει το τεκμήριο και να τύχει της μεγαλύτερης μείωσης του τέλους επιτηδεύματος υπολογίζεται σε μόνο 162,50€).

Η προτεινόμενη, λοιπόν, ρύθμιση τεκμαρτής φορολόγησης αξιολογείται ως ένα μέτρο εισπρακτικού χαρακτήρα από την ομάδα των ατομικών επιχειρήσεων, των ελεύθερων επαγγελματιών και αυτοαπασχολούμενων που παρουσιάζει, εν γένει, χαμηλή συμμόρφωση. Η οριζόντια όμως εφαρμογή αυτής της τεκμαρτής φορολόγησης μέσα στην ομάδα των ελεύθερων επαγγελματιών, παρά τις όποιες διορθωτικές προσαυξήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω και αφορούν τα χρόνια άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας, το εργατικό μισθοδοσίας της επιχείρησης και τον κύκλο εργασιών που πραγματοποιεί η επιχείρηση σε σχέση με τον μέσο όρο του κύκλου εργασιών αντίστοιχων επιχειρήσεων, δημιουργεί φορολογικές ανισότητες και στρεβλώσεις και γενικότερα προβληματισμό για την επίπτωση του μέτρου φορολόγησης στην οικονομική δραστηριότητα.

Βραχυχρόνια εκτιμάται αύξηση των φορολογικών εσόδων από τη συγκεκριμένη ομάδα φορολογουμένων αλλά ατομικές επιχειρήσεις που τα πραγματικά τους εισοδήματα, είτε συγκυριακά είτε συστηματικά, είναι χαμηλότερα από το ελάχιστο τεκμαρτό εισόδημα που θεσπίζεται ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ζητήματα βιωσιμότητας. Ταυτόχρονα ένα μεγάλο μέρος της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας που μπορεί να αφορά υπόχρεους των οποίων τα δηλωθέντα εισοδήματα υπερβαίνουν το ελάχιστο τεκμαρτό εισόδημα του νέου συστήματος μένει στο απυρόβλητο. Μεσομακροχρόνια εκτιμάται ότι τα εισοδήματα που θα εμφανίζουν οι ατομικές επιχειρήσεις θα προσαρμοστούν στην περιοχή γύρω από το τεκμήριο καθώς και ότι αρκετές ατομικές επιχειρήσεις θα λάβουν νομική προσωπικότητα ώστε να μειωθεί η συνολική φορολογική τους επιβάρυνση. Στη βάση αυτών, λοιπόν, η προτεινόμενη ρύθμιση, και επειδή δεν περιλαμβάνει και δεν συμπληρώνεται με γενικότερα κίνητρα για μείωση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής και τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης, φαίνεται να έχει, εν τέλει, περιορισμένη χρονική και ποσοτική απόδοση.

Προβληματισμός επίσης γεννάται και από την επιλογή των προσδιοριστικών παραγόντων της ελάχιστης τεκμαρτής αμοιβής. Βασικός άξονας του νέου τεκμαρτού συστήματος είναι τα τεκμαιρόμενα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα, τα οποία προσαυξάνονται με βάση το κόστος μισθοδοσίας του προσωπικού και τον κύκλο εργασιών της επιχείρησης.

Η επιλογή του κύκλου εργασιών ως κριτηρίου προσαύξησης του τεκμαρτού εισοδήματος δημιουργεί ζητήματα ισότιμης φορολογικής αντιμετώπισης καθώς η

σχέση μεταξύ κύκλου εργασιών και κερδών δεν είναι η ίδια σε όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, δεδομένων των διαφορετικών επιπτώσεων του επιχειρηματικού κόστους, ιδίως των ενδιάμεσων εισροών, στους διάφορους κλάδους. Αυτό σημαίνει ότι η οριζόντια προσαύξηση στην προτεινόμενη τεκμαρτή φορολόγηση με βάση μόνο τον κύκλο εργασιών των διαφορετικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χωρίς την εφαρμογή συμπληρωματικών τομεακών συντελεστών (π.χ. μέση κερδοφορία κάθε διαφορετικής δραστηριότητας) συνεπάγεται σημαντικές στρεβλώσεις στην τελική φορολογική επιβάρυνση και, συνεπώς, δύναται να δημιουργήσει ισχυρό αντικίνητρο στην επίσημη καταγραφή συναλλαγών και στην εμφάνιση κύκλου εργασιών, ενισχύοντας περαιτέρω την παραοικονομία.

Η απασχόληση σε επίπεδο επιχείρησης είναι εύκολο να υπολογιστεί και να παρακολουθηθεί. Ωστόσο, η ένταση του συντελεστή εργασίας διαφέρει ανά οικονομική δραστηριότητα γεγονός που συνεπάγεται ότι η οριζόντια εφαρμογή του κριτηρίου προσαύξησης επιβαρύνει ασύμμετρα δραστηριότητες εντάσεως εργασίας. Επιπλέον σημειώνεται ότι είναι επίσης σχετικά εύκολο να απασχοληθούν εργαζόμενοι ανεπίσημα ή ως εξωτερικοί συνεργάτες, πράγμα που σημαίνει ότι η χρησιμοποίηση της απασχόλησης ως προσδιοριστικού παράγοντα προσαύξησης του τεκμηρίου θα μπορούσε δυνητικά να οδηγήσει σε μη επιθυμητά αποτελέσματα, όπως την περαιτέρω ενθάρρυνση της άτυπης εργασίας ή των ασταθών εργασιακών σχέσεων, φαινόμενα, δηλαδή, που ήδη είναι σημαντικά στην ελληνική πραγματικότητα.

Εν κατακλείδι, η προτεινόμενη ρύθμιση τεκμαρτής φορολόγησης της μικρής και πολύ μικρής επιχειρηματικότητας χωρίς νομική προσωπικότητα διορθώνει, εν μέρει, αποσπασματικά και βραχυχρόνια, μόνο το δημοσιονομικό πρόβλημα χαμηλών εσόδων από τη συγκεκριμένη ομάδα φορολογουμένων αλλά δεν φαίνεται να συμβάλλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση του βαθύτερου προβλήματος της φορολογικής συμμόρφωσης και της άνισης κατανομής των φορολογικών βαρών που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία. Υπό αυτήν την έννοια, η αντιμετώπιση του πραγματικού φορολογικού προβλήματος της χώρας και η ουσιαστική σύνδεση του φορολογικού συστήματος με τη δημιουργία ενός ελκυστικού στην επιχειρηματικότητα περιβάλλοντος που ενισχύει την ανάπτυξη της οικονομίας μεταφέρεται στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Γιαννοπούλου, Τ., Γιανναγός, Ν., Φωθιαδάκης, Κ., Κουμερτά, Μ., Τσίτσικας, Χρ., Κρίνης, Β., & Παπανδρέου, Ν. (2022). Ένα δίκαιο και αποδοτικό φορολογικό σύστημα. Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς.
- ΔιαΝΕΟσις (2016), *Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, έκταση και προτάσεις καταπολέμησής της*.
- ΔιαΝΕΟσις & IOBE (2018). *Η φορολογία εισοδήματος στην Ελλάδα: Συγκριτική ανάλυση και προτάσεις αναμόρφωσης*.
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2019). *Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2019 για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις*.
- IOBE (2020). *Η διαφορετική φορολογία και η επίδρασή της στην προώθηση και την επίτευξη στόχων της δημόσιας πολιτικής*.
- Καπλάνογλου, Γ. (2023). *Η άνιση κατανομή του φορολογικού βάρους στα νοικοκυριά στην Ελλάδα*. ΙΝΕ ΓΣΕΕ.
- Κουμαριανός, Ε. (2019). *Προκλήσεις και προοπτικές για το ασφαλιστικό των ελεύθερων επαγγελματιών: Η μεταρρύθμιση του Ν. 4387/2016 και οι προσαρμογές της*. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Ξαφά, Μ. (2021). *Φορολογική πολιτική: Μικρότερο κράτος και λιγότεροι φόροι*. ΚΕΦΙΜ.
- Ράπανος, Β. & Καπλάνογλου, Γ. (2014). «Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας». Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών: *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, σελ. 609–638.
- ΣΕΒ (2017). *Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα (Μέρος Α): Συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις*.
- ΣΕΒ (2018). *Οι μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα (Μέρος Β): Διαδρομές επιχειρηματικής μεγέθυνσης, διεθνής εμπειρία και οι ελληνικές ΜΜΕ*.
- Σταματόπουλος, Δ. & Καραβοκύρης, Α. (2022). *Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων: Ανάλυση και ερμηνεία*. Forin – Σταματόπουλος.
- Aghion, P. & R. Griffith (2008). *Competition and growth*. MIT Press.
- Akcigit, U., Grigsby, J., Nicholas, T. & Stantcheva, S. (2021). *Taxation and Innovation in the 20th Century*. NBER Working Paper Series, No. 24982.
- Allingham, M., & Sandmo, A. (1972). «Income tax evasion: A theoretical analysis». *Journal*

of *Public Economics*, 1(3-4): 323-338.

Alstadsæter A. & Jacob, M. (2013). «The effect of awareness and incentives on tax evasion». *CESifo Working Paper Series*, No. 4369.

Artavanis, N., Morse, A. & Tsoutsoura, M. (2015). «Measuring Income Tax Evasion Using Bank Credit: Evidence from Greece». *The Quarterly Journal of Economics*, 131(2): 739-798.

Auerbach A. & Hassett, K. (1991). «Recent U.S. investment behavior and the tax reform act of 1986: A disaggregate view». *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 35: 185-215.

Baker, J. (2019). *The antitrust paradigm: Restoring a competitive economy*. Harvard University Press.

Balliamoune-Lutz, M., & Garelo, P. (2014). «Tax structure and entrepreneurship». *Small Business Economics*, 42(1): 165-190.

Bell A., R. Chetty, Jaravel, X., Petkova, N. & Van Reenen J. (2019). «Do tax cuts produce more Einsteins? The impacts of financial incentives versus exposure to innovation on the supply of inventors». *Journal of the European Economic Association*, 17(3): 651-677.

Bergner S., Brautigam R., Evers M.-T. & Spengel C. (2017). «The use of SME tax incentives in the European Union». *Centre for European Economic Research, Discussion Paper No. 17-006*.

Bruce, D. (2000). «Effects of the United States tax system on transitions into self-employment». *Labour Economics*, 7(5): 545-574.

Carroll, R., Holtz-Eakin, D., Rider, M. & Rosen, H. (2000). «Income taxes and entrepreneurs' use of labor». *Journal of Labor Economics*, 18(2): 324-351.

Carroll, R., Holtz-Eakin, D., Rider, M., & Rosen, H. (2001). «Personal income taxes and the growth of small firms». *Tax Policy and the Economy*, 15(1): 121-147.

Chen, D., Qi, S., & Schlagenhauf, D. (2018). «Corporate income tax, legal form of organization, and employment». *American Economic Journal: Macroeconomics*, 10(4): 270-304.

Chirinko, R., Fazzari, S. and Meyer, A. (1999). «How responsive is business capital formation to its user cost? An exploration with micro data». *Journal of Public Economics*, 74(1): 53-80.

Clingingsmith D. & Shane S. (2016). «How individual income tax policy affects

- entrepreneurship». *Fordham Law Review*, 84(6): 2495–2516.
- Cullen, J. & Gordon, R. (2007), «Taxes and entrepreneurial risk-taking: Theory and evidence for the U.S». *Journal of Public Economics*, 91(7–8): 1479–1505.
- Cullis, J. & Philip, J. (1998). *Public Finance and Public Choice*. Oxford University Press.
- Cummins, J., Hassett, K. & Hubbard, R. (1994). «A reconsideration of investment behavior using tax reforms as natural experiments». *Brookings Papers on Economic Activity*, 2: 181–249.
- Curtis, E. & Decker, R. (2018). «Entrepreneurship and state taxation». *FEDS Working Paper* No. 2018–3.
- Darnihamedani, P., Block, J., Hessels, J. & Simonyanet, A. (2018). «Taxes, start-up costs, and innovative entrepreneurship». *Small Business Economics*, 51(2): 355–369.
- Dyrda S. & Pugsley B. (2023). *The rise of pass-throughs: An empirical investigation*. Mimeo.
- European Commission (2015). *SME taxation in Europe: An empirical study of applied corporate income taxation for SMEs compared to large enterprises*.
- European Commission (2017). *Literature review on taxation, entrepreneurship, and collaborative economy*.
- European Commission (2022). *Tax compliance costs for SMEs: An update and a complement*.
- Ferede, E. (2013). «Income tax progressivity and self-employment: Evidence from Canadian provinces». *Small Business Economics*, 40(1): 141–153.
- Fölster, S. (2002). «Do lower taxes stimulate self-employment?» *Small Business Economics*, 19(2): 135–145.
- Fossen, F. & Steiner, V. (2009). «Income taxes and entrepreneurial choice: Empirical evidence from two German natural experiments». *Empirical Economics*, 36(3): 487–513.
- Freire-Serén M. & Panadés, J. (2013). «Do higher tax rates encourage/discourage tax compliance?» *Modern Economy*, 4(12): 809–817.
- Gentry, W. & Hubbard, R. (2000). «Tax policy and entrepreneurial entry». *American Economic Review*, 90(2): 283–287.
- Gimmon, E. & Aiche (2021). «The effect of number of competitors in SME markets», *Israel Affairs*, 27(4): 773–783.

-
- Hall, R., & Jorgenson, D. (1969). «Tax policy and investment behavior». *American Economic Review*, 59(3): 388–401.
- Hansson, A. (2012). «Tax policy and entrepreneurship: Empirical evidence from Sweden». *Small Business Economics*, 38(40): 495–513.
- Hasset, K. & Hubbard, G. (2002). «Tax policy and business investment». In A. Auerbach & M. Feldstein (eds), *Handbook of Public Economics*, vol.3, σελ. 1293–1343.
- Heimonen, T. (2012). «What are the factors that affect innovation in growing SMEs?» *European Journal of Innovation Management*, 15(1): 122–144.
- Harju, J. & Kosonen, T. (2013). «The Impact of tax incentives on the economic activity of entrepreneurs». *CESifo Working Paper*, No. 4259.
- Harju, J., Koivisto, A. & Matikka, T. (2022). «The effects of corporate taxes on small firms». *Journal of Public Economics*, 212: 104704.
- Institute for Fiscal Studies, (2010), «Dimensions of tax design: The Mirrlees review». *Oxford University Press*.
- International Labor Organization (2019). *Small matters: Global evidence on the contribution to employment by the self-employed, micro-enterprises and SMEs*.
- International Labor Organization (2021). *Internal and external factors for SME success: What EBMOs should know to promote more competitive enterprises*.
- Kaplanoglou, G. & Rapanos, V. (2013). «Tax and trust: the fiscal crisis in Greece». *South European Society and Politics*, 18(3): 283–304.
- Kay, J. (1990). «Tax policy: A survey». *The Economic Journal*, 100(399): 18–75.
- Kounadeas, T., Eriotis, N., Boufounou, P. & S. Donta (2022). «Analysis of the factors affecting tax evasion in Greece». *International Journal of Economics and Business Administration*, 10(1): 140–158.
- Lee C. & B. Z. Yuhua (2015). «SMEs, competition law and economic growth», *Asia-Pacific Economic Cooperation*, Issue Paper No. 10.
- Leitner S. (2016). «Financing constraints and firm growth in emerging Europe». *South East European Journal of Economics and Business*, 11(1): 18–40.
- Long, J. (1982). «The income tax and self-employment». *National Tax Journal*, 35: 31–42.
- Marchese M. (2021). «Preferential tax regimes for MSMEs: Operational aspects, impact evidence and policy implications», *ILO Working Paper* 33.

-
- Moore, R. (1983). «Self-employment and the incidence of the payroll tax». *National Tax Journal*, 36(4): 491-501.
- Nizaeva, M., & Coskun, A. (2019). «Investigating the relationship between financial constraint and growth of SMEs in South Eastern Europe». *SAGE Open*, 9(3).
- OECD (2015). «Taxation of SMEs in OECD and G20 countries». *OECD Tax Policy Studies* No.23.
- OECD (2017). *Enhancing the contributions of SMEs in a Global and digitalised economy*.
- OECD (2022). «Financing SMEs and entrepreneurs 2022: An OECD Scoreboard», *OECD Publishing*.
- Ongayi, W., Muzenda, D. Satande, J. & Malatji, K. (2021). «The Impact of taxation policies on the performance of small to medium enterprises». *International Journal of Economics and Business Administration*, 9(3): 163-170.
- Parker, S. (1996). «A time series model of self-employment under uncertainty». *Economica*, 63(251): 459-475.
- Parker, S. & Robson, M. (2004). «Explaining international variations in self-employment: Evidence from a panel of OECD countries». *Southern Economic Journal*, 71(2): 287-301.
- Philippon, T. (2019). *The great reversal: How America gave up on free markets*. Harvard University Press.
- Pyle, D. (1991), «The economics of taxpayer compliance», *Journal of Economic Surveys*, 5(2): 163-198.
- Robertson, M., Collins, A., Medeira, N. & Slater, J. (2003). «Barriers to startup and their effect on aspirant entrepreneurs». *Journal of Education and Training*, 45: 308-316.
- Roman, T., Marcu, N., Rusu, V., Doaca, E. & Siriteanu, A. (2023), «Tax payment and the performance of SMEs: A Longitudinal analysis on EU Countries». *Sustainability*, 15: 926-941.
- Romer, C. & Romer, D. (2010). «The macroeconomic effects of tax changes: Estimates based on a new measure of fiscal shocks». *American Economic Review*, 100(3): 763-801.
- Rusu, V. & Roman, A. (2017). «Entrepreneurial activity in the EU: An empirical evaluation of its determinants». *Sustainability*, 9(10): 1679.
- Saez, E. (2010). «Do taxpayers bunch at kink points?» *American Economic Journal: Economic Policy*, 2(3): 180-212.

- Salanie, B. (2003). *The Economics of Taxation*. MIT Press.
- Schneider, F., & Asllani, A. (2022). «Taxation of the Informal Economy in the EU, Publication for the Economic and Monetary Affairs Subcommittee on tax matters (FISC)», *Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament*.
- Schuetze, H. (2000). «Taxes, economic conditions, and recent trends in male self-employment: A Canada–US comparison». *Labour Economics*, 7(5): 507–544.
- Sritharan, N., Sahari, S., & Sharon, C. (2022). «A systematic literature review on tax evasion: Insights and future research agenda». *International Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sciences*, 12(2): 84–105.
- Stiglitz, J. & Rosengard, J. (2015). *Economics of the Public Sector*. W. W. Norton & Company.
- Torrini, R. (2005). *Cross-country differences in self-employment rates: The role of institutions*. *Labour Economics*, 12(5): 661–683.
- Vincent, O. (2021). «Assessing SMEs tax non-compliance behaviour in Sub-Saharan Africa (SSA): An insight from Nigeria». *Cogent Business & Management*, 8: 1938930.
- Vlachos, V. & Bitzenis, A. (2016). «Tax compliance of small enterprises in Greece». *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 28(2): 380–389.

10

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο

1. Φύλο: (Αντρας, Γυναίκα)
2. Ηλικία: (Έτος γέννησης)
3. Κλάδος δραστηριότητας: (ΣΤΑΚΟΔ 2008 – μενού και λεκτική περιγραφή)
4. Μορφωτικό επίπεδο: (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο, Μεταλυκειακό (ΙΕΚ, ΚΕΚ, κλπ), Πτυχίο ΤΕΙ ή ΑΕΙ, Μεταπτυχιακός τίτλος)
5. Περιοχή επιχειρηματικής δραστηριότητας: (Νομός – Δήμος)
6. Σύνολο εργαζόμενων στην επιχείρηση (εκτός από εσάς) με οποιαδήποτε μορφή (π.χ. μισθωτή, συνεταιρική, μαθητεία, μερική, οικογενειακή): (0, 1-2, 3-4, 5-9, 10+)
7. Ύψος δηλωθέντος ατομικού εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα στην τελευταία φορολογική δήλωση. (Αφορά το ατομικό εισόδημα χωρίς τα εισοδήματα συζύγου ή προστατευόμενων μελών): (Αρνητικό ή μηδενικό, 1-1.000, 1.001-5.000, 5.001-10.000, 10.001-20.000, 20.001-50.000, >50.000)
8. Ύψος δηλωθέντος ατομικού εισοδήματος από άλλες πηγές; (Αφορά το ατομικό εισόδημα χωρίς εισοδήματα συζύγου ή προστατευόμενων μελών. Μπορεί να γίνουν περισσότερες από μία επιλογές): (Ακίνητα, Μισθωτή εργασία, Σύνταξη, Κεφάλαιο (τόκοι, μερίσματα κτλ))
9. Ποιο θεωρείτε το σημαντικότερο οικονομικό βάρος της επιχείρησής σας; (Φορολογία, Μισθοδοσία, Ενέργεια, Τιμές προμηθευτών & κόστος πρώτων υλών, Ασφαλιστικές εισφορές, Ενοίκια, Άλλο)
10. Θεωρείτε ότι η φορολογία της επιχείρησής σας είναι: (Πολύ χαμηλή, Χαμηλή, Ούτε χαμηλή ούτε υψηλή, Υψηλή, Πολύ υψηλή)
11. Θεωρείτε ότι οι προσωπικές ασφαλιστικές εισφορές είναι: (Πολύ χαμηλές, Χαμηλές, Ούτε χαμηλές ούτε υψηλές, Υψηλές, Πολύ υψηλές)
12. Ποιο είδος φορολογίας θεωρείτε ότι σας επιβαρύνει περισσότερο ως επιχείρηση; (Φόρος εισοδήματος, Προσωπικές ασφαλιστικές εισφορές, Ασφαλιστικές εισφορές προσωπικού, ΦΠΑ, Ειδικό Φόρο Κατανάλωσης, ΕΝΦΙΑ)
13. Θα προτιμούσατε η φορολογία της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας να γίνεται όπως των νομικών προσώπων αντί του ισχύοντος καθεστώτος της φορολόγησης των φυσικών προσώπων. (Διαφωνώ απόλυτα, Διαφωνώ, Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ, Συμφωνώ, Συμφωνώ απόλυτα)
14. Θεωρείτε πως υπάρχουν επαρκή φορολογικά κίνητρα ώστε η επιχείρησή σας να αναλάβει δράσεις ενεργειακής εξοικονόμησης, περιβαλλοντικής συμμόρφωσης, ψηφιακού μετασχηματισμού, καινοτομίας και/ή επιχειρηματικής ανάπτυξης;

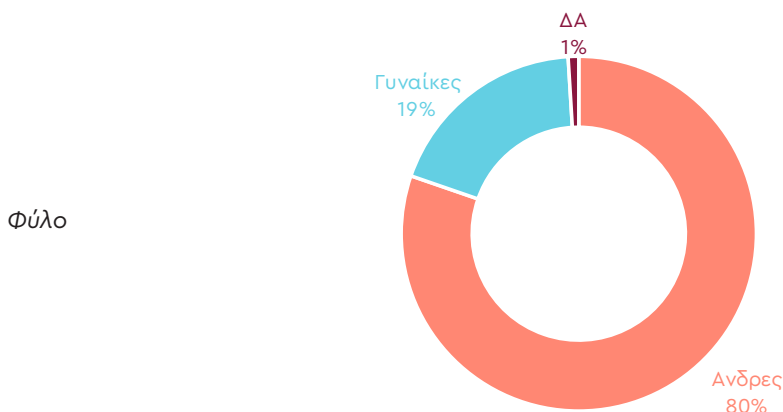
(Διαφωνώ απόλυτα, Διαφωνώ, Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ, Συμφωνώ, Συμφωνώ απόλυτα)

15. Η ισχύουσα φορολογική επιβάρυνση θεωρείτε ότι αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για την ανάπτυξη και τη μεγέθυνση της επιχειρήσής σας; (Καθόλου, Λίγο, Αρκετά, Πολύ, Πάρα πολύ)
16. Θεωρείτε ότι υπάρχει δυνατότητα φορολογικής απόκρυψης εισοδημάτων στο επάγγελμά σας; (Καθόλου, Λίγο, Αρκετά, Πολύ, Πάρα πολύ)
17. Θεωρείτε ότι η πιθανότητα εντοπισμού των αδήλων εισοδημάτων στο επάγγελμά σας είναι εύκολη; (Καθόλου, Λίγο, Αρκετά, Πολύ, Πάρα πολύ)
18. Θεωρείτε ότι τα πρόστιμα για φορολογικές παραβάσεις είναι: (Πολύ χαμηλά, Χαμηλά, Ούτε χαμηλά ούτε υψηλά, Υψηλά, Πολύ υψηλά)

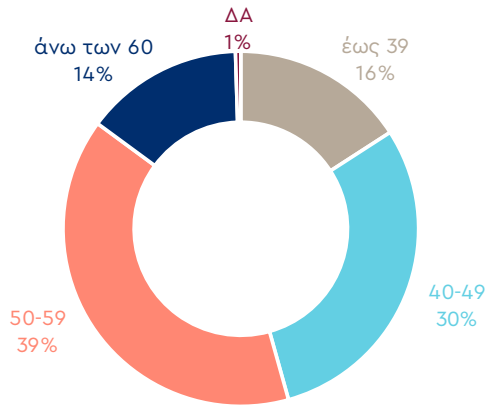
Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά επιχειρήσεων δείγματος

Η πρώτη ενότητα ερωτημάτων αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, δηλαδή το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης και την περιοχή δραστηριότητας.

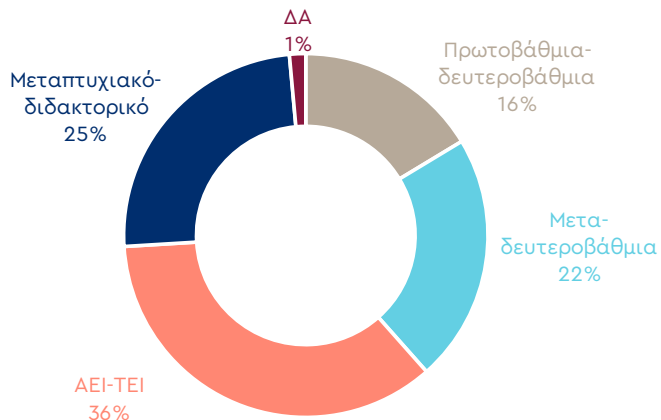
Διάγραμμα 18: Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος

Ηλικία

Εκπαίδευση

Στο σύνολο των 208 απαντήσεων, οι 167 προήλθαν από άντρες (80%) και μόλις 39 από γυναίκες (19%), ενώ 2 άτομα δεν απάντησαν στο ερώτημα του φύλου (1%). Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος (144 ή 69%) ήταν άτομα ηλικίας 40-59 ετών. Πιο αναλυτικά, απάντησαν 62 άτομα 40-49 ετών (30%) και 82 άτομα 50-59 ετών (39%). Απάντησαν ακόμα 33 άτομα ηλικίας κάτω των 39 (16%), εκ των οποίων τα 2 ήταν κάτω των 29 ετών και 30 άτομα άνω των 60 ετών (14%) ενώ 1 άτομο δεν απάντησε στο ερώτημα. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των απαντήσεων είναι μάλλον υψηλό. Συνολικά, 34 άτομα είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (16%), 46 άτομα απόφοιτοι κάποιου είδους μετά-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (22%), 74 άτομα απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ, 36%) και 51 άτομα κάτοχοι μεταπτυχιακού-διδακτορικού τίτλου (25%). Επίσης 3 άτομα δεν απάντησαν στο ερώτημα. Η περιοχή δραστηριότητας των επιχειρήσεων του δείγματος παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 20: Περιοχή επιχειρηματικής δραστηριότητας επιχειρήσεων δείγματος

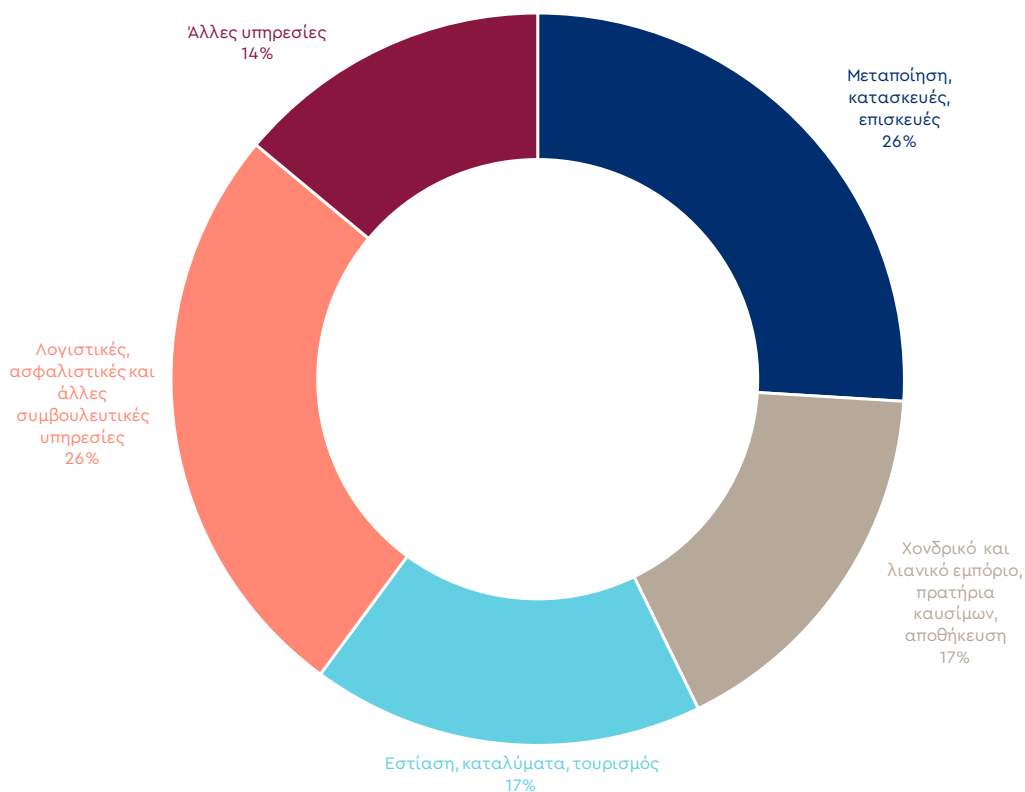
Περιφέρεια	Πλήθος	Ποσοστό
Αν. Μακεδονία	25	12,0%
Αττική	42	20,2%
Βόρειο Αιγαίο	1	0,5%
Δυτική Ελλάδα	9	4,3%
Δυτική Μακεδονία	6	2,9%
Ήπειρος	17	8,2%
Θεσσαλία	17	8,2%
Ιόνιο	1	0,5%
Κεντρική Μακεδονία	34	16,3%
Κρήτη	31	14,9%
Νότιο Αιγαίο	3	1,4%
Πελοπόννησος	13	6,3%
Στερεά Ελλάδα	9	4,3%
Σύνολο	208	

Η δεύτερη ενότητα εξετάζει τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων όπως τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, τη νομική μορφή, τα έτη λειτουργίας, τον αριθμό των μισθωτών, τον κύκλο εργασιών και την κερδοφορία.

Οι απαντήσεις περιλαμβάνουν πολλούς διαφορετικούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας που για λόγους απλούστευσης της παρουσίασης έχουν ομαδοποιηθεί σε πέντε κατηγορίες: (α) 54 επιχειρήσεις ανήκουν στον κλάδο της Μεταποίησης, κατασκευών και επισκευών (26%), (β) 35 επιχειρήσεις στον κλάδο Εμπόριο,

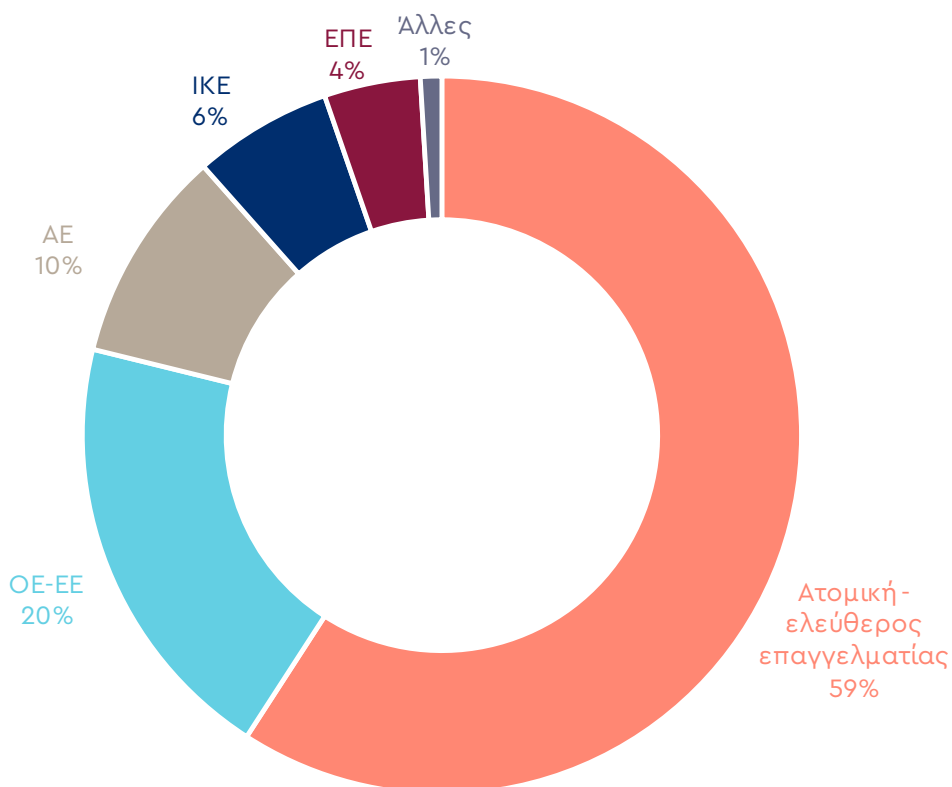
αποθήκευση, πρατήρια καυσίμων (17%), (γ) 36 επιχειρήσεις στον κλάδο Εστίαση, καταλύματα, τουρισμός (17%), (δ) 54 επιχειρήσεις στις Λογιστικές, ασφαλιστικές και άλλες συμβουλευτικές υπηρεσίες (26%) και (ε) 29 επιχειρήσεις σε Άλλες υπηρεσίες (εκπαίδευση, πληροφορική, γραφιστική, κλπ. 14%).

Διάγραμμα 19: Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας επιχειρήσεων δείγματος

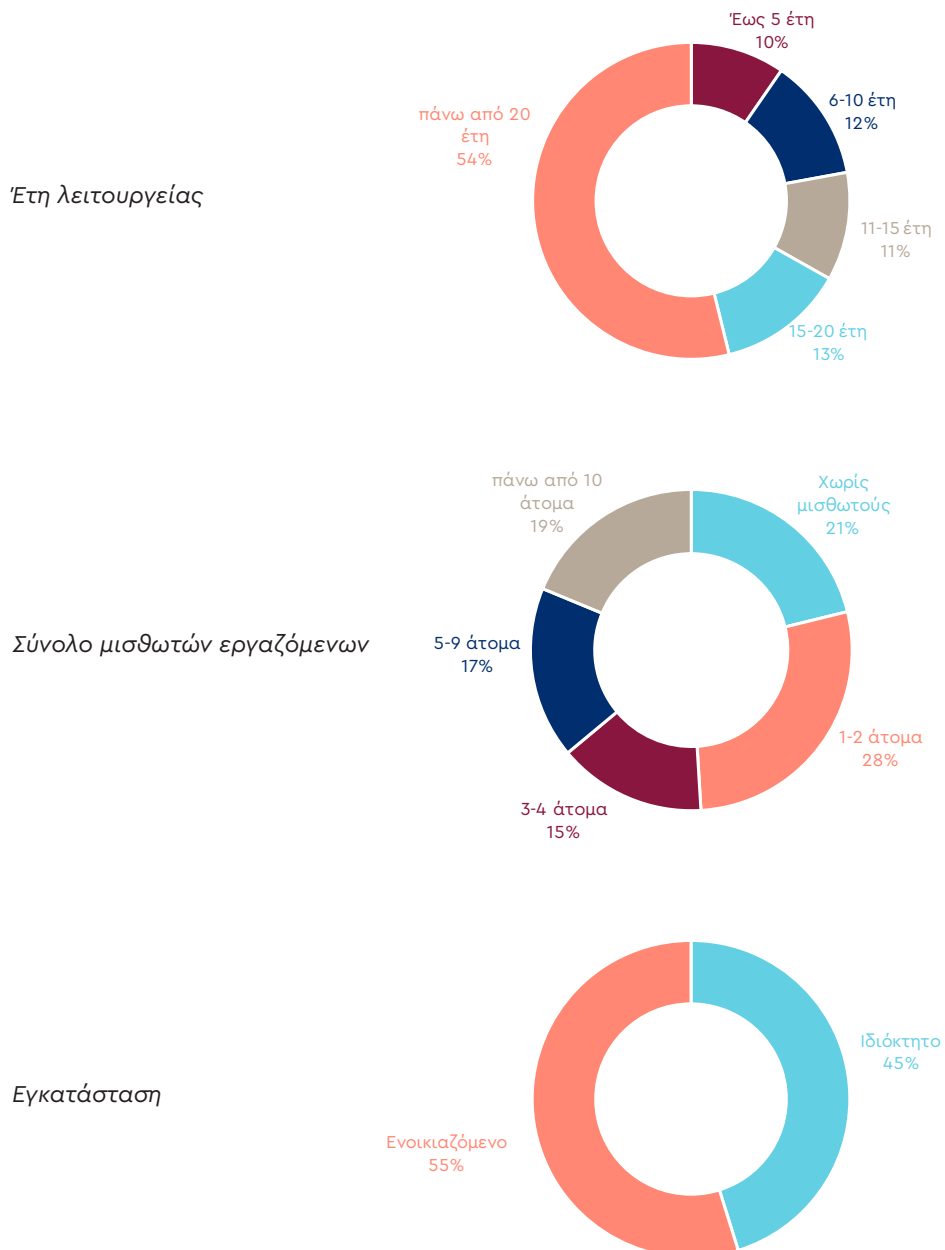
Η πλειονότητα των επιχειρήσεων του δείγματος είναι ατομικές - ελεύθεροι επαγγελματίες. Στη μορφή αυτή ανήκουν οι 123 από τις 208 επιχειρήσεις του δείγματος (59%), ενώ 41 επιχειρήσεις είναι ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες (20%), 20 επιχειρήσεις είναι ανώνυμες (10%), 13 ΙΚΕ (6%), 9 ΕΠΕ (4%) και 2 επιχειρήσεις έχουν άλλες νομικές μορφές (ΚΟΙΝΣΕΠ, Κοινωνία αστικού δικαίου, 1%).

Διάγραμμα 20: Νομική μορφή επιχειρήσεων δείγματος

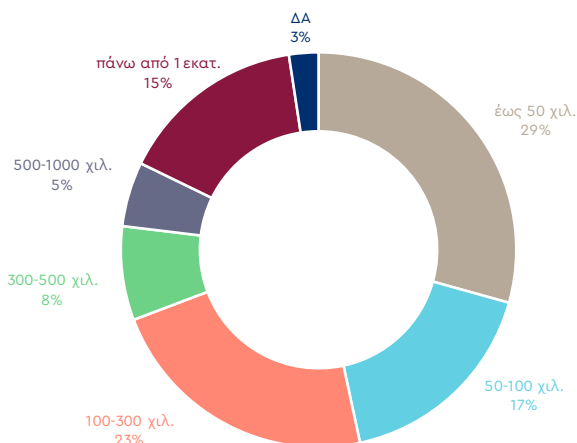
Οι περισσότερες επιχειρήσεις του δείγματος (112 ή 54%) λειτουργούν για πάνω από 20 έτη. Λιγότερο από 5 έτη λειτουργούν 20 επιχειρήσεις (10%), από 6 έως 10 έτη 26 επιχειρήσεις (12%), από 11-15 έτη 23 επιχειρήσεις (11%) και από 15 έως 20 έτη 27 επιχειρήσεις (13%). Στο σύνολο του δείγματος, 44 επιχειρήσεις δεν απασχολούν καθόλου μισθωτούς (21%) ενώ 58 επιχειρήσεις απασχολούν 1-2 μισθωτούς (28%), 31 επιχειρήσεις απασχολούν 3-4 μισθωτούς (15%), 36 5-9 μισθωτούς (17%) και 39 επιχειρήσεις απασχολούν πάνω από 10 μισθωτούς (19%). Στο ερώτημα σχετικά με τον χώρο εγκατάστασης της επιχείρησης, οι 94 επιχειρήσεις λειτουργούν σε ιδιόκτητο χώρο (45%) ενώ οι 114 επιχειρήσεις σε ενοικιαζόμενο (55%).

Διάγραμμα 21: Λειτουργικά χαρακτηριστικά επιχειρήσεων δείγματος

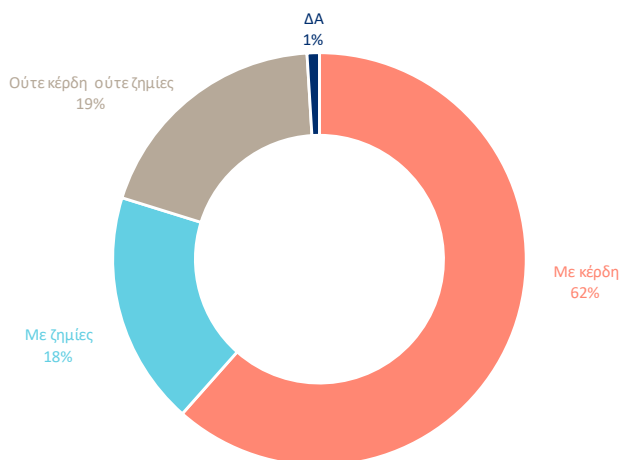
Ο κύκλος εργασιών 61 επιχειρήσεων του δείγματος ήταν έως 50 χιλ. ευρώ (29%), 36 επιχειρήσεις είχαν κύκλο εργασιών 50-100 χιλ. ευρώ (17%), 47 επιχειρήσεις μεταξύ 100-300 χιλ. ευρώ (23%), 16 επιχειρήσεις μεταξύ 300-500 χιλ. ευρώ (8%), 11 επιχειρήσεις μεταξύ 500 χιλ και 1 εκατ. ευρώ (5%) και 32 επιχειρήσεις πάνω από 1 εκατ. ευρώ (15%). Επίσης, 5 επιχειρήσεις δεν απάντησαν.

Διάγραμμα 22: Ετήσιος συνολικός τζίρος επιχειρήσεων δείγματος το 2022

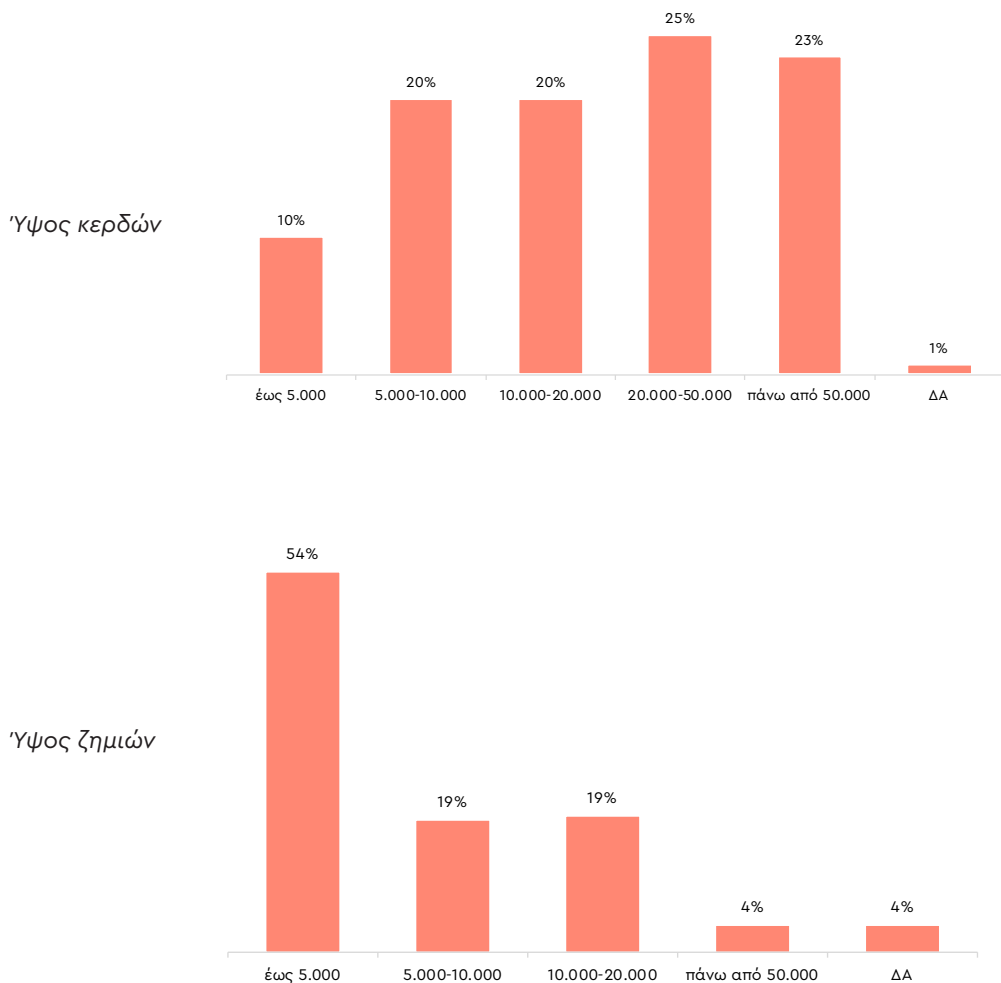
Οι περισσότερες επιχειρήσεις του δείγματος (128 ή 62%) έκλεισαν το προηγούμενο έτος με κέρδη ενώ 38 επιχειρήσεις έκλεισαν με ζημίες (18%) και 40 επιχειρήσεις δεν κατέγραψαν ούτε κέρδη ούτε ζημίες (19%). 2 επιχειρήσεις δεν απάντησαν.

Διάγραμμα 23: Κερδοφόρες/ζημιογόνες επιχειρήσεις δείγματος το 2022

Από τις συνολικά 128 επιχειρήσεις που κατέγραψαν κέρδη, 13 επιχειρήσεις δεν ξεπέρασαν τις 5 χιλ. ευρώ (10%), 26 επιχειρήσεις βρίσκονταν μεταξύ 5–10 χιλ. ευρώ (20%), 26 επιχειρήσεις μεταξύ 10–20 χιλ. ευρώ (20%), 32 επιχειρήσεις μεταξύ 20–50 χιλ. ευρώ (25%) και 30 επιχειρήσεις πάνω από 50 χιλ. ευρώ (24%). 1 επιχείρηση δεν απάντησε. Από τις συνολικά 38 ζημιογόνες επιχειρήσεις, 20 κατέγραψαν ζημίες έως 5 χιλ. ευρώ (53%), 7 επιχειρήσεις από 5–10 χιλ. ευρώ (19%), 7 επιχειρήσεις μεταξύ 10–20 χιλ. ευρώ (19%), 2 επιχειρήσεις πάνω από 50 χιλ. ευρώ (4%) και 2 επιχειρήσεις δεν απάντησαν.

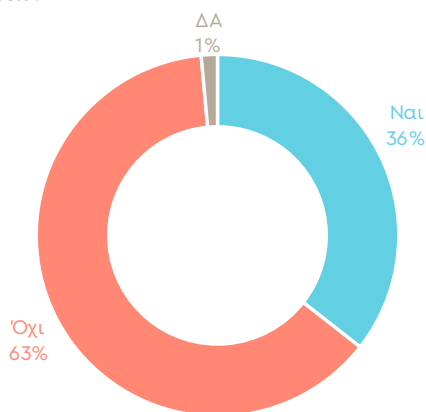
Διάγραμμα 24: Ύψος κερδών/ζημιών επιχειρήσεων δείγματος το 2022

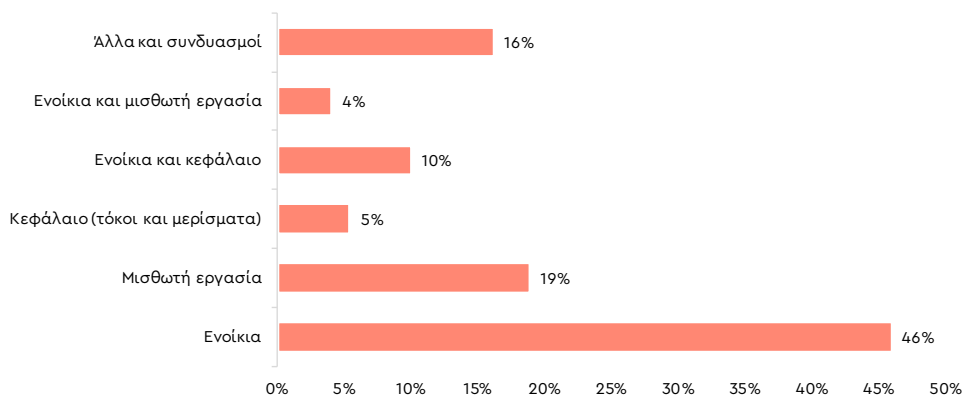
Οι 74 επιχειρήσεις του δείγματος (36%) κερδίζουν εισόδημα και από άλλες πηγές, πέραν της επιχειρηματικής δραστηριότητας, και 131 έχουν ως μοναδική πηγή το επιχειρηματικό εισόδημα (63%), ενώ 3 επιχειρήσεις δεν απάντησαν. Σημειώνεται ότι το ερώτημα αφορά το ατομικό εισόδημα του ιδιοκτήτη της επιχείρησης χωρίς τυχόν εισοδήματα συζύγου ή προστατευόμενων μελών.

Στο ερώτημα για τις άλλες πηγές εισοδήματος – που αφορά τις 74 επιχειρήσεις – το μεγαλύτερο ποσοστό κερδίζει εισόδημα από ενοίκια (34 επιχειρήσεις ή 46%), 14 επιχειρήσεις από μισθωτή εργασία (19%), 4 επιχειρήσεις από κεφάλαιο (5%), 7 επιχειρήσεις συνδυαστικά από ενοίκια και κεφάλαιο (10%), 3 επιχειρήσεις συνδυαστικά από ενοίκια και μισθωτή εργασία (4%) και 12 επιχειρήσεις από άλλους συνδυασμούς (16%).

Διάγραμμα 25: Άλλες πηγές άλλων εισοδημάτων/εσόδων επιχειρήσεων δείγματος
Υπαρξη άλλων εισοδημάτων

Πηγές άλλων εισοδημάτων

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

imegsevee.gr

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

Αθήνα

Αριστοτέλους 46, 104 33
210-8846852
info@imegsevee.gr

Θεσσαλονίκη

Κωλέττη 24, 54627
2310-545967, 2310-517843
thessaloniki@imegsevee.gr

Πάτρα

Πανεπιστημίου 170, 264 43
2610-438557
patra@imegsevee.gr

Ηράκλειο

Βασιλείου Πατρικίου 11, 71409
2810-361040, 2810-361080
iraklio@imegsevee.gr

Λάρισα

Κασοριάς 2α, 41335
2410-579876-7
larisa@imegsevee.gr

Ιωάννινα

Σταύρου Νιάρχου 94, 45500
26510-44727
ioannina@imegsevee.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΤΠΑ & ΤΕ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης